

LUND UNIVERSITY

Från fornnordisk tro till reformation

gravar, kristnande och kyrkobygge (ca 600-1658)

Hansson, Martin

Published in:
Blekinges historia

2024

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Hansson, M. (2024). Från fornnordisk tro till reformation: gravar, kristnande och kyrkobygge (ca 600-1658). I P. Carelli, A. Häggström, L. Malmgren, & L. Åkesson (Red.), *Blekinges historia : band 1* (s. 245-277). Blekinge museum.

Total number of authors:
1

Creative Commons License:
Ospecificerad

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Blekinges historia

band I

Redaktörer

Peter Carelli
Anders Häggström
Lars Malmgren
Lynn Åkesson

Blekinges historia

Redaktörer: Peter Carelli (huvudredaktör), Anders

Häggström, Lars Malmgren och Lynn Åkesson

Bildredaktör: Peter Carelli

Illustration: Katharina Henriksson

Korrektur: Christel Hammar Malmgren

Copyright© St Knutsgille i Ronneby och författarna

Layout, original och tryck: Mixi Print AB 2024

Förlag: Blekinge Museum

ISBN: 978-91-983465-9-6

16. Från fornnordisk tro till reformation – gravar, kristnande och kyrkobygge (ca 600–1658)

Martin Hansson

En av de största förändringar som inträffade i Norden och Blekinge i skiftet mellan yngre järnålder och medeltid var kristnandet. Norden blev en del av det katolskt kristna Europa med allt vad det kom att innebära. Den tidigare fornskandinaviska religionen försvann och blekingarna blev kristna. I det här kapitlet är det religionen i Blekinge under tusen år som står i fokus. Den tidsperiod som behandlas berör tiden från ca. år 600 e.Kr. fram till 1600-talets första hälft. Det handlar om perioder som brukar kallas vendeltid (550–800), vikingatid (800–1050), medeltid (1050–1536) och början av den tidigmoderna eran (efter 1536). Det är under den här tiden Blekinge började omtalas som ett specifikt geografiskt område och så småningom kom att inlemmas i ett medeltida danskt rike, innan landskapet genom freden i Roskilde 1658 blev en del av Sverige. Spåren efter den fornskandinaviska religionen så som den avspeglas i framför allt förhistoriska gravar i Blekinge kommer att belysas, tillsammans med vad vi vet om hur kristnandet gick till. Dessutom kommer byggandet av kyrkor och kloster att beröras innan avslutningsvis de förändringar som reformationen innebar för kyrkorna i Blekinge kort berörs.

Innan den moderna naturvetenskapen började utvecklades var världen på många sätt oförklarlig för människan. Det som vi idag vet beror på olika naturliga och fysikaliska sammanhang sågs som orsakade av olika övernaturliga väsen. Man talar ibland inom forskningen om att världen var 'förtrollad' genom alla väsen, vättar, tomtar, jättar, troll, häxor men även gudar, som på olika sätt påverkade och grep in i människors liv. Detta var varelser eller makter vilka det gällde att hålla sig väl med. Världen började 'avförtrollas' i samband med modernitetens genombrott, då allt fler började distansera sig från tron på det övernaturliga.¹

För en människa som levde under vikingatiden (800–1050) eller medeltiden (1050–1536) var tanken på en 'avförtrollad' värld eller ett liv utan andligt innehåll en främmande tanke. Snarare var tron, religionen och det dagliga livet ett och detsamma. Vardagens handlingar var omgivna av magiskt-religiösa föreställningar vilka påverkade hur dessa handlingar skulle utföras. Det var viktigt att saker gjordes på rätt sätt. I det arkeologiska materialet påminns vi ständigt om detta när vi exempelvis hittar föremål nedlagda i ett sammanhang där det utan en rituell förklaring kan vara svårt att förstå varför det befinner sig på just den här platsen. Husoffer, rituellt nedlagda föremål i

byggnader, är exempelvis något som förekommit under alla tider.²

Den bild vi har av det fornskandinaviska samhällets religiösa tänkande utgår, förutom från arkeologiskt material, ifrån den norröna litteraturen och Eddadiktningen. Där får vi en bild av det vikingatida samhällets världsbild. Däremot kan man inte tala om att vi får en inblick i en specifik fornnordisk religion. Någon motsvarighet till ordet religion fanns inte i det fornnordiska språket, i stället talades det om 'forn sed', utövandet av riter och betydelsen av de forna traditionerna. Den fornnordiska tron var således något som praktiserades genom att den utövades. Till skillnad från kristendomen var den forna seden ingen bekännelseologi, det fanns inga uttolkande specialister att jämföra med de kristna prästerna. Det fanns heller inget rättesnöre i form av en helig skrift som redogjorde för en specifik gudomlig auktoritet. I stället fanns olika makter som det var viktigt att hålla sig väl med.³ Samtidigt ska man komma ihåg att de norröna källorna nedtecknades av kristna munkar på Island, tidigast på 1200-talet. I hur stor utsträckning detta påverkade vad man beskrev, och hur det gjordes, är oklart, men det har sannolikt påverkat den bild vi idag har av den forna seden.

Den forna seden var en integrerad del av det dagliga livet, och utövades i skilda troskomplex. Dessa hade delvis olika, men även överlappande, innehåll som appellerade till skilda grupper i samhället. Individen kunde, beroende på sammanhang och situation, växla mellan dessa. Ett sådant troskomplex var förknippat med gårds- och jordbrukssamhället. Här var gudar som Tor, Frej och Freja

och riter som handlade om fred, stabilitet, årsväxt, skörd och fruktbarhet viktiga. Det här var saker som för ett jordbrukssamhälle var ytterst centralt. Vid sidan om detta fanns ett annat troskomplex kopplat till en aristokratisk krigisk samhällsklass. Här stod Oden, krigets och visdomens gud, i centrum. Odens gård Valhall, där de fallna krigarna och hjältarna samlades, var en förebild för de krigarföljen som vistades på aristokraternas storgårdar i den vanliga världen. Men eftersom även aristokraterna i grunden var jordbrukare och även de beroende av goda skördar och fruktbarhet var det vanliga troskomplexet med sina riter och gudar betydelsefulla också på aristokraternas storgårdar.⁴

Ett exempel på det här kan hämtas från den så kallade Stentoftenstenen, den runsten som 1823 påträffades på ägora till Sölvesborgs slott (fig. 16:1). Idag står den i vapenhuset till kyrkan i Sölvesborg. Runstenen restes på 600-talet och har en gåtfull, ofullständigt bevarad och svårtolkad inskrift. Texten lyder i modern tolkning:

Med nio bockar och nio hingstar gav Hådulf godår, Hårulf.... En rad med lysande runor dölde jag här, förvildade runor. Oupphörligt plågat av arghet, hemsökt av trolldomsdöd blir den som förstör detta minnesmärke.⁵

Runstenar restes av dåtidens eliter och ett ansvarsområde för denna grupp var att garantera samhällets överlevnad och välgång. Ett sätt att göra detta var genom att hålla sig väl med de högre makterna och se till att skörden blev god. I det här fallet framgår det av texten att Hådulf offrade nio getter och nio hästar för att få god skörd. Hådulf utövade således den forna

Fig. 16:1. Runsten från Stentoften, numera placerad i Sölvesborgs kyrka. Wikimedia Commons.

seden inom det vanliga jordbrukssamhällets troskomplex.⁶

Samtidigt visar namnen Hådulf och Härulf att dessa personer tillhörde en grupp av Odens utvalda elitkrigare, de så kallade ulfhedningarna. Båda namnen förekommer för övrigt också på en samtida runsten från Istaby, där även namnet Hjørulf nämns. Rent språkligt betydde deras namn Stridsvarg, Krigsvarg och Svärdsvarg, namn som alla appellerade till en elit av krigare. Ulfhedningar, med betydelsen 'vargskinnen', var tillsammans med bärsärkarna, 'björnskjortorna', elitkrigare som i sagor-

na och myterna hade starka band till Oden.⁷ Så samtidigt som Hådulf gjorde sin plikt och offrade nio getter och hästar för att säkerställa god skörd, visar hans namn att han även var del av ett aristokratiskt och krigiskt troskomplex kopplat till Oden.

Den forna seden var intimt kopplad till de platser i landskapet där ritualer utövades. Det har länge varit omdiskuterat om det verkligen fanns specifika kulthus på samma sätt som det senare fanns kristna kyrkor. Adam av Bremens beskrivning av templet i Uppsala, där Tor, Oden och Frej var avbildade, var länge förebilden för hur man ansåg dessa tempel borde sett ut. Även om någon tempelbyggnad inte säkert kunna beläggas arkeologiskt i Gamla Uppsala, finns det dock arkeologiska belägg på andra platser av byggnader där det skett rituella handlingar av olika slag. Det mest kända är kanske det så kallade kulthuset i Uppåkra i Skåne, och det är mycket möjligt att en sådan typ av byggnad även funnits i Västra Vång norr om Johannishus (se kap. 12).⁸

Ritualer skedde på en mängd olika platser i landskapet under järnåldern. Mest kända är kanske depositioner i våtmarker av både vapen och människor, exempelvis på Skedemosse på Öland, men under mitten av järnåldern förefaller alltmer ritualer ha skett inne i de aristokratiska ledarskiktets hallbyggnader. Vissa forskare har sett denna förändring som ett utslag av att aristokratin lyckats ta kontroll över religionsutövningen i samhället för att stärka sin position.⁹

Begravda i Blekinge

De platser där man ser spåren efter järnålderns forna sed är främst gravfälten. Hur vi begraver

våra döda avspeglar ännu idag vad vi tänker och tror i livsåskådningsfrågor. Att ta hand om döda anförvanter är på många sätt en grundläggande sak för oss människor, men hur detta görs har såklart varierat över tid. Det som varit rätt enligt rådande traditioner och praxis i en tidsperiod har varit fel i andra. Ända sedan mitten av bronsåldern förefaller det som om kremering av de döda var det vanligaste sättet att hantera de avlidna i samband med begravningar, även om jordande, dvs. begravningar av de döda utan att de först kremerades, då och då förekom. Inte minst i samband med mer exklusiva begravningar var detta vanligt.

En speciell grav av den typen undersöktes 1895 i Augerum. Den låg ca 150 m öster om Lyckebyån och 300 m söder om Augerums kyrka. Vid undersökningen hittades först två vikingatida hus och under dessa låg flera gravar. En framträdde som en ca 5 meter lång oval nedgrävning. I graven hittades båtnitar av järn som antydde att den döda personen, en kvinna i 60-årsåldern, begravts i en mindre båt. Att det rörde sig om en kvinna visades både av analysen av de bevarade obrända skelettdelarna och av den smyckesuppsättning som följt med den döda i graven. Bland smyckena fanns flera spännen och ett stort antal pärlor, både i glasmosaik och brons som tillhörde tidens kvinnodräkt (fig. 16:2). Även delar av en häst hade lagts ned i graven. Föremålen i graven daterade den till tidigt 600-tal.¹⁰

Att begrava människor i båtar var ovanligt vid den här tiden. Det var ett gravskick som förknippades med samhällets elit. Båtgravar, där de döda, både män och kvinnor, har begravts med rika uppsättningar smycken, vapen

Fig. 16:2. Pärlhalsbandet från båtgraven i Augerum (SHM 145744). Foto: Nina Davis, Historiska museet/Statens historiska museer.

och husgeråd har hittats på flera platser i Europa. Sutton Hoo i sydöstra England, Oseberg i Norge samt Vendel och Valsgärde i Uppland är några av de mest kända platserna där denna typ av gravar påträffats. Vanligen dateras båtgravar till perioden från ca 600 fram till mitten av 1000-talet, och deras förekomst har ofta kopplats till diskussioner omkring framväxten av kungadömen eller andra typer av herravälden.¹¹

Båtgraven i Augerum tillhör de tidigaste båtgravarna i Norden. Samtidigt var det en begravning i en relativt liten båt. Föremålsuppsättningen i graven vittnar inte heller om att den döda kvinnan tillhört dåtidens yppersta aristokratiska samhällsskikt, utan hon kom kanske snarare från en familj som varit lokalt

ledande. Flera av spännena som låg i graven har paralleller både i England, Sydsandinavien och Mälardalen, och pärlorna i glasmosaik kom troligen från kontinenten, vilket visade att de yttre kontakterna sträckt sig åt olika håll.¹² Båtgravar över kvinnor är dock inte så vanliga, varför den döda kvinnan i båten säkerligen haft en speciell ställning i livet.

Från mellersta järnålder och framåt samlades gravarna alltmer på större gravfält, i flera fall med fler än 100 synliga gravar. Gravfälten i Blekinge från yngre järnålder och vikingatid kännetecknas framför allt av variation av hur gravarna framträder ovan mark, det så kallade yttre gravskicket. Gravfälten med sina många olika typer av gravar representerar inte bara dåtidens centrala platser, de reser också intressanta frågor om vad de olika gravformerna representerar. En blick i Riksantikvarieämbetets fornminnesregister visar exempelvis att på gravfältet vid Hjortahammar finns ungefär 110 synliga gravar (fig. 16:3). Av dessa är 60 runda stensättningar, tio högar, tio skeppssättningar, åtta firsidiga stensättningar, åtta resta stenar, fem treuddar samt fem stenrader.¹³ Högar och runda stensättningar har relativt likartat utseende och kan vara svåra att särskilja. Båda gravtyperna är runda, välvda kullar, där stensättningens fyllning, som namnet antyder, har ett större synligt inslag av sten jämfört med högen som mer består av jordmassor och ofta har en högre profil. Om dåtidens människor gjorde samma typ av åtskillnad som dagens arkeologer mellan de två gravformerna är oklart. Ser vi dessa runda välvda gravar som utslag av samma tanke, innebär det att ungefär två tredjedelar av alla som begravdes på gravfältet i

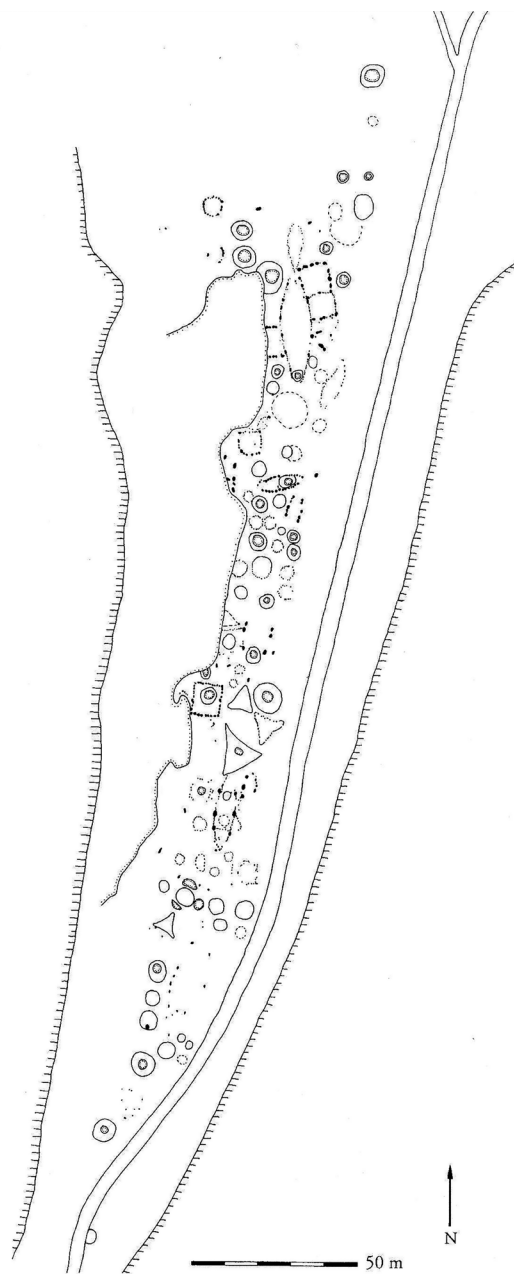

Fig. 16:3. Karta över gravfältet vid Hjortahammar. Av kartan framgår blandningen mellan olika runda, tresidiga och firsidiga gravtyper tydligt. Blekinge museum.

Hjortahammar gjorde det i en rund och välvd grav.

Just detta varierade yttre gravskick är karaktäristiskt för gravfälten i Blekinge. På de största gravfälten i Blekinge finns idag sammanlagt närmare 500 synliga gravar ovan mark. Ungefär en tredjedel av dessa utgörs av högar, en fjärdedel är runda stensättningar, medan ungefär en tiondel vardera är skeppssättningar, resta stenar och tresidiga eller rektangulära ofyllda stensättningar, där de lagda stenarna bildar gravens yttre ram. De resta stenarna utgör sannolikt rester efter andra typer av förstörda gravmonument.¹⁴ Med den här variationen liknar de blekingska gravfälten samtida gravfält i Varend, och en likartad variation finns på Vätterydsgravfältet strax söder om Hässleholm i Skåne. I Möre och på Öland är gravfälten däremot dominerade av runda stensättningar även om andra gravtyper också förekommer. I Finnveden i Smålands inre var högar den helt dominerande gravformen.¹⁵ Vad dessa olika gravtyper betydde i dåtidens samhälle är oklart. Var valet av yttre gravform kopplat till den dödes kön, ålder eller sociala status? Eller ändrades modet gällande gravform under vikingatidens lopp så att variationen avspeglar kronologiska aspekter? Hade olika släkter sina speciella favoritformer? Idag finns inga riktigt bra svar på dessa frågor.

Studerar vi fördelningen av hur gravarna är placerade på gravfälten kan man ibland ana sig till att de bildar skilda grupper. Mest tydligast är detta kanske på gravfältet vid Lilla Vambåsa i Förkärle socken. Här verkar gravarna, sammanlagt 45, ligga i tre eller möjligen fyra grupper separerade av gravtomma områ-

den. Två av dessa grupper innehåller ofyllda stensättningar samt några högar/övertorvade stensättningar, medan den tredje gruppen, i söder, enbart innehåller ofyllda stensättningar.¹⁶ Även på några av de större gravfälten ses ibland tendenser till att gravar av olika typer grupperas sig i olika områden. Hur detta ska tolkas är inte riktigt klart. Handlar det om att olika familjer, släkter eller gårdar samlade sina döda anförvanter inom ett specifikt område på gravfältet?

Samtidigt är det viktigt att komma ihåg att inte alla människor verkar ha begravts i en arkeologiskt iakttagbar grav. En stor andel av dåtidens befolkning verkar inte ha fått synliga gravmonument uppförda efter sig. Möjligen är det samhällets välbeställda bondeklass och överklass som ligger begravda i dessa väl synliga gravar. Det är exempelvis högst osäkert om de trälar som möter oss i sagamaterialet fick den här typen av gravmonument.¹⁷ Antalet gravar på de stora gravfälten är dessutom egentligen betydligt fler än vad som visas av de synliga monumenten. Då man arkeologiskt undersökt större ytor på gravfälten har antalet gravar ökat betydligt.

Ett exempel kan hämtas från gravfältet Kasakulle strax söder om Västra Vång i Hjortsberga socken.¹⁸ Gravfältet är idag delat i två delar av landsvägen, och i samband med en breddning av denna genomfördes 1978 en undersökning av ett område strax väster om vägen. En yta ungefär 35 m lång och 10 m bred kom att undersökas. Enligt den gravfältskarta som upprättades över gravfältet 1938 skulle här finnas tre eller fyra gravar. Resultatet av undersökningen visade dock att det på ytan

fanns minst åtta gravar markerade med stenkonstruktioner, samt flera separata brandlager, rester efter kremeringar, som säkerligen även de representerade ytterligare gravar.¹⁹ Inne i några av de ofyllda stensättningarna fanns också flera brandlager som visade att de större monumentala gravarna kan ha innehållit mer än en begravning. Så antalet synliga gravmonument på ett gravfält är långt ifrån detsamma som antalet begravda människor på platsen.

Under slutet av järnåldern var kremering av de döda det vanligaste sättet att behandla de avlidna i samband med begravningar i Blekinge.²⁰ Oftast brändes de döda i sina kläder, och med sig på gravbålet fick den döda även de föremål man förväntades behöva i livet efter detta. Det kan handla om olika typer av redskap och hushållsredskap, men även mat ingick i gravgåvorna. Hur man behandlat de kremerade lämningarna har också varierat betydligt. Ibland har de brända benen samlats ihop och lagts ned i en behållare av något slag, i andra fall har de fått ligga kvar och gravens yttre fyllning har lagts över platsen för gravbålet. I vissa fall ligger bara delar av den kremerade kroppen kvar i graven, ibland är de större benbitarna rensade och avborstade och försiktigt nedlagda i graven, i andra fall har de större skelettfragmenten tagits bort innan graven förseglades.²¹

Tittar vi på vilka föremål som lagts ned i de gravar i Blekinge som daterats till vikingatid så märker man direkt att en övervägande majoritet av föremålen i gravarna är olika typer av dräktspännen som ofta indikerar att den döda i graven varit en kvinna. Framför allt visas detta av ovala spännbucklor som användes till att bära upp kjorteln (fig. 16:4). Antalet gravar med

Fig. 16:4. En oval spännbuckla av typen P51, daterad till 900-talet, från en av gravarna på Hjortahammars gravfält (SHM 1452, 454846_HST). På det här exemplaret har fyra av knopparna trillat av, men man kan tydligt se var de har suttit. Ovala spännbucklor var en del av den vikingatida kvinnodräkten och bars i par, där de höll ihop en så kallad hängslekjol fram på bröstet. Foto: Ellie Howell, Historiska museet/Statens historiska museer.

dräktspännen som tillhört mansdräkten är betydligt färre. Endast två gravar i Blekinge har innehållit vapen och ryttarutrustning. Många brandgravar innehåller heller inga identifierbara föremål, vilket gör dem svåra både att datera och könsbestämma via gravgåvorna.²²

Fördelningen av gravgåvor i gravarna avslöjar också att det fanns olika sociala grupper av människor i samhället. En rätt stor grupp brandgravar innehåller inga gravgåvor alls, antingen för att några sådana inte åtföljde de döda, eller för att de förintades på gravbålet. Nästa grupp av gravar har ett fåtal gravgåvor, i mansgravarna vanligen en kniv, ett bryne och någon pilspets. Kvinnogravarna i samma grupp innehöll vanligen pärlor och en sländtrissa (fig. 16:5). I en tredje grupp av mer rikligt utrusta-

Fig. 16:5. Sex vikingatida glaspärlor från ett grav på gravfältet vid Hjortahammar (SHM 1453). Foto: Sara Kusmin, Historiska museet/ Historiska museet/Statens historiska museer.

de gravar hade männen dessutom fått med sig en yxa, betsel, bältessöljor och ett skrin i graven, medan kvinnorna hade full uppsättning av dräktspännen, både ovala spännbucklor och likarmade spännen, samt ett stort antal pärlor. Även nålar, balansvågar och vikter hittas i rikt utrustade mans- och kvinnogravar.²³

Ett litet antal personer begravdes med rika gåvor. I en analys av alla undersökta vikingatida gravar i Sydsandinavien har 18 riktigt välutrustade gravar hittats, vilka bör vara spår efter en typ av aristokratisk gravtradition. Av dessa ligger de flesta i sydvästra Skåne och på Öland och bara en av gravarna som undersökts i Blekinge kvalar in i den här gruppen. Dessa aristokratiska gravar karaktäriseras av riklig föremålsuppsättning av smycken, vapen och olika offerdjur, samt importföremål (fig. 16:6). Ibland har den döda begravts i en båt. Den grav i Blekinge som tillhör denna grupp av aristokratiska gravar undersöktes på gravfäl-

Fig. 16:6. Under 800-talet inleddes den första myntningen i Norden, troligen i Hedeby och Ribe i Danmark. Ett nordiskt silvermynt präglat kring år 825, förmodligen i den jylländska handelsplatsen Ribe, hittades 1821 i en grav på Johannishus gods ägor när graven togs bort i samband med odling. På myntets framsida syns en naturalistisk båt, med sköldar längs relingen (SHM 455). Foto: Ola Myrin, Historiska museet/Statens historiska museer.

tet Hjortahammar år 1955. Tyvärr var graven skadad och mycket av gravinnehållet förstört, men trots det innehöll den flera bronssmycken och över 60 pärlor. Det är oklart om den gravlagda var en man eller kvinna.²⁴

Hur de döda begravdes varierade således mellan olika regioner. Jämför vi vikingatidens gravar i olika delar av nuvarande Sydsverige kan olika gravtraditioner urskiljas. I Finnveden i Småland var gravseden homogen, här kremerades de döda innan de begravdes under en hög. Även i Varend dominerade brandgravskicket, men här begravdes de döda under varierande former av stensättningar. I sydvästra Skåne var vid samma tid jordande av de döda norm, medan kremeringar under olika typer av stensättningar var det vanliga i sydöstra Skåne. På Öland förekom både kremeringar

och jordande, där de döda, till skillnad från kristen tradition, låg orienterade i nord-sydlig riktning, med huvudet i norr, under fyllda stensättningar. I Blekinge slutligen var det åter dominans för kremeringar, men här begravdes de döda under en stor variation av gravformer.²⁵

Kristnandet

Idag betonar de flesta forskare att kristnandet var en lång process. Ända sedan mitten av 500-talet hade människor i Norden genom handel och annat utbyte haft kontakter med kristna, och säkerligen hade kristet tankegods och kristna idéer tidigt kommit hit och blandats med det som ansågs vara forn sed.²⁶ I början av 700-talet försökte frisernas apostel Willibrord missionera hos danerna, men utan större framgång. År 823 förmådde ärkebiskopen Ebo av Reims den danske kungen Harald Klak att låt döpa sig i Mainz. När kungen återvände till Danmark åtföljdes han av Ansgar som så småningom begav sig till Birka för att missionera bland svearna. Att den danske kungen Harald Blåtand runt år 960 på den stora runstenen i Jelling i Jylland hävdade att han var ”den Harald som vann sig hela Danmark och Norge och gjorde danerna kristna” kan ses som ett belegg för att en kristen missionsfas i Danmark övergått till en typ av etableringsfas när de första kyrkorna började byggas under senare delen av 900-talet.²⁷

Att kristnandet var en långdragen process kan vi också se i det arkeologiska materialet. Tittar man på gravskicket under yngre järnålder ser vi att gravarna blir mer och mer kristet influerade. Brandgravskicket som varit domi-

nerande under mycket lång tid ersattes alltmer av jordbegravningar. I sydvästra Skåne dominerade jordande redan under vikingatiden, vilket troligen ska ses som en påverkan från det kristna kontinentala Europa. De döda begravdes på rygg med huvudet i väster, på samma sätt som man senare gjorde på kyrkogården. I vissa andra områden skedde jordande till att börja med under den traditionella högen. Samtidigt ser man en trend i att antalet gravgåvor minskade, för att slutligen mer eller mindre upphöra. Enligt kristen sed behövde den döde inte ha med sig några tillhörigheter till livet efter detta. De olika typer av markeringar som tidigare fanns ovan mark i form av olika typer av stenkretsar och jordhögar försvann. Detta betyder dock inte att de människor som jordades på förfädernas gravfält utan gravgåvor var kristna i religiös mening. De gravar med jordade som hittats på gravfält ska nog snarare ses som de sista generationerna som begravdes på den forna sedens gravfält, innan dessa helt övergavs till förmån för kyrkogården. Snarare kan detta ses som ett bevis på synkretism, eller sammansmältning, av mötande religiösa traditioner.²⁸

År 2011 gjordes en arkeologisk undersökning på ett gravfält i Vedeby utanför Karlskrona som kan belysa utvecklingen.²⁹ Innan undersökningen gjordes var bara någon enstaka skelettgrav känd från de vikingatida gravfälten i Blekinge, som ansetts vara ett område helt dominerat av brandgravskick under vikingatid.³⁰ Gravfältet vid Vedeby är ett talande exempel för de varierade gravfält som dominerade Blekinges vikingatid. Gravfältet var beläget omedelbart i anslutning till den medeltida kust-

landsvägen.³¹ Idag är det nästan helt omgärdat av bebyggelse och vägar, men detta till trots finns fortfarande ett 80-tal synliga gravar, varav 31 högar, 17 treuddar, 20 resta stenar och sex skeppssättningar. De resta stenarna utgör möjligen rester av tidigare delvis förstörda gravanläggningar. Sammanlagt undersöktes nästan 3 300 kvadratmeter i gravfältets utkant, framför allt i nordost, i ett område som tidigare inte ansetts ingå i fornlämningen eftersom inga synliga gravar kunde ses här. Trots det framkom ett

stort antal gravar som både visade att gravfältet varit betydligt större än vad man tidigare trott samt att gravtätheten varit högre än väntat (fig. 16:7). Spår av kantrännor visade att många gravar tidigare varit markerade som högar ovan mark, men att dessa högar odlats bort.

Vid undersökningen framkom rester efter ett antal sönderplöjda gravar medan de gravar som varit nedgrävda i marken var bättre bevarade. Bland dessa märktes två stenkistor, två brandgropar samt två jordgravar där de döda

Fig. 16:7. Undersökning av de senvikingatida gravarna vid Vedeby 2011. Foto: Blekinge museum.

var obrända. I jordfyllningen i dessa två jordgravar framkom även en del brända ben, rester efter brandgravar som blivit omgrävda i samband med att man anlade jordgravarna. Stenkistor förknippas med jordbegravningar bland annat på Öland, men i den ena fanns inga spår efter något obränt skelett, däremot ett brandlager med sot, kol och brända ben efter både djur och människa. Graven kunde genom ¹⁴C-analys dateras till vendeltid.³² I den andra stenkistan hittades varken brända eller obrända ben.

Till skillnad från dess två stenkistor, som låg orienterade i sydväst-nordost, låg de två andra jordgravarna orienterade i öst-västlig riktning enligt kristen sed. Den ena jordgraven hade legat under en hög medan den andra verkar ha varit omarkerad ovan mark. I den förra låg en man i 25–40-årsåldern begravd. Ett ringspänne, en bältesölja och en kniv samt ett bronshänge visade att han sannolikt begravts i sina vardagskläder. En jordgrav i öst-västlig riktning, med ett fåtal gravgåvor liggande under hög, är ett typiskt exempel på tidens religiösa sammansmältning. Samtidigt låg en stor mängd med brända ben i fyllningen, bland annat i en koncentration i en grop, vilket visade att man medvetet lagt ned de brända benen i fyllningen. Benen var både från människa och från get. En ¹⁴C-analys av de brända benen visade att dessa var från tidig vikingatid, betydligt äldre än den döde mannen som begravts i slutet av vikingatiden eller övergången till tidig medeltid. Här visade ¹⁴C-analysen att graven mest sannolikt tillkommit någon gång under perioden 1030–1210. Båda jordgravarna daterades till samma tid.³³

Från att ha kremerat sina döda hade Vedebyborna i slutet av vikingatiden övergått till

att jorda dem enligt kristen sed. Detta var också en utveckling som skedde successivt, dateringarna visade att kremationer förekom ännu under 1000-talet. Men senast i början av 1100-talet har förfädernas gravfält övergetts till förmån för begravingar vid kyrkan, i det här fallet troligen i Augerum. Steget från gravfält till kyrkogård behövde inte alltid vara så långt. Hjortsberga kyrka, byggd på 1200-talet, är lokaliserad omedelbart nordost om byns stora vikingatida gravfält. Här blir kyrkogården närmast en utvidgning av gravfältet (fig. 16:8). Även i Hoby förefaller förhållandet ha varit likartat, att kyrkan etablerades invid ett gravfält från järnålder. Därigenom har gravfälten i princip kommit att inkorporeras i en kristen kontext.³⁴

Riktigt när och hur det gick till när Blekinge kristnades vet vi inte. När den tyske historikerskrivaren Adam av Bremen omkring år 1075 avslutade sin historia över ärkestiftet Hamburg-Bremen, inkluderade han en mängd uppgifter om Skandinavien, inte minst eftersom det tyska stiftet varit djupt inblandad i den kristna missionen i Norden. Adam berättar bland annat om biskop Eginio i Dalby som kristnade blekingarna: ”Sålunda vann denne man för Kristus många folkstammar, som ännu vara hängivna åt avgudadyrkan, framför allt det vilda folkslag som kallas blekingar”.³⁵

Eginio framträder som biskop i Dalby omkring år 1060 och i slutet av 1060-talet efterträdde han biskop Henrik i Lund innan han avled, sannolikt 1072. Eginio var troligen ansvarig för missionen i områden som ansågs hedniska och som ännu inte tillhörde det danska riket. Hit räknades Blekinge, men även andra delar

Fig. 16:8. Gravfältet och kyrkan vid Hjortsberga. Foto: Thomas Persson, Ronneby, 1998. Blekinge museum (BLM D 2006 008 10).

av södra Sverige.³⁶ Hur det här missionerandet togs emot och om Egino själv var verksam i Blekinge vet vi inte. De undersökta gravarna i Vedeby visar tydlig påverkan av kristna traditioner och vi kan anta att senast runt år 1100 hade nog blekingarna övergivit sina förfäders gravfält och börjat begrava sina döda på de första kyrkogårdarna (fig. 16:9).

Att byta religion är förstås ett betydande steg för den enskilde. Eftersom den fornskan-dinaviska seden inte var en enhetlig ideologi med fasta trossatser, utan bestod av ett stort antal gudar, var det relativt lätt att även infoga Kristus i gudaskaran. Eftersom Kristus ibland framställdes med samma attribut som de forna gudarna, en mäktig gud som bistod både

kungar och vanligt folk i vardagen och i orost-tider var han inte så annorlunda de gudar man tidigare var van vid. Vid kontakter och handel i Europa var det samtidigt en fördel att vara kristen, för att därigenom lättare kunna komma överens med kristna handelsmän och kungar. Detta kunde vara en fördel även på hemmaplan, då man genom stöd från andra kristna härskare, inte minst den tyske kejsaren, kunde säkra makten i det egna landet.

Det finns flera exempel i de isländska sagorna på hur kungar och hövdingar lät döpa sig tillsammans med alla sina underlydande. En del forskare har också påpekat att det var vanliga bönder som var först med att byta religion, eftersom den nya religionen bidrog till

Fig. 16:9. I den stora skatten från Västra Vång i Hjortsberga socken som påträffades 1865 även det här enkla korset av silver med en Kristusbild på båda sidor (SHM 3491:22). Korset är en påtaglig påminnelse om kristnandet som pågick i Blekinge under sen vikingatid och tidig medeltid. Foto: Gabriel Hildebrand, Statens historiska museer.

att bryta de gamla hövdingarnas makt. Det har också hävdats att kristendomen var en religion som med sitt fridsbudskap tilltalade kvinnor, som en eftersträvansvärd kontrast till den krigarideologi som i övrigt kännetecknade det vikingatida samhället. Det finns i sagorna exempel på hur högättade kvinnor var de som först lät döpa sig, för att sedan övertala sina män att göra detsamma.³⁷ Problemet med re-

ligionsbytet uppstod snarare när prästerskapet framhärade i att betona kristendomen som en monoteistisk religion, att man bara fick ha en gud, Kristus.

Kyrkobyggande och sockenbildning

Kristnandet innebar att Blekinge och övriga Norden kom att inkorporeras i en helt ny typ av hierarkiskt uppbyggd organisation, den katolska kyrkan. Redan i samband med kristnandet uppfördes de första kyrkorna runt om i landskapet, och kyrkplatsen blev centrum i lokalsamhället. Många av dessa tidiga kyrkor byggdes som privatkyrkor på storgårdar. Man kan nästan se det som att den forna sed som tidigare skedde i aristokraternas hallbyggnader, eller i en mindre byggnad i anslutning till dessa, vid kristnandet flyttade till ett kapell eller en kyrka i anslutning till gården.³⁸

I de skriftliga källorna framträder begreppet socken mer allmänt under 1200-talet. Ordet socken kommer av ordet 'söka', antingen i betydelsen av de människor inom ett område som sökte sig till en viss kyrka, eller det tionde som kyrkan sökte av människorna i ett samma område. Ursprungligen kan ordet ha hänfört sig till de människor som lät bekosta kyrkan och deras underlydande, de som underhöll kyrka och präst. Först i ett senare skede, troligen under 1200-talet blev socknen ett territoriellt begrepp, ett specifikt avgränsat område som hörde till varje kyrka. I en sockenkyrka hade prästen rätt att begrava och döpa människor och fira mässa. Under medeltiden fanns även andra kyrkliga byggnader, kapell, som ofta saknade rätt till dop och begravning.³⁹ Antalet socknar förändrades successivt under medelti-

dens lopp och även senare. Nya socknar etablerades när befolkningen ökade i antal, eller så slogs de samman när befolkningen minskade. Under medeltiden fanns närmare 2 800 sockenkyrkor i Danmark. Om vi antar att det under tidig medeltid byggdes ett stort antal privatkyrkor som kom att överges i samband med etableringen av sockenkyrkorna, har antalet medeltida kyrkor sannolikt varit ännu större.⁴⁰ Medeltidens kyrkor uppfördes enligt strikta principer. Dess inre tydliggjorde också klasskillnaderna i det medeltida samhället. Medan kyrkans östra del, koret, endast var tillgängligt för prästen fanns menigheten i långhuset. Koret var avskärmat från insyn genom ett korskrank, en typ av genombruten skärmvägg i trä eller smide som satt i triumfbågen. På så sätt kunde menigheten bara delvis se in i koret, och de ritualer som skedde vid altaret var delvis dolda. I långhusets västra del, eller i ett västtorn, kunde det finnas upphöjda läktare eller gallerivåningar, där makthavare och deras familjer i avskildhet kunde följa mässan. Sittande på en högt belägen läktare kunde man dessutom se över korskranket och därmed se altaret. Från sin upphöjda position var *patronus*, vanligen kyrkans byggherre, då både bokstavligt och bildligt talat närmare Gud än menigheten i långhuset.⁴¹

I långhuset lyssnade sockenborna på mässan stående. I en del kyrkor fanns fasta stenbänkar längs väggarna. De kyrkbänkar som idag är så karaktäristiska för våra kyrkor tillkom först efter reformationen. På ömse sidor om triumfbågen, som ledde in till koret, fanns vanligen två sidoaltaren, med varsin helgonbild. Det norra altaret var ofta ett Mariaaltare medan det södra altaret var invigt till kyrkans

skyddshelgon, varför dess helgonbild kunde variera. Ibland är de murade fundamenten till dessa altare fortfarande bevarade, i andra fall försvann de i samband med de förändringar som gjordes vid reformationen. Under medeltiden stod kyrkans dopfont i långhusets västra del. I en del kyrkor har man kunnat konstatera att fonten ursprungligen varit placerad på ett upphöjt podium.⁴²

Under äldre medeltid (1100–1350) uppfördes kyrkorna enligt vad som brukar kallas en romansk planform. Oavsett om kyrkan byggdes i trä eller sten, bestod kyrkorna under denna tid av ett långhus och ett smalare kor, platsen där altaret var beläget. Koret var antingen rakt avslutat eller försett med en halvrund absid. En del kyrkor fick även ett torn i väster, ofta de kyrkor som kan förknippas med enskilda magnater och deras familjer. Med början under 1300-talet kom kyrkornas grundplan att ändras. Långhus och/eller kor kunde förlängas och korsarmar byggas till. Resultatet blev ibland så kallade salskyrkor som bestod av ett stort rektangulärt kyrkorum där koret var lika brett som långhuset och saknade yttre markering. Invändigt däremot var koret fortfarande avskilt från långhuset med ett korskrank. Under senmedeltid (1350–1500) slogs också murade tegelstensvalv i en del kyrkor, valv som kunde förses med målningar. Valven fungerade som brandskydd, de tidigare öppna takstolarna var mycket brandfarliga och symboliserade himlavalvet och den strävan uppåt som kännetecknade hela den gotiska senmedeltida arkitekturen.⁴³

En viktig fråga som diskuterats rör vem som byggde kyrkorna. Många forskare har kopplat samman kyrkobyggandet med framväxten

av den medeltida kungamakten och frälset.⁴⁴ I en studie av kyrkor och sockenbildning i Skåne menar man att majoriteten av kyrkorna från äldre medeltid sannolikt ingick i huvudgårdskomplex, vilket bland annat kan ses genom förekomst av romanska torn, herrskapsgallerier eller andra västmarkeringar i kyrkorna. Den danska kungamaktens och enskilda stora jordägares betydelse för framväxten av den kyrkliga organisationen i äldre medeltid betonas för äldsta medeltid, medan sockenmenighetens betydelse för kyrkobyggandet ökade från och med 1200-talet.⁴⁵ Det är sannolikt att de romanska kyrkorna i Danmark tillkom på initiativ av en mängd olika personer; medlemmar av kungafamiljen, biskopar och aristokrater, men kanske även till viss del på initiativ av ett kollektiv av bönder. Eftersom samhället under medeltiden knappast blev mer demokratiskt med tiden måste även senare förändringar av kyrkorna kopplas till initiativ från enskilda individer.⁴⁶

Blekinges kyrkor

Blekinges kyrkor etablerades centralt i de bygger som fanns i början av medeltiden, det var här flest människor bodde och det var här de resurser som krävdes för ett kyrkobygge kunde mobiliseras. Kyrkobyggnadernas utformning i Blekinge uppvisar stora likheter med kyrkor på andra håll. För kyrkor i västra Blekinge hittar vi paralleller i stil och konstruktionsdetaljer med kyrkor i Skåne, medan kyrkorna i östra Blekinge i större utsträckning har influerats av kyrkor i Möre och på Öland. Vid slutet av medeltiden fanns 27 sockenkyrkor, ett resultat av en successiv utveckling och förtätning av nätet av kyrkor (fig. 16:10). Av dessa kyrkor är enbart

sju helt eller mestadels bevarade; kyrkorna i Edestad, Fridlevstad, Hjortsberga, Nättraby, Ramdala och stadskyrkorna i Ronneby och Sölvesborg (fig. 16:11). Medeltida byggnadsdelar finns även bevarade i de under 1800-talet ombyggda kyrkorna i Förkärla, Lösen och Ysane. Majoriteten av medeltidskyrkorna revs i samband med 1700- och 1800-talens omdaningar av kyrkorna.⁴⁷

När de första kyrkorna byggdes vet vi inte med säkerhet, men som nämnts ovan kan vi nog räkna med ett rätt intensivt kyrkobyggande redan under 1100-talet. I dagsläget finns inga säkra spår efter äldre träkyrkor i Blekinge, men det är rimligt att anta att de första kyrkorna under missionstiden byggdes i trä, inte minst vid större gårdar och i anslutning till centrala platser i landskapet. Dessa tidiga träkyrkor kom senare att ersättas av stenkyrkor. Byggnadsarkeologiska analyser har exempelvis visat att stenkyrkan i Nättraby är uppförd i två etapper, där koret uppförts före långhuset, och möjligen först varit kopplat till ett äldre långhus i trä. Dateringar av årsringar i timret till takstolarna i koret respektive långhuset i kyrkan i Hjortsberga, visar att koret här är uppfört först omkring år 1230, medan långhuset är uppfört ca. 1245. Även här kan koret i sten i ett första skede ha uppförts i anslutning till ett långhus i trä. Från kyrkan finns även en träskulptur av en tronande biskop som troligen är från tiden runt år 1200 och som alltså kan ha funnits i en kyrka som existerade före den nuvarande stenkyrkan.⁴⁸ Vid kyrkan i Lösen har ett fragment av ett runristat lock till en gravkista från tidig medeltid påträffats. Stenkyrkan anses ha uppförts på 1200-talet, medan gravhällen med

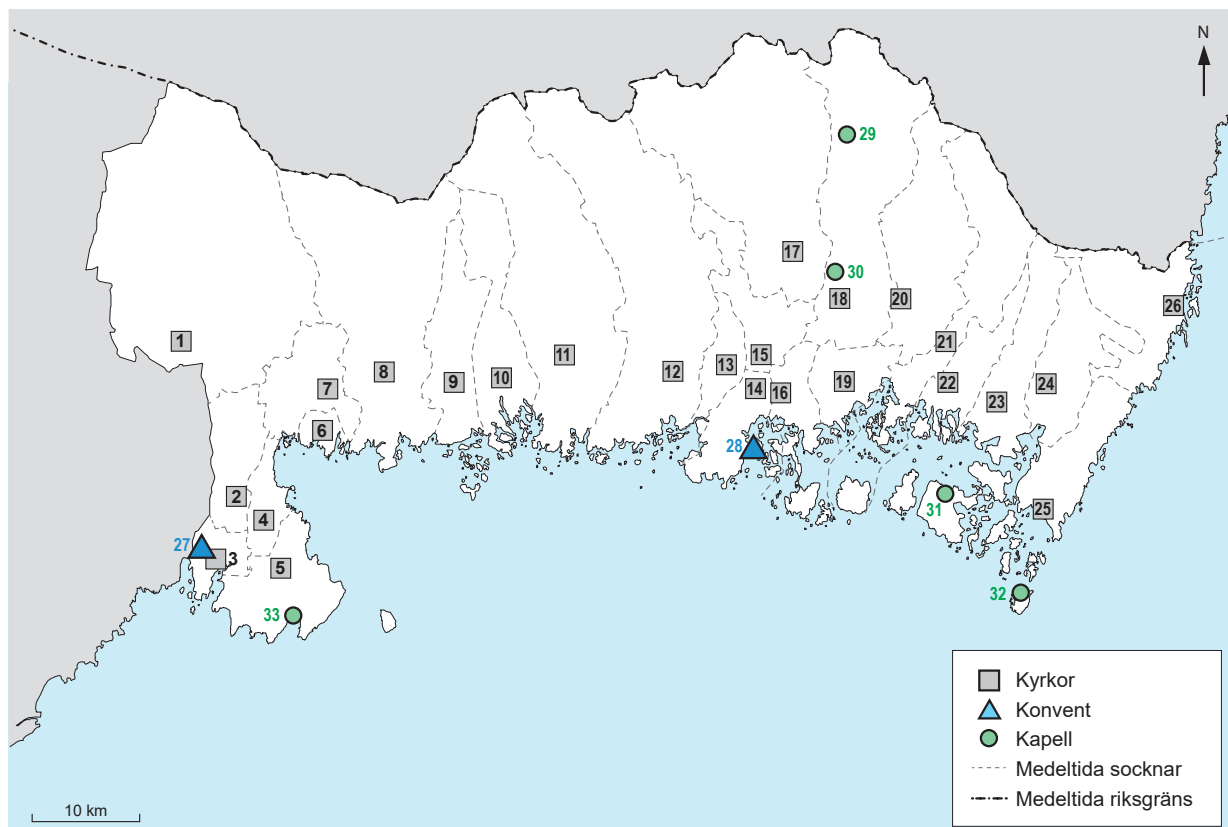

Fig. 16:10. Medeltida kyrkor, kapell, konvent och socknar i Blekinge: 1) Jämshög, 2) Gammelstorp, 3) Sölvesborg, 4) Ysane, 5) Mjällby, 6) Elleholm, 7) Mörrum, 8) Asarum, 9) Hällaryd, 10) Åryd, 11) Hoby, 12) Ronneby, 13) Edestad, 14) Listerby, 15) Hjortsberga, 16) Förkärla, 17) Tving, 18) Fridlevstad, 19) Nättraby, 20) Rödeby, 21) Augerum, 22) Lösen, 23) Ramdala, 24) Jämjö, 25) Torhamn, 26) Avaskär, 27) karmelitkonventet i Sölvesborg, 28) franciskankonventet på Torkö, 29) Holmsjö, 30) Häryda, 31) Sturkö, 32) Utlängan, 33) Hällevik. Karta: Henrik Pihl.

inskriften *Oatmar: ok Rainmöt* (Ödmar och Reginmond) av allt att döma är äldre.⁴⁹ Detta är ytterligare ett indicium på att träkyrkor bör ha föregått en del stenkyrkor.

På samma sätt kan det indirekt belägga att det bör ha funnits en träkyrka i Edestad. Kyrkan i Edestad är av typisk romansk planform med långhus och smalare rakt avslutat kor som vanligen brukar dateras till äldre medeltid. Dateringar av takstolarna över kyrkans kor

och långhus visar dock att koret uppförts först på 1420-talet och långhuset på 1440-talet. I Edestad finns dock ett flertal träskulpturer från tiden före 1400-talet, vilket också här antyder att det bör ha funnits en tidigare kyrka.⁵⁰

De första stenkyrkorna i Blekinge började sannolikt byggas under andra halvan eller slutet av 1100-talet, där de påkostade kyrkorna i Ronneby och Hoby sannolikt tillhörde de äldsta. I sin äldsta fas hade kyrkan i Ronneby långhus,

Fig. 16:11. Sankt Nicolai kyrka i Sölvesborg. Foto: Jonas Eckerbom, 2006. Blekinge museum (BLM 2006 040 06).

smalare kor och absid. Ovan sydportalen sitter en sten ornerad med ett stavkors vilket omges av två liljeornament inom rundbågar, som stilistiskt dateras till slutet av 1100-talet. Möjligen är dock portalen inte ursprunglig varför kyrkan kan vara äldre än så.⁵¹ I Ronneby fanns på 1230-talet ett kungalev, en kungsgård, tillhörande den danska kungamakten, vilket kan förklara det tidiga stenkyrkobygget (se kap. 18). Under mitten av 1200-talet utvidgades kyrkan sedan med korsamar med separata absider eller kapellbyggnader i öster, innan koret i början av 1300-talet förlängdes åt öster och den ur-

sprungliga absiden revs. Under 1300-talets slut slogs tegelvalv i kyrkan innan den på 1400-talet fick sitt nuvarande västtorn (fig. 16:12–13).⁵²

I Hoby fanns en kyrka med likartad utveckling och datering (fig. 16:14). Även här kan vi räkna med att stenkyrkan byggdes under 1100-talet. Kyrkan revs 1868, men tack vare äldre beskrivningar går det att rekonstruera dess utseende. Det rörde sig om en stenkyrka med långhus, smalare rakt kor och absid som vilade på en granitsockel med hörnkedjor av granitkvader. I mitten av 1200-talet uppfördes även här korsamar, troligen också försedda med små absider precis som i Ronneby. Till skillnad från i Ronneby fick kyrkan i Hoby sitt västtorn redan under äldre medeltid.⁵³ Hoby var också kungalev, varför den danska kungamakten säkerligen medverkande till att uppföra och bekosta dessa båda kyrkor.

Under äldre medeltid byggdes kyrkorna i Blekinge enligt den romanska grundplanen,

Fig. 16:12. Ronneby kyrka. Tryckt bild, trägravyr/xylografi, 1800-tal. Folkklivsarkivet med Skånes musiksamlingar, Lunds universitet, Mandelgrenska samlingen (FSM 4:VII).

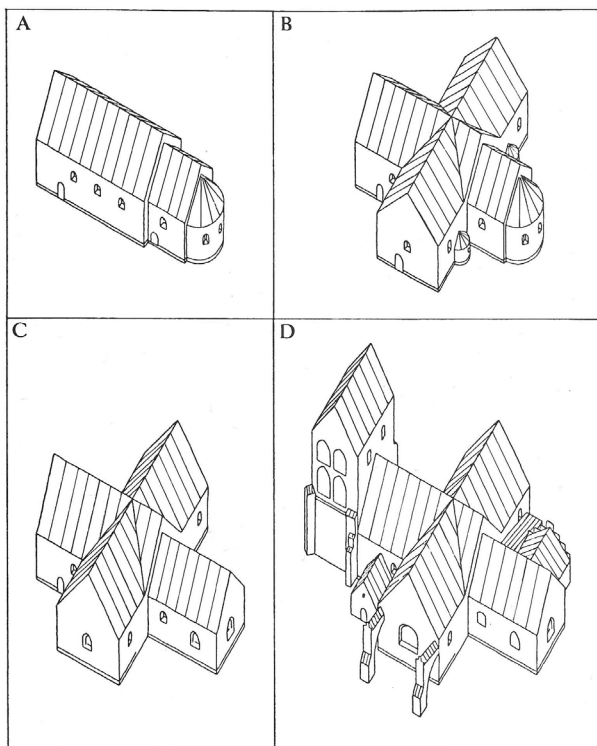

Fig. 16:13. Kyrkan i Ronneby och dess utveckling under medeltiden: a) sent 1100-tal, b) ca 1250, c) 1300-talets mitt, d) 1400-talets slut. Efter Jacobsen 1982.

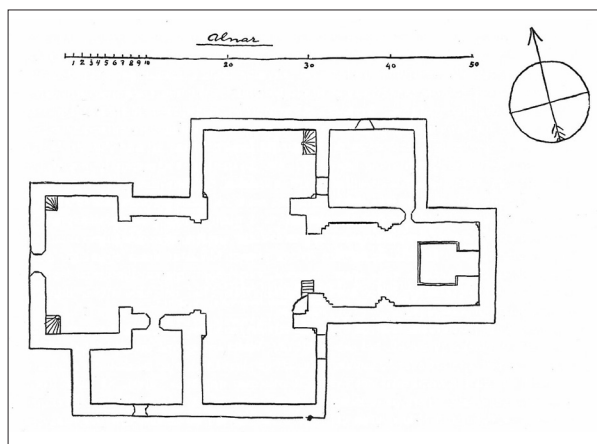

Fig. 16:14. Plan över den medeltida kyrkan i Hoby, 1868. Efter Anderson 1941 s. 7.

med långhus, smalare kor och antingen med eller utan absid (fig. 16:15). Kyrkor med absid fanns ursprungligen i Hoby och Ronneby, men även kyrkorna i Nättraby och Fridlevstad, samt de nu rivna kyrkorna i Asarum och Listerby var av den här typen. Kyrkan i Nättraby är antagligen tillkommen i slutet av 1100-talet eller omkring år 1200. Sannolikt någon gång under tidigt 1200-tal tillbyggdes kyrkan med ett västtorn, som idag är rivet.⁵⁴

Romanska kyrkor utan absid var mer vanligt förekommande. Den här typen av kyrkor återfanns i Edestad, Förkärle, Jämshög, Lösen, Mjällby, Rödeby, Sölvesborg, Torhamn och Ysane. Troligen var även kyrkorna i Hällaryd och Åryd av samma typ, medan kyrkan i Augerum förefaller ha varit Blekinges enda rena salskyrka. Samma planform hade kapellet på Sturkö. Utseendet på de rivna medeltida kyrkorna i Mörrum och Jämjö är oklart.⁵⁵ Den medeltida kyrkan i Gammaltorp revs på 1790-talet, men på en ritning för ett ombyggnadsförslag för den nya kyrkan är grundplanen på den då befintliga kyrkan utritad. Det var en kyrka med långhus och ett kor av samma bredd som långhuset samt en absid. Till skillnad från senare tiders gotiska salskyrkor var långhuset och koret åtskilda av en inre markerad triumfbågmur. Den här typen av planform är endast känd från enstaka andra platser i Danmark och Sverige.⁵⁶

Kyrkorna i Hjortsberga och Ramdala ser utvändigt ut som kyrkor med smalare rakt avslutade kor, men invändigt kan man se att det finns inbyggda absider i koren i båda kyrkorna. Det här är en ovanlig mellanform som förutom i de två blekingska exemplen också återfinns i fyra kyrkor i Möre, bland annat i Förlösa där

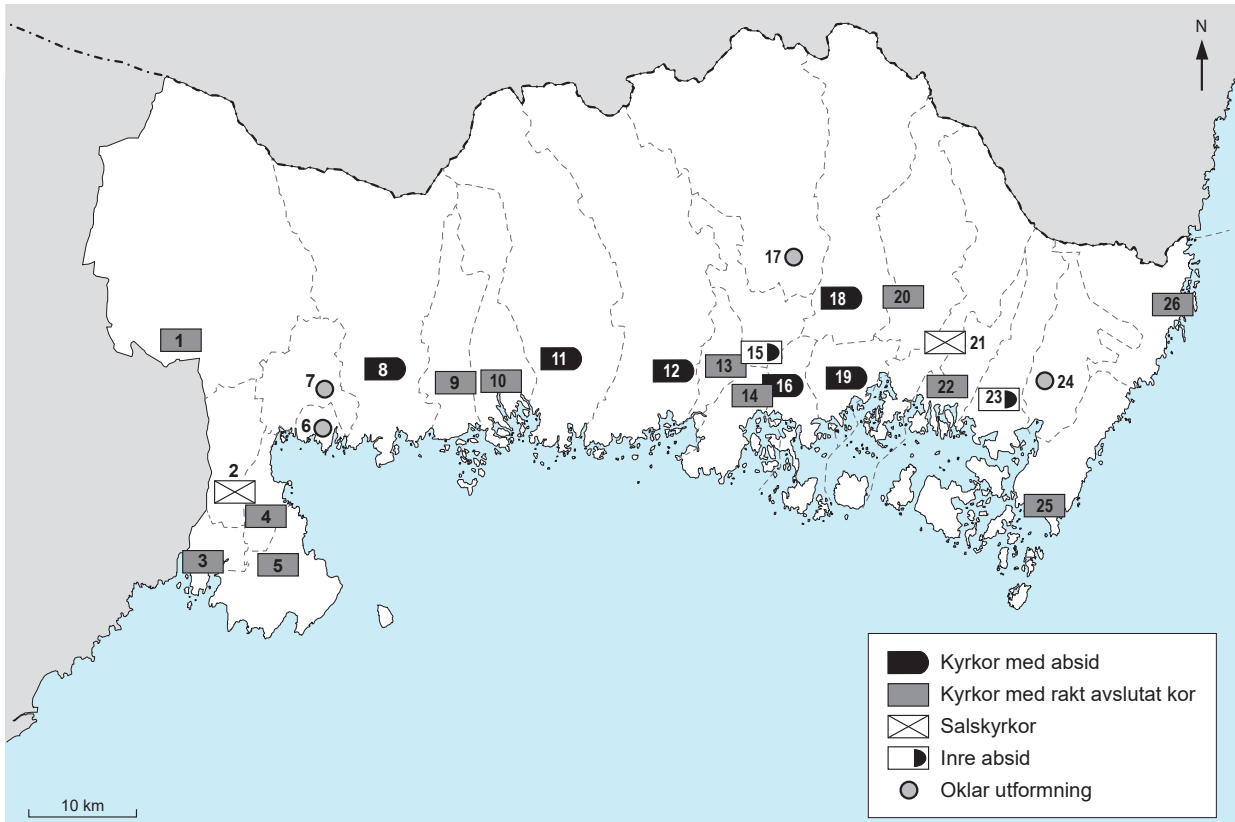

Fig. 16:15. Utformningen av de medeltida kyrkorna i Blekinge. Kyrkor med absid: 8) Asarum, 11) Hoby, 12) Ronneby, 16) Förkärla, 18) Fridlevstad, 19) Nätraby. Kyrkor med inre absid: 15) Hjortsberga, 23) Ramdala. Kyrkor med rakt avslutat kor: 1) Jämshög, 3) Sölvesborg, 4) Ysane, 5) Mjällby, 9) Hällaryd, 10) Åryd, 13) Edestad, 14) Listerby, 20) Rödeby, 22) Lösen, 25) Torhamn, 26) Avaskär. Salskyrkor: 2) Gammalstorp, 21) Augerum. Kyrkor med okänd utformning: 6) Elleholm, 7) Mörrum, 17) Tving, 24) Jämjö. Karta: Henrik Pihl.

den inbyggda absiden utgjorde underlag till ett östtorn. Ett östtorn finns även i Ramdala, däremot verkar ett sådant aldrig ha funnits i Hjortsberga.⁵⁷

Kyrkor med medeltida torn var annars ovanliga i Blekinge. Tornet var ju ur liturgisk synvinkel en onödig del av kyrkan och frågan om varför vissa kyrkor fick torn har diskuterats livligt i forskningen. Vissa forskare menar att de i första hand varit avsedda att användas som

klocktorn, även om de också kan ha haft funktioner som symboler för religiös och världslig makt. Tornen har setts som ett uttryck för dels Det himmelska Jerusalem, dels för en världslig makt som stod bakom och bekostade tornbygget. I många fall var dessa olika uttryck oskiljbara. Andra forskare ser tornen mer generellt som ett uttryck för lokal makt.⁵⁸

I Blekinge fanns torn under äldre medeltid endast i Hoby, Hjortsberga, Nätraby och Ram-

dala. Av dessa torn är endast det i Ramdala bevarat (fig. 16:16). Tornet i Hoby revs i samband med kyrkorivningen 1868 och även om de medeltida kyrkorna i Hjortsberga och Nättraby är bevarade finns inga torn kvar att se idag. I Nättraby har man kunnat se spår efter två igensatta arkadbågar i kyrkans västgavel och i marken väster om kyrkan finns tornets grundmur bevarad. Även i Hjortsberga kyrka finns en igensatt öppning i kyrkans västgavel som antyder att här bör ha funnits, eller åtminstone planerats för, ett torn.⁵⁹ Kyrkan i Ramdala hade inte bara det bevarade tornet i öster utan även ett numera rivet torn i väster. Kyrkan utgjorde därmed en så kallad klövsadelskyrka, en typ av kyrkor som hade torn i var ände av kyrkobyggnaden, med flera paralleller i Möre och på Öland. Dessa flerfunktionella kyrkor har tillskrivits både försvars- och förrådsfunktioner.⁶⁰ Under senmedeltid tillkom sedan västtorn på stadskyrkorna i Sölvesborg och Ronneby, på landsbygden var det vid denna tid endast kyrkan i Mjällby som fick torn, både i väster och på vapenhuset.⁶¹

Fig. 16:16. Ramdala kyrka. Foto: Erik Jovenius, Karlskrona. Blekinge museum (BLM EJ 1216).

De flesta romanska stenkyrkor i Blekinge förefaller ha uppförts under en relativt kort tid, från slutet av 1100-talet fram till mitten av 1200-talet. Under perioden från 1200-talets mitt och fram till mitten av 1300-talet, tillkom antagligen stenkyrkorna i Jämshög, Ysane och Förkärla, och i mitten av 1400-talet var stenkyrkan i Edestad färdigbyggd. Det är tydligt att byggnadsaktiviteten avtog under den senmedeltida krisen efter 1350 (se kap. 15). Vi kan också konstatera att de medeltida kyrkorna huvudsakligen återfanns i byabygden, det område som sedan förhistorisk tid hyst den mesta bebyggelsen.⁶² Här bör sockenbildningen ha varit klar redan under 1200-talet.

Skogsbygden i norr saknade kyrkor. Först 1618 etablerades ett kapell i Backaryd som senare blev egen socken. Under 1700- och 1800-talen tillkom sedan ytterligare socknar i skogsbygden: Kyrkhult, Ringamåla, Ölgehult, Eringsboda och Sillhövda.⁶³ Det innebar att under medeltiden sträckte sig socknarna från kusten i söder ända upp till Smålandsgränsen i norr. Flera av de medeltida kyrkorna låg i anslutning till den gamla kustlandsvägen och gärna vid platser där denna korsade de nord-sydligt rinnande åarna.⁶⁴ Det är exempelvis fallet för kyrkorna i Mörrum, Ronneby, Nättraby och Augerum. Men de människor som koloniserade skogsbygden i norra Blekinge under 1100- och 1200-talen hade onekligen långt att gå eller rida om de ville besöka mässan på söndagarna, eller när de ville begrava sina döda anförvanter. Sträckan till sockenkyrkan kunde uppgå till två mil eller mer.

Flera kyrkor hade en dominerande placering på höjder i landskapet. Ännu idag fram-

träder det dominerade läget för kyrkorna i exempelvis Hoby, Ronneby och Lösen, vilket kanske hänger samman med att de uppfördes vid kungsgårdar. En speciell placering har kyrkan i Gammelstorp. Den rivna medeltida kyrkan låg på samma plats som dagens kyrka, på en förhöjning i den idag utdikade sjön Vesan (fig. 16:17–18). Under medeltiden måste kyrkan ha legat på en ö, vilket gör att man kan misstänka att den uppförts i anslutning till en storgård och har sitt ursprung som en privatkyrka.⁶⁵ Att menigheten i socknen skulle valt att uppföra sin kyrka på en ö i en sjö förefaller inte särskilt troligt, med tanke på vilka extra bekymmer detta måste ha lett till rörande kommunikationer till och från kyrkan.

Valv, kalkmålningar och andra utsmyckningar

De blekingska medeltidskyrkorna var relativt enkelt utförda, de uppvisar ingen särskilt riklig förekomst av utsmyckningar eller speciell behandling av stenarna i murverket. Dekorativt utsmyckade långhusportaler är endast kända från Ronneby, Förkärla och Lösen. Det kan noteras att alla dessa tre mer påkostade kyrkor fanns i anslutning till kungsgårdar. Valv slogs

Fig. 16:17. Gammelstorps kyrka, på en ö i den numera utdikade sjön Vesan.. Foto: Erik Jovenius, 1977. Blekinge museum (BLM EJ 0727).

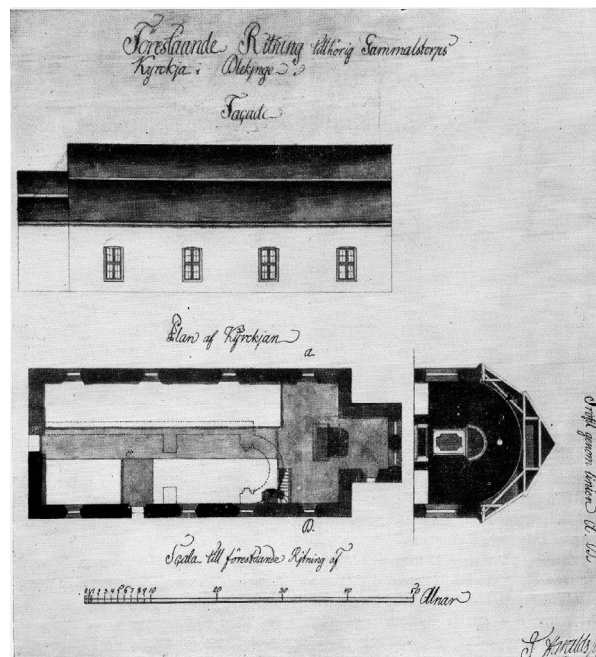

Fig. 16:18. Av en plan över Gammelstorps kyrka från 1790, upprättad i samband med ett ombyggnadsförslag, framgår den medeltida kyrkans säregna planform. Efter Anderson 1941, s. 129.

under senmedeltiden, förutom i stadskyrkorna i Ronneby (1300- och 1400-tal) och Sölvesborg (1400-tal) endast i kyrkorna i Mjällby, Ysane, Jämshög, Augerum, Hoby och Lösen. Troligen skedde valvslagningen framför allt under 1400-talet.⁶⁶

I Ronneby kyrka avslutas den södra korsarmens valv av fyra skulpterade konsoler. I sydöst finns ett krönt kvinnohuvud, i sydväst ett manshuvud, i nordväst ett djurhuvud (varg eller lejon) samt i nordöst ett lejonhuvud (fig. 16:19). Då valvet i den södra korsarmen och valven i långhuset är av likartad konstruktion är det troligt att de tillkommit samtidigt. En datering av takstolarna i långhuset har visat att virket till dessa avverkats under åren 1380–

Fig. 16:19. I Ronneby kyrka avslutas den södra korsarmens valv av fyra skulpterade konsoler. I sydväst (a) finns ett manshuvud och i sydöst (b) ett krönt kvinno- eller manshuvud. Foto: Ingemar Lönnbom.

1386.⁶⁷ Takstolarna är anpassade efter valven och bör ha tillkommit samtidigt eller omedelbart efter valvslagningen, vilket gör att valven sannolikt bör dateras till åren 1385–1390.

Om kvinno- och manshuvudet är avbildningar av någon då levande person, eller ska ses som symboliska bilder är oklart. Ett liknande krönt skägglöst huvud i Varnhems klosterkyrka, som tolkats vara en man, har antagits var en avbild av Birger Jarl.⁶⁸ Det krönte huvudet i Ronneby är också skägglöst, men har av en del tolkats vara en kvinna, och eftersom det är krönt har det ansetts föreställa en kunglig person. Med tanke på valvens datering till

1380-talet, har det föreslagits att kvinnohuvudet avbildar unionsdrottningen Margareta (död 1412). Genom att tolka det ena djurhuvudet som en varg, ett djur som förekommer på släkten van Vitzens vapensköld, har manshuvudet ansetts vara en avbildning av en riddare från denna släkt. Riddaren Vicke van Vitzen den äldre var under 1380-talet länsherre i Blekinge.⁶⁹ Varken drottning Margareta eller någon ur släkten van Vitzen kan dock med säkerhet kopplas specifikt till Ronneby. Släkten van Vitzens vapensköld avbildar även en varg stående på bakbenen, varför kopplingen mellan djurhuvudet på konsolen och släkten van Vitzen inte är säkerställd.

En alternativ tolkning, i alla fall rörande det krönte kvinnohuvudet, är att det inte alls föreställer en kvinna, utan en man. I så fall skulle det kunna föreställa Margaretas son, kung Olof. Kung Olof var också den som 1387 förnyade Ronnebys stadsprivilegier strax innan han dog, på Falsterbohus, endast 17 år gammal. I den åldern var Olof sannolikt en skägglös yngling och genom stadsprivilegiebrevet har han också en tydlig koppling till Ronneby vid tiden. För eftervärlden framstår unionsdrottningen Margareta som en formidabel härskare, men när valven slogs verkade hon i bakgrunden av sin son. I den situationen var det kanske mer sannolikt att borgarna i Ronneby valde att avbilda kungen, om än ung och oerfaren, än hans moder, vars framtida betydelse man vid den tidpunkten inte kunde ana. Oavsett vilken tolkning vi väljer är de dock alla lika svåra att leda i bevis. Medeltidens konstnärer eftersträvade inte heller någon sorts porträttlikhet i de avbildningar som gjordes.⁷⁰

I de medeltida kyrkorna i Blekinge var kalkmålningar på väggar och valv inte heller vanligt förekommande. I Ronneby finns fragment av högmedeltida målningar runt sakristians portal i form av treklöverband med rödbruna konturer bevarade, troligen från tiden omkring 1300. En yngre fas av medeltida målningar i form av ett antal fragmentariskt bevarade figurscener härrör troligen från 1400-talets mitt. Bland annat finns här en bild av Petrus som påve samt en skildring av S:t Görans strid med draken, båda på den norra korsarmens norra vägg. De medeltida målningarna har dock till stor del täckts av de renässansmålningar som helt dominerar kyrkans inre. Dessa målningar i form av slingor med växtornamentik och kartuscher med bibelspråk samt figurframställningar finns idag inte minst i koret. De här målningarna dateras till 1580-talet och är ett utsökt exempel på det renässansmåleri som utvecklades efter reformationen.⁷¹

Målningar från 1400-talet finns även i Sölvesborgs kyrka och i kyrkan i Ysane. I Sölvesborg dateras målningarna på långhusvalven till perioden 1400–1425 (fig. 16:20). De domineras av bildmotiv som fokuserar på Jungfru Marias liv, alltifrån hennes föräldrar Anna och Joakim, berättelsen om Jesu födelse och slutligen Marias död och begravning. Här finns även tornartade arkitektkulisser och ornamentband med musicerande änglar. På korets östvägg finns en bild av den helige biskopen S:t Blasius från Kappadokien. Under förföljelse gömde han sig i skogen och välsignade som bilden visar de djur som kom till honom. Målningarna i Sölvesborg har tydliga paralleller till den skånska så kallade Snårestadsverkstaden.⁷² I Ysane är målningarna bevarade i koret, det som återstår av den medeltida kyrkan (fig. 16:21). Målningarna är genom en inskrift daterade till 1459, och signerade Nils Håkansson. Denne var en målare som brukar sammankopplas med den

Fig. 16:20. Kalkmålningar i Sölvesborg kyrka. Foto: Jonas Eckerbom, 2019. Blekinge museum (BLM DB 2019 0320).

Fig. 16:21. I Ysane kyrkas kor finns en målning som avbildar Kristi tåg in i Jerusalem, ridande på en åsna. Målningarna i kyrkan är signerad av Nils Håkansson och daterade till år 1459. Foto: Ingemar Lönnbom.

så kallade Vittskövleverkstaden, som verkade från mitten av 1400-talet till ca 1475, huvudsakligen i nordöstra Skåne. Här är det Kristi liv som står i fokus för målningarna. På korets östvägg ses Kristus tåga in i Jerusalem ridande på en åsna.⁷³

Den här typen av målningar fungerade som ett sätt att förklara och visualisera Bibelns berättelser och de representerade ett stort och omfattande arbete som sockenborna bekostade. De olika verkstäder som urskiljs på sina skilda stilar arbetade i olika områden, och precis som

nutida konstnärer influerades de av varandra. Samtidigt var målningarnas religiösa innehåll tydligt, det handlar allt som oftast om avgörande händelser i Jesu eller något helgons liv.⁷⁴

Vallfart och kyrklig ekonomi

Vid sidan av att fungera som sockenkyrka och centrum för det lokala andliga livet hade en del kyrkor även status som vallfartskyrkor. Alla kyrkor var invigda till något helgon, i Sölvesborg var det S:t Nicolai, i Ysane S:ta Gertrud och i Ronneby S:t Laurentius. Att ha viktiga relik

från ett helgon kunde dra till sig besökare som kom på vallfart för botgöring av olika slag. Vis-sa kyrkor kom att uppfattas som särskilt viktiga att besöka. Redan innan Birgitta Birgersdotter hade helgonförklarats reste människor exempelvis på vallfart till hennes kloster i Vadstena i slutet av 1300-talet. Väl framme vid vallfartsmålet skulle pilgrimen skänka en gåva, vilket gjorde att de platser som var föremål för vallfart gynnades ekonomiskt.⁷⁵

Något vallfartsmål av samma dignitet som Vadstena fanns inte i Blekinge. Däremot omtalas ibland att en sockenkyrka även fungerade som vallfarts- eller offerkyrka.⁷⁶ En sådan plats var Edestad. På kyrkogården strax norr om kyrkan finns fortfarande i dag den offerkälla som enligt sägnen hade ett förkristet ursprung. Edestad var ännu under 1600- och 1700-talen målet för vallfart och offerhandlingar, trots upprepade förbud.⁷⁷ Funktionen som offerkyrka är sannolikt en orsak till att Edestad kyrka är osedvanligt rik på medeltida träskulpturer. Nils Sjöborg berättar i sin beskrivning över Blekinge från 1792 hur sjuklingar kom till källan och offrade pengar både i denna och i en offerstock, vilket sammantaget gav goda inkomster till kyrkan (fig. 16:22).⁷⁸ Sannoligen var förhållandena desamma under medeltiden. Av de 21 medeltida träskulpturer som är bevarade från Blekinge kommer elva från Edestad. Förutom flera skulpturer från ett altarskåp finns ett Kristuskrucifix, den så kallade kornguden, som varje år bars runt i procession på åkrarna för att främja en god skörd, samt en skulptur av S:t Martin sittandes till häst, som troligen kan dateras till tiden omkring 1500.⁷⁹ De kyrkliga träskulpturerna som fanns i de blekingska kyr-

Fig. 16:22. Guldring från Edestad. Blekinge museum (BLM 4696).

korna hade till stor del sitt ursprung i skånska eller nordtyska verkstäder. Nordtyska arbeten förekom inte minst under 1400-talet och början av 1500-talet. Tre enklare skulpturer från sent 1400-tal kommer troligen från samma verkstad, en tronande madonna och den ovan-nämnda S:t Martin från Edestad, samt en *pietà*, den sörjande Maria med den döde Jesus i knäet, från Hjortsberga (fig. 16:23). Sannolikt är detta exempel på konstverk tillverkade lokalt i Blekinge.⁸⁰ Det mest sannolika är att tänka sig att en sådan verkstad hade sitt säte i Ronneby, som då var Blekinges största stad.

Offergåvor tillsammans med böndernas betalning av tionde var grunden för kyrkans ekonomi. Sockenborna krävdes på en tiondel av sina inkomster, och tiondet delades i regel i tre delar. En del gick till att bekosta kyrkans underhåll, den så kallade *fabrican*, en del gick till att avlöna prästen och den sista tredjedelen utgjordes av biskopens andel. En del av biskopens andel delades ibland ut till de fattiga.⁸¹ Sambandet mellan kyrkans utseende och socknens ekonomi har tydligt påvisats för

Fig. 16:23. Träskulptur föreställande S:t Martin till häst. Edestad kyrka, 1500-talets början. Möjligen är skulpturen tillverkad i Ronneby. Blekinge museum (BLM 1249).

Danmarks medeltida kyrkor. Även för Blekinges del kan man se att antalet bebyggelseenheter i socknen relaterade till kyrkan storlek. Relationen mellan långhusets golvyta, den plats där allmogen skulle vara under mässan, och antalet tiondegivare i varje socken så som framgår av *Lunds stifts landebok* 1569 visar att även om kyrkorna var olika stora så verkar det som att långhusets yta ofta var ungefär dubbelt så stor

räknat i antal kvadratmeter som det antal tiondegivare (decimanter) som fanns i socknen.

I fyra av sju kyrkor där storleken på det medeltida långhuset kan beräknas, ligger relationstalet runt siffran två, i två fall omkring 1,5, dvs. det fanns vanligen mellan 1,5–2 kvadratmeter till förfogande för varje decimant. Siffran för tiondegivare säger inte något om hur många individer som fanns i varje socken, varje decimant var representant för alla de personer som bodde på dennes gård. Jämförelsen antyder dock att antalet personer för varje decimant/gård sannolikt var likartad mellan socknarna. Att döma av en tidigare studie av romanska kyrkor i tre härader i Skåne, förefaller det som relativt vanligt att varje decimant hade ungefär två kvadratmeter till sitt förfogande.⁸²

Kyrkan i Ramdala var den ytmässigt största landsbygdskyrkan i Blekinge, men relativt sett var den inte större än de minsta kyrkorna i Hjortsberga och Edestad. Fler personer förväntades besöka kyrkan i Ramdala. Kyrkan i Hoby förefaller trång i relation till sina decimanter, men till långhusets yta ska läggas den yta som tillkom när kyrkan utvidgades med korsarmar. Då blir relationen mer liknande den i de andra kyrkorna. Kanske ser vi här orsaken bakom tillkomsten av korsarmarna, kyrkan var för liten redan i mitten av 1200-talet. Den kyrka som avviker mest är kyrkan i Edestad som egentligen var alltför stor i relation till sin sockenbefolkning. Det kan vara ytterligare ett belägg på platsens funktion som vallfartskyrka. Förutom den egna sockenbefolkningen fanns säkerligen en strid ström av pilgrimer som också bevistade mässan i Edestad. Vallfarten genererade säkerligen också de inkomster som behövdes för

att bygga en kyrka som egentligen var större än vad som behövdes för socknens befolkning.

Ett sätt att nå frälsning var genom själågävor till kyrkan, exempelvis genom att testamentera pengar, föremål eller jord till kyrkan.⁸³ Den här typen av donationer till kyrkliga institutioner gjordes både av medlemmar av kungafamiljen, aristokratin, borgerskapet och av allmogen. Resultatet blev att kyrkor och kloster kom att bygga upp ansenliga förmögenheter genom olika jordegendomar, något som också kunde gälla vanliga sockenkyrkor. I *Lunds stifts landebok* listas även den här typen av egendomar och var de årligen gav för inkomster.

För Ronneby listas till exempel att kyrkan, prästen och olika religiösa institutioner ägde ett 30-tal gårdar i staden och på landsbygden i stadens närhet. I Hjortsberga nämns ett antal egendomar som gav arrende till prästen. De flesta låg i den egna socknen, men egendomar fanns även i grannsocknarna. En gård i Gärestad i Edestad socken och en i Hillerstorp i Tving socken erlade båda sina arrenden i svensk valuta. Övriga egendomar betalades med "skänkt" mynt. Av dessa låg två gårdar i Mölleryd och tre i Dagstorp i Hjortsberga socken, men här fanns även en gård i Förkärle, en i Ryd och en i Listerby. Dessutom fick prästen arrendet av Ettebro som låg i Ronneby socken. Prästen skulle dessutom få en "pennings feste" i *Sylua Mölleryd*, Uppräkningen börjar med omnämnandet av *Sylua Mölleryd* följt av en datering till år 1318. För övriga egendomar verkar det som uppgifterna kommer från Hjortsbergas "rette gamle Kirche bog" (rätta gamla kyrkobok) där detta har stått upptecknat.⁸⁴ Hur alla dessa gårdar kommit till prästens

och kyrkans ägo är oklart, likaså om det skett vid ett och samma tillfälle. Kanske var det en donation av ett mindre godscomplex år 1318, eller så var det resultatet av en ackumulering av jord i kyrkans hägn under lång tid. Oavsett vilket visar det att kyrkan som institution även var en viktig ekonomisk aktör i medeltidens samhälle, också på lokalnivå. De bönder som drev dessa gårdar hade prästen som sin herre och stod därmed i ett uppenbart beroendeförhållande till denne.

Kapell och konvent

Runt om i Blekinge fanns även ett antal kapell. Ett kapell var en mindre kyrklig byggnad som jämfört med en sockenkyrka saknade dop- och begravningsrätt, och till skillnad från sockenkyrkan hade kapellen inte heller en fast stationerad präst. Kapellen fungerade som platser för bön och enklare mässor. I en del fall kom kapell att utvecklas till sockenkyrkor. Ett sådant exempel fanns på Sturkö, där det fram till 1878 fanns en rektangulär medeltida kyrkobyggnad. Sturkö nämns inte som socken under medeltiden, utan först 1650 fick man egen präst. Kapellet på Sturkö ska ha varit helgat åt S:ta Gertrud och fungerade säkerligen ursprungligen som bönekapell för fiskare och sjöfarare. Samma funktion får vi tänka för det kapell som fanns på Utlängan, nästan längst ut i östra skärgården.⁸⁵ Andra kustkapell som säkerligen också var ämnade att fylla de andliga behoven hos fiskare och sjöfarare fanns bland annat i Hällevik. Möjligen har också stadskyrkan i Sölvesborg sitt ursprung som ett kustkapell.⁸⁶

Att kapell ligger i anslutning till kusten är inget unikt för Blekinge. Samma spridning i

landskapet föreligger för majoriteten av de 28 kapell som funnits i Skåne. Kustkapellen har tolkats fungera i relation till de fiskare som säsongmässigt besökte den skånska kusten. Inlandskapellen var färre till antalet och låg till viss del vid platser som varit föremål för någon form av vallfart, där ett kapell uppförts på en plats där ett mirakel inträffat, eller där det fanns en offerkälla. I skogsbygderna fanns även kapell som förknippades med kolonisation. När befolkningen ökade etablerades kapell för att svara för befolkningens religiösa behov. En del av dessa utvecklades senare till sockenkyrkor.⁸⁷

I den blekingska skogsbygden fanns två sannolikt medeltida kapell, vid Holmsjö och Höryda, vilka båda ska ha förstörts under nordiska sjuårskriget på 1560-talet. De svarade för de andliga behoven hos människor i skogsbygden som hade långt till sin sockenkyrka. Kapellet i Holmsjö ersattes under 1700-talet av ett kapell i Sillhövda, som 1869 sedan blev egen socken.⁸⁸ Det finns även kapell och flera religiösa institutioner i och vid städerna Ronneby och Sölvesborg (se kap. 22).

En typ av religiös institution som ofta förknippas med medeltiden är kloster och konvent. Ordet kloster söker sitt ursprung i latinets *claustrum* och *claudere* i betydelsen 'stängt rum', 'inneslutet rum'. Det betecknar en avskild, innesluten plats för en kristen gemenskap som lever i celibat efter en gemensam regel. Det kristna klosterväsendet söker sitt ursprung i 300-talets Egypten. Klosterrörelsen spreds genom Europa som ett sätt för människor att leva renlärt och komma närmare Gud. De kloster som fanns under medeltiden kan grovt sett delas in i två grupper. På landsbygden fanns

kloster som levde av sina jordegendomar, de bedrev dels eget jordbruk, dels hade de jord utarrenderad till landbor som mot arrende fick bruka klostrets jord. I städer fanns konvent, oftast tillhörande antingen franciskanorden, även kallade gråbröder, eller dominikanorden, även kallade svartbröder. Dess bröder levde inte avskilda från samhället utan vandrade runt och predikade. Deras konvent, och inte minst kyrkor, var mer öppna för besökare. Dessa så kallade tiggarmunkar levde huvudsakligen på allmosor och gåvor.⁸⁹

Klosterväsendet fick inget större genomslag i Blekinge. Sannolikt har det att göra med landskapets bakomliggande ekonomi. Kloster på landsbygden etablerades oftast av kungsläktingar eller storgodsägare från rikets elit som kunde donera jord, grupper som verkar ha lyst med sin frånvaro i Blekinge. Tiggarmunksordnar hamnade oftast i större städer som kunde försörja ett konvent. Endast två tiggarmunkskonvent kom att anläggas i Blekinge, båda på 1480-talet. I Sölvesborg anlades ett konvent, tillhörande karmelitorden, i anslutning till stadskyrkan. Den danske kungen Hans, som var *patronus*, herre, för stadskyrkan i Sölvesborg, skänkte den på 1480-talet till karmelitorden, mot villkor att bröderna skulle ihågkomma kungen i sina mässor och böner. År 1486 bekräftade så påven att bröderna skulle inneha kyrkan och att en konventsanläggning skulle byggas.⁹⁰

Karmeliterna kom till Danmark under 1400-talet och blev snabbt populära. Orden hade startat som en eremitkoloni på berget Karmel i det heliga landet, men tvingats till Europa i och med att korsfararna kördes ut ur Pa-

lestina. År 1247 fick de status som en tiggarrorden, men det dröjde till 1410 innan det första konventet bildades i Danmark, i Landskrona. Därefter tillkom konvent i Helsingborg, Varberg, Skælskør, Assens, Århus, Sæby och Sølvesborg.⁹¹ Konventet i Sølvesborg kom att etableras norr om den befintliga kyrkan, där läget för en del av dess byggnader idag är markerade med stenplattor i gräsytan. Konventet undersöktes arkeologiskt på 1940-talet.⁹² Resultaten visade att direkt efter etableringen 1486 uppfördes provisoriska byggnader för bröderna. Successivt kompletterades konventet med fler byggnader, för att med kyrkan i söder bilda en kringbyggd fyrkant. I början av 1500-talet var den östra längan, som sannolikt innehöll kapitelsal och sovsal, färdig. Den var uppförd i två våningar i tegel och anslöt till kyrkans kor. Den norra längan i konventet verkar aldrig ha färdigställts innan konventet upplöstes i samband med den danska reformationen på 1530-talet.

Det andra konventet i Blekinge etablerades på Torkö i Listerby skärgård. Här fanns ett kapell helgat till S:ta Clara som omtalas som vallfartsplats 1467, då ärkebiskopen Jöns Bengtsson beviljade 40 dagars avlat till dem som vissa dagar på året besökte kapellet. 1485 omtalas att byggnadsarbeten pågick på ön. År 1489 skänkte frälsemannen Ture Turesson Bielke ön och kapellet till franciskanerna, en gåva som 1495 stadfästes av kung Hans. I ett brev utfärdat i Sølvesborg gav kungen franciskanerna tillstånd att uppföra ett konvent på Torkö och han skänkte även den närliggande ön Helgö till konventet, mot att det varje år skulle leverera en tunna torsk till borgen i Sølvesborg. År 1497 stadfäste sedan påven konventet, som sista gången omtalas 1524.

Det verkar ha upphört någon gång mellan åren 1530–1537. Idag finns inte mycket synliga lämningar av konventet eller kapellet kvar på Torkö, men av äldre avbildningar att döma var kapellet en rektangulär byggnad i gråsten. Det var en ruin på 1700-talet. Hur själva konventet såg ut är oklart, platsen är inte arkeologiskt undersökt varför vi inte vet om det ens hann uppföras några byggnader innan det övergavs.⁹³

Franciskanerna var en av de första tiggarmunksordnarna att etableras, deras första konvent i Danmark invigdes i Ribe 1232 och fram till år 1300 etablerades en mängd konvent tillhörande både franciskan- och dominikanorden i danska städer. De instiftades ofta av medlemmar av aristokratin eller kungafamiljen.⁹⁴ Eftersom deras främsta intäktskällor var allmosor och själågävor, offergävor som gavs till fördel för givarens eller någon annans frälsning, är det förståeligt att tiggarrordnarna etablerades i de större medeltida städerna. En etablering på en ö i skärgården i Blekinge verkar mer apart. Men just under slutet av 1400-talet etablerade franciskanerna ett antal konvent på platser som liknade den på Torkö. En parallell är konventet på ön Kökar i Ålands skärgård, som grundades ungefär samtidigt, på 1470-talet. Också på Kökar verkar det som om det, precis som på Torkö, pågick kyrkliga aktiviteter före etableringen av konventet.⁹⁵ De här konventen ska antagligen ses i ett maritimt perspektiv, där de fungerade som stödjepunkter inte minst för fiskare och annan sjöfart. Uppmaningarna att söka avlat vid besök på Torkö visar att platsen säkert hade svårt att försörja sig själv. Sannolikt var detta inte fråga om någon större anläggning,

men väldigt lite är känt om dess verksamhet och utformning.

Reformationen i Blekinge

Reformationen innebar slutet för konventen i Sölvesborg och på Torkö. I dansk historia brukar man ange 1537 som året för reformationen, året då Danmark fick en evangelisk kyrkoordination och bröt med påven i Rom. Sedan 1520-talet hade Martin Luthers evangeliska idéer spridits i Danmark, inte minst i städerna. De nära förbindelserna mellan danska och tyska städer underlättade för nya idéer att få fäste. Inte minst borgerskapet i Malmö och Köpenhamn var drivande i utvecklingen som inte bara innebar religiösa utan även politiska förändringar.⁹⁶

För en landsdel som Blekinge innebar själva reformationen inga stora synliga omvälvningar. Några drivande reformatorer från landskapet är inte kända, utan för gemene man märktes reformationen sannolikt mest genom förändringar i kyrkorummet, genom att de många helgondagarna försvann ur kalendern och genom att prästen började fira mässan på danska i stället för på latin. Bibeln och Guds ord betonades allt starkare som rättesnöre, och predikan fick en starkare ställning i mässan, samtidigt som helgondyrkan förbjöds. Helgonbilder och sidoaltare försvann och helgonreliker förlorade sin betydelse. Att lyssna på när Guds ord predikades på folkspråket blev det centrala vid mässan. Sannolikt startade även reformationen i Blekinge i städerna. År 1532 skriver den danske kungen Fredrik I ett brev till borgmästaren och rådet i Ronneby i vilket de uppmanades att godkänna ”att der må vara två evangeliska predikare uti deras by, som

kunna lära och predika Guds ord, samt att taga dem i sitt beskydd”.⁹⁷

Till skillnad från en del andra håll i Europa innebar den danska reformationen ingen religiös bildstorm. Många helgonbilder fick vara kvar, och befintliga målningar i kyrkorna kalkades inte över. I stället tillkom nya typer av målningar. De kanske bästa exemplen på efterreformatoriskt kyrkomåleri i Danmark finns i Ronneby. Målningarna tillkom på 1580-talet, ungefär 50 år efter reformationen och efter det att kyrkan reparerats från de skador den erhöll under nordiska sjuårskriget 1564. I den östligaste delen av långhuset syns det danska riksvapnet och vapnet för Mecklenburg-Schwerin, som visar att den danske kungen Fredrik II och hans tyska gemål Sofia sannolikt var de som bekostade kyrkans nya utsmyckning.⁹⁸ De valda bildmotiven handlar om vägen till frälsning och faran med alla de frestelser som människan utsätts för. Även växtornament och -rankor tar en betydligt större plats och används för att inrama olika motiv. Bland bildmotiven i Ronneby märks Dödsdansen och den Kristne riddaren, vilken använde sina vapen i kampen för den rätta tron. De många texttavlor med texter ur Bibeln och av kyrkofadern Augustinus visar också den ökande betydelsen av den heliga skrift (fig. 16:24).⁹⁹ Kanske ska vi även se många av texterna som bevis på en ökad läskunnighet hos stadsbefolkningen. Många katolska kyrkoskulpturer förblev dock på sina platser. I kyrkan i Mjällby ska exempelvis det medeltida triumfkrucifixet ha hängt kvar ännu på 1700-talet. Helgonbilderna i kyrkan i Edestad fortsatte också, som nämnts ovan, att locka besökare även efter reformationen.¹⁰⁰

Fig. 16:24. De efterreformatiska målningarna i Ronneby kyrka dateras till 1580-talet.. Foto: Thomas Persson, Ronneby. Blekinge museum (BLM D 13737).

Många av kyrkorna i Blekinge skaffade redan under 1500- och 1600-talen nya altartavlor och predikstolar som passade den nya versionen av kristendom. Fridlevstads kyrka fick exempelvis en ny predikstol 1575, Listerby kyrka en runt år 1600. En för Blekinge typisk förändring var att de flesta medeltida dopfuntarna ersattes med nya. Under medeltiden var dopfunten tillverkad i sten, men efter reformationen blev det vanligare med funtar i trä. Däremot har man varit noga med att göra sig av med relikier, för några sådana finns inte bevarade från kyrkorna i Blekinge.¹⁰¹ I ett lokalt och regionalt perspektiv

var kanske inte reformationen så omvälvande som vi ibland föreställer oss.

Avslutning

De religiösa förändringar som inträffade i början av medeltiden fick fundamental betydelse för befolkningen i Blekinge. Genom den kristna kyrkan kom inte bara en ny religion, kyrkan introducerade också en skriftkultur i Norden. Tillsammans med den framväxande kungamakten, som kyrkan under tidig medeltid var allierad med, förändrade man samhället i grunden. Samtidigt var denna förändring,

kristnandet, en successiv process. Redan under vikingatid mötte blekingar på resa kristna idéer, och under 1000-talet kan vi se hur det tidigare dominerande brandgravskicket, där de döda kremerades, började ersättas av jordande av de döda. Mängden gravgåvor som de döda fick med sig i graven minskade i antal, allt enligt kristen sed. Sannolikt började befolkningen i Blekinge mot slutet av 1000-talet till övervägande delen se sig som kristna, och under 1100-talet inleddes ett intensivt kyrkobyggande.

De första kyrkorna i Blekinge var säkerligen byggda av timmer, även om spåren av dessa i dagsläget endast är indirekta. I mitten och slutet av 1100-talet ersattes dessa träkyrkor av stenkyrkor, och det förefaller som om de första stenkyrkorna uppfördes invid kungsgårdar. Rent generellt kan man se att kyrkorna kom att lokaliseras i den blekingska kärnbygden, byabygden, ofta utmed den gamla kustlandsvägen, i flera fall där denna passerade nord-sydligt rinnande vattendrag. Stenkyrkor uppfördes främst under 1200-talet och i perioden fram till 1300-talets mitt, då kyrkobyggnadsaktiviteten avstannade, säkerligen som en konsekvens av den senmedeltida agrarkrisen. Skogsbygden kom att sakna sockenkyrkor långt in på 1600-talet, varför kyrsocknarna ofta sträckte sig från kusten ända upp till Smålandsgränsen. De medeltida kyrkorna i Blekinge var relativt enkelt utformade och sällan överdrivet dekora-

tivt utsmyckade. Stensulpturer och målningar i kyrkorna var ovanliga. Den utsmyckning som ändå finns, hittas främst vid kyrkor uppförda vid kungsgårdar, eller i kyrkor i städer som Ronneby och Sölvesborg. Arkitektoniskt hade kyrkorna i västra Blekinge sina paralleller i nordöstra Skåne, de i östra Blekinge hade sina paralleller i Möre och på Öland.

Klosterväsendet slog egentligen aldrig igem i Blekinge. Med undantag av ett karmelitkonvent i Sölvesborg och ett franciskankonvent på Torkö, kom inga kloster att etableras i Blekinge. Orsaken står säkerligen att finna i landskapets ekonomiska förutsättningar och avsaknad av riktigt stora jordägare som kunde instifta kloster. De blekingska städerna var också små, varför de inte lockade till etableringar av tiggarmunkskonvent. Sannolikt bedömdes städernas befolkningsunderlag som för litet. Konventen i Blekinge upplöstes slutligt i samband med reformationen. Denna på många sätt genomgripande process märktes nog mest för blekingarna genom de förändringar som skedde i kyrkorna, där helgonaltare, helgonbilder och helgonreliker försvann och genom att prästen började fira mässan på danska i stället för latin, stående i den nya predikstolen. Precis som vid kristnandet verkar reformationen i ett blekingskt perspektiv ha genomförts som en relativt lugn och stillsam process.

Slutnoter

1 Coudert 2017; Josephson 2017.

2 Carlie 2004; Falk 2008.

3 Näsström 2001; Price 2002; 2013; Andrén 2002, s. 299–300; 2014; Artelius 2010, s. 24.

4 Näsström 2001, s. 44–46; Nordberg 2003, s. 169–195; 2019; Sundqvist 2016.

5 Imer 2016, s. 107.

6 Nordberg 2019, s. 347.

- 7 Sundqvist & Hultgård 2004; Nordberg 2019, s. 349.
- 8 Larsson 2011; Vikstrand 2013.
- 9 Fabech 1991; Söderberg 2005; Sundqvist 2016.
- 10 Arrhenius 1960; Lihammer 2007, s. 99.
- 11 Carver 1998; Ljungkvist 2006.
- 12 Arrhenius 1960, s. 181.
- 13 Riksantikvarieämbetet, Fornsök Förkärln sn RAÄ 12:1.
- 14 Svanberg 2003b, s. 114–115.
- 15 Hansson 1999; Svanberg 2003b, s. 69.
- 16 Svanberg 2003b, s. 117–118.
- 17 Price 2013.
- 18 Riksantikvarieämbetet, Fornsök, Hjortsberga sn RAÄ 45–46.
- 19 Svanberg 2003b, s. 320–321.
- 20 Svanberg 2003b, s. 146.
- 21 Price 2013, s. 177–179.
- 22 Svanberg 2003b, s. 117–120.
- 23 Svanberg 2003b, s. 119.
- 24 Svanberg 2003b, s. 130–134, 316.
- 25 Svanberg 2003a; 2003b, s. 143–146.
- 26 Artelius 2010.
- 27 Gräslund 2001.
- 28 Gräslund 2001, s. 16–17; Svanberg 2003b, s. 148.
- 29 Åstrand 2012.
- 30 Svanberg 2003b, s. 146.
- 31 Riksantikvarieämbetet, Fornsök RAÄ 68:1 Karlskrona socken.
- 32 Åstrand 2012, s. 43. ¹⁴C är en radioaktiv kolisotop som finns i atmosfären och tas upp av allt levande, växter, djur och människor. När organismen dör slutar den att uppta den här isotopen, som i stället börjar sönderfalla. Vid en ¹⁴C-analys mäter man den kvarvarande andelen av isotopen i exempelvis ett djurben, varvid det är möjligt att beräkna ungefär när organismen dog, vilket kan användas för en arkeologisk datering.
- 33 Åstrand 2012, s. 45–48.
- 34 Andrén 2002, s. 323–332.
- 35 Adam av Bremen, bok IV, kapitel 7–8 (1984).
- 36 Gelting 2012.
- 37 Nilsson 1996; Gräslund 2001.
- 38 Hansson 2006, s. 163–168.
- 39 Wienberg 1993, s. 20.
- 40 Wienberg 1993, s. 71–73; Kieffer-Olsen 2018, s. 412–422.
- 41 Holmberg 1990, s. 32–39; Wienberg 1993, s. 153–161.
- 42 Als Hansen & Aaman Sørensen 1979; Holmberg 1990, s. 25–31.
- 43 Wienberg 1993, s. 106–111.
- 44 Nyborg 1979; Bonnier 1987; Wienberg 1993, s. 147–150.
- 45 Anglert 1995, s. 172–177.
- 46 Wienberg 1993, s. 176.
- 47 Ullén 2002.
- 48 Andersson 1997, s. 42; Ullén 2002, s. 30.
- 49 Anderson 1926, s. 125; 131–132; Ullén 2002, s. 24.
- 50 Wienberg 1993, s. 43; Andersson 1997, s. 48–50.
- 51 Tuulse 1959, s. 20; Jacobsen 1982; Ullén 2002, s. 23.
- 52 Tuulse 1959, s. 120–131; Andersson 2016; Juhlin Alftberg 2023.
- 53 Tuulse 1941, s. 5–8; Ullén 2002, s. 23; Anglert 2018.
- 54 Andersson 1997, s. 46; Ullén 2002, s. 22.
- 55 Ullén 2002.
- 56 Anderson 1941, s. 129–130; Ullén 2002, s. 25.
- 57 Ullén 2002, s. 23–24.
- 58 Jacobsen 1993; Wienberg 1993, s. 154–159; Anglert 1995, s. 83–84.
- 59 Anderson 1932, s. 251; Andersson 1997, s. 42.
- 60 Anderson 1926, s. 65–67; Anglert 1993.
- 61 Ullén 2002, s. 24.
- 62 Ullén 2002.
- 63 Ullén 2002.
- 64 Stenholm 1986, s. 118.
- 65 Hansson 2004, s. 44–45.
- 66 Ullén 2002, s. 29.
- 67 Tuulse 1961, s. 32–34; Jacobsen 1982, s. 111; Andersson 2016, s. 128–129.
- 68 Svanberg 2012.
- 69 Andersson 2016; Milton 2016.
- 70 Hansson 2010, s. 142–145.
- 71 Tuulse 1959, s. 49–64; Andersson 2006.
- 72 Banning 1985, s. 61–66; Nisbeth 1985, s. 149; Ullén 2002, s. 30; Milton & Nilsson 2012, s. 226–245.
- 73 Nisbeth 1985, s. 157–158; Ullén 2002, s. 30; Milton & Nilsson 2012, s. 246–257.
- 74 Nisbeth 1985; Bolvig 1994.
- 75 Fröjmark 1992.
- 76 Anderson 1920.
- 77 Sjöborg 1968 [1792–1793], s. 174; Anderson W 1920
- 78 Sjöborg 1968 [1792–1793], s. 174
- 79 Anderson 1932, s. 278, 303–304; Liepe 1995 s. 237–243
- 80 Liepe 1995, s. 243.
- 81 Wienberg 1993, s. 126–130.
- 82 Anglert 1995, s. 75.
- 83 Wienberg 1993, s. 128.
- 84 LSLB s 494; 501–505
- 85 Anderson 1926, s. 103; 106–109.
- 86 Tuulse 1961, s. 20; Anglert 1984, s. 36.
- 87 Anglert 1986.
- 88 Anderson 1932, s. 339; Tuulse 1961, s. 20.
- 89 Karlsson 1993; Krongaard Kristensen 2013; Menander 2018.
- 90 Weibull 1945, s. 46–47.
- 91 Krongaard Kristensen 2013, s. 59.
- 92 Kindström 1946; Milton & Nilsson 2012, s. 85–103.
- 93 Anderson 1932, s. 240–241; Nybo Rasmussen 2002, s. 109–110.
- 94 Krongaard Kristensen 2013, s. 56, 70–71.
- 95 Edgren & Hiekkanen 1993; Gustavsson 1993.
- 96 Johannesson 1947; Brilkmann m.fl. 2019.
- 97 Ingstad 1915, s. 51.
- 98 Tuulse 1961, s. 62–63.
- 99 Tuulse 1961, s. 38–39; Banning 1985, s. 133–137; Andersson 2006.
- 100 Anderson 1920; LSLB s. 495.
- 101 Tuulse 1961, s. 74–75, 80–88, 102–103.

Källor och litteratur

Källor

KÖPENHAMN

Rigsarkivet (RADK)

Skånske Registre 1577–1588, mikrofilm S 13.450–51 (SkReg).

Skånske Tegnelse 1572–1660, mikrofilm M 45.156–161 (SkTeg).

STOCKHOLM

Riksantikvarieämbetet (RAÄ)

Andersson, William. Rapport till Riksantikvarieämbetet 20 juli 1924, Dnr 1687.

Riksarkivet

Riksregistraturet, SE/RA/1112.1/B/41 (1564), 12 september.

Tryckta källor

Auctoritate papae: The church province of Uppsala and the apostolic penitentiary 1410–1526, red. Sara Risberg & Kirsi Salonen, Stockholm: National Archives of Sweden, 2008.

Christensen, William (utg.), 1912. *Missiver fra Kongerne Christiern I.s og Hans's tid*, bd. 1, Missiver fra den danske Kongefamilie, København: Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie.

Danmarks gamle Købstadslovgivning, bd. IV: Skaane, Bornholm, Halland og Blekinge, udg. Erik Kroman, København: Rosenkilde og Bagger, 1961.

Danmark riges breve, række 1, bd. 3: Breve 1170–1199 og Abbed Wilhelms brevsamling, København: Danske Sprog- og Litteraturselskab, 1977.

Danmarks gamle Købstadslovgivning I–V, udg. Erik Kroman, Danske Sprog- og Litteraturselskab, København: Rosenkilde og Bagger, 1951–1961.

Danske Magazin, 4 række, bd. 2, utg. Det Kongelige Danske Selskab for Fædrelandets Historie, København, 1873.

Das älteste Stralsundische Stadtbuch: 1270–1310: Im Auftrage des Raths und des bürgerchaftlichen Collegiums der Stadt Stralsund, utg. Ferdinand Fabricius, Berlin, 1872.

Decimantboken 1651 för Skåne, Blekinge och Bornholm, utg. Sten Skansjö & Birgitta Tuvestrand, Skånsk senmedeltid och renässans 21, Lund: Vetenskapssocieteten i Lund, 2007.

”*Ex Chronico Lubecensi Reimari Kock excerpta*”, *Scriptores Rerum Hvicicarum: Medii aevi*, del III, utg. Claudius Annerstedt, Uppsala: Edvard Berling, 1876, s. 239–274.

Getica: The origin and deeds of the goths, Jordanes, transl. Charles C. Mierow, Fyrnlöre Bookmearsing, 2019.

Hanserecesse, Auf Veranlassung und mit Unterstützung seiner Majestät des Königs von Bayern Maximilian II, red. Historische Commission bei der Königl. Academie der Wissenschaften; die recesse und andere Akten der Hansetage, Leipzig: Duncker & Humblot 1870.

Hanserecesse von 1431–1476, Abt 2, bd 4, utg. Goswin von der Ropp, Leipzig: Königl. Academie der Wissenschaften. Historische Commission, 1883.

Hansisches Urkundenbuch, bd. I, bearb. Konstantin Höhlbaum, Halle, 1876.

Historien om Hamburgstiftet och dess biskopar, Adam av Bremen, övers. Emanuel Svenberg, komm. Carl Fredrik Hallencreutz, Kurt Johannesson, Tore Nyberg & Anders Piltz, Stockholm: Proprius, 1984.

Huitfeldt, Arild, 1977 [1599]. *Danmarks Riges krønike: Kong Hans' historie: 1599*. København: Rosenkilde & Bagger.

Knytlingasagan, http://heimskringla.no/wiki/Knytlinga_Saga_%28C.C.Rafn%29 [hämtad 2023-05-28].

Kong Valdemars Jordebog, bd. 1: Text, udg. Svend Aakjær, udg. Samfund til Udgivelse af Gammel nordisk Litteratur, København: Akademiske forlag, 1926–1943.

Krabbe, Tyge. ”Odaterat brev till hr Hartvig”, *Missiver fra kongerne Christiern I.s og Hans's tid*, bd. 2: Missiver fra brevskrivere uden for den danske kongefamilie, utg. William Christensen, København: Selskabet for udgivelse af kilder til dansk historie, 1914.

LSLB = *Lunds stifts landebok*, del 2: Nuvarande Kristianstads, Hallands och Blekinge län samt Bornholm, utg. Bertil Ejder & Karl Gustav Ljunggren, Skånsk senmedeltid och Renässans 5, Lund: Vetenskapssocieteten i Lund, 1952.

Prästrelationerna från Skåne och Blekinge av år 1624, utg. John Thuneld, Skrifter, Kungl. humanistiska vetenskapssamfundet i Lund 18, Lund 1934.

PRF = *Privilegier, resolutioner och förordningar för svenska städer*, del 1, utg. Nils Herlitz och Stadshistoriska institutet, Stockholm: Stadshistoriska institutet, 1927.

Reg. Dan. = *Regesta diplomatica historiæ Danicæ*, utg. Det Kongelige danske Videnskabernes Selskab, Havnæ: Qvist, 1843–1907.

Rep. = *Repertorium Diplomaticum Regni Danici Mediævalis*, bind, udg. Kristian Erslev, København: Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie, 1906.

SD = *Svenskt Diplomatarium/Diplomatarium Suecanum*, fr. o. m. år 1401, Stockholm: Riksarkivet, 1885–1902.

Saxo Grammaticus, *Gesta Danorum*, bd. 1–2, overs. Peter Zeeberg, København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, elektronisk resurs via Litteraturbanken, 2015.

Secher, Vilhelm Adolf (utg.), 1887–1918, *Corpus constitutionum Danicæ: Förordningar, recesser och andre kongelige breve. Danmarks lovgivning vedkommende, 1558–1660*. København: Selskabet for Udgivelse af Kilder til Dansk Historie.

Snorre Sturlasson, Magnussönnernes saga, *Kongesagaer*, Kristiania: J.M. Stenersen & Co Forlag, 1900.

”Sturekrönikan”, *Svenska medeltidens rim-krönikor*, bd. 2: Tiden 1440–1520, utg. Aron Rydfors, Stockholm: Bergvalls, 1925.

Svensk biografiskt lexikon, bd XI, Riksarkivet, Stockholm.

Litteratur

Aaris-Sørensen, Kim, 1976. ”Zoological investigation of the bonematerial from Sværdborg I: 1943”, *Sværdborg I, excavations*

- 1943–44: *A settlement of the Maglemose Culture*, red. Birgitte Bille Henriksen, København: Akademisk forlag, s. 137–148.
- Aaris-Sørensen, Kim, 2009. "Diversity and dynamics of the mammalian fauna in Denmark throughout the last glacial-interglacial cycle, 115–0 kyr BP", *Fossils and strata* 57, s. 1–59.
- Adam av Bremen, 1984. *Historien om Hamburgerstiftet och dess biskopar*, övers. E. Svenberg, utg. Samfundet pro fide et christianismo, Stockholm: Proprius.
- Adams, Jonathan & Johan Rönby, 2022. "The Danish Griffin: The wreck of an early modern royal carvel from 1495", *International Journal of Nautical Archaeology*, vol. 51, s. 46–72.
- Adamsen, Christian, Ulla Lund Hansen, Finn Ole Nielsen & Margrethe Watt (red.), 2008. *Sorte Muld*, Rønne: Bornholms Museum.
- Ahlström, Torbjörn & Karl-Göran Sjögren, 2009. "Kvinnan från Österöd – ett tidigmesolitiskt skelett från Bohuslän", *In situ: Västsvensk arkeologisk tidskrift* 2006–2007, Göteborg: Institutionen för arkeologi, Göteborgs universitet, s. 47–64.
- Alering, Åsa, 2013. *Arkeologisk utredning inom Sölve företagsområde, Sölvesborgs socken och kommun*, Blekinge, Blekinge museum rapport 2013:5/Smålands museums rapport 2013:3, Karlskrona: Blekinge museum.
- Alexandersson, Kenneth, 2001. "Möre i centrum: Mesolitikum i sydöstra Kalmar län", *Möre – historier om ett småland: E22-projektet*, red. Gert Magnusson & Susanne Selling, Kalmar: Kalmar läns museum, s. 111–128.
- Alexandersson, Kenneth, 2007. "Why use different raw materials? Raw material use during the Late Mesolithic to Middle Neolithic along the coast of Kalmarsund", *From Stonehenge to the Baltic: Living with cultural diversity in the third millennium BC*, red. Mats Larsson & Mike Parker Pearson, Oxford: Archaeopress, s. 35–39.
- Alexandersson, Kenneth, 2021. "Yxproduktionen vid Norjeskogen", *Att leva vid Vesan: Arkeologi längs nya väg E22 i västra Blekinge*, red. Elisabeth Rudebeck & Mats Anglert, Karlskrona: Blekinge museum, s. 303–320.
- Allentoft, Morten E., Martin Sikora, Alba Refoyo-Martínez, Evan K. Irving-Pease, Anders Fischer, William Barrie, Andrés Ingason, Jesper Stenderup, Kar-Göran Sjögren, Alice Pearson, et al., 2022. "Population Genomics of Stone Age Eurasia", *bioRxiv: The preprint server for biology*, DOI: 10.1101/2022.05.04.490594
- Almevik, Gunnar, 2004. "Det sydgötiska husets (vetenskapliga) konstruktion", *RIG: Föreningens för svensk kulturhistoria tidskrift*, vol. 87, nr. 4, Lund: Rig, s. 193–209.
- Almgren, Oscar, 1923. *Studien über nordeuropäische Fibelformen der ersten nachchristlichen Jahrhunderte mit Berücksichtigung der provinziäl-römischen und südrussischen Formen*, Leipzig: Kabitzsch.
- Almgren, Oscar, 1927. *Hällristningar och kultbruk: Bidrag till belysning av de nordiska bronsåldersristningarnas innebörd*, Kungl. Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademiens handlingar 35, Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Almkvist, Lennart, Mats Olsson & Staffan Söderberg, 1980. *Sälär i Sverige*, Stockholm: SNF.
- Als Hansen, Birgit & Morten Aaman Sørensen, 1979. "Den usynlige kirke: Butterup kirkes indre i middelalderen", *Streflyv over Danmarks bygningskultur: Festskrift til Harald Langberg*, red. Robert Egevang, København: Nationalmuseet, s. 65–82.
- Ames, Kenneth M., 2014. "Complex Hunter-Gatherers", *Encyclopedia of Global Archaeology*, red. Claire Smith, New York: Springer, s. 1613–1621.
- Andersen, S. T. & B. E. Berglund, 1994. "Maps for terrestrial non-tree pollen (NAP) percentages in north and central Europe 1800 and 1450 yr BP", *Paläoklimaforschung* 12, s. 119–134.
- Anderson, David G., 2006. "Dwellings, storage and summer site structure among Siberian Orochen Evenkis: Hunter-gatherer vernacular architecture under post-socialist conditions", *Norwegian Archaeological Review* 39, s. 1–26.
- Anderson, David G., Albert C. Goodyear, James Kennett & Allen West, 2011. "Multiple lines of evidence for possible human population decline/settlement and reorganization during the early Younger Dryas", *Quaternary International*, vol. 242, s. 570–583.
- Anderson, William, 1920. "Helgonkult i Blekinge", *Antikvarisk tidskrift för Sverige* 22:3, Stockholm: Kungl. Vitterhets historie och antikvitetsakademien, s. 1–26.
- Anderson, William, 1926. *Sveriges kyrkor: Konsthistoriskt inventarium*, Blekinge, bd. 1, häfte 1: Östra härad, Stockholm: Kungl. Vitterhets-Historie och Antikvitetsakademien.
- Anderson, William, 1932. *Sveriges kyrkor: Konsthistoriskt inventarium*, Blekinge, bd. 1, häfte 2: Medelsta härad, Stockholm: Kungl. Vitterhets-Historie och Antikvitetsakademien.
- Anderson, William, 1941. *Sveriges kyrkor: Konsthistoriskt inventarium*, Blekinge, bd. 2: Bräkne och Listers härad, Stockholm: Kungl. Vitterhets-Historie och Antikvitetsakademien.
- Andersson, Hans, 1971. *Urbanisierte ortschaften und lateinische Terminologie: Studien zur Geschichte des nordeuropäischen Stadtwesens vor 1350*, Acta Regiae Societatis scientiarum et litterarum Gothoburgensis, Humaniora 6, Göteborg.
- Andersson, Hans, 1977. "Sverige: En forskningsöversikt", *Urbaniseringsprocessen i Norden*, del 1: Middelaldersteder, red. Grethe Authen Blom, Det XVII nordiske historikermøte, Trondheim 1977, Oslo/Bergen/Tromsø, s. 91–145.
- Andersson, Hans, 1990. *Sjuttiosex medeltidsstäder: Aspekter på stadsarkeologi och medeltida urbaniseringsprocess i Sverige och Finland*, Medeltidsstaden rapport 73, Stockholm: Riksantikvarieämbetet & Statens historiska museer.
- Andersson, Hans, 2002. "Urbanization, not just a matter of towns", *Urban Diversity: Archaeology in the Swedish Province of Östergötland*, red. Rikard Hedvall, Stockholm: Riksantikvarieämbetet's förlag, s. 112–114.
- Andersson, Harald, 2006. "Ordet från ovan: Språkband och kartuscher i heliga kors kyrka i Ronneby", *Blekingeboken: Årsbok för Blekinge hembygdsförbund och Blekinge museum*, Karlskrona, s. 5–31.
- Andersson, Harald, 2011. *Kyrkorna och staden: Länkar till Ronnebys historia*, Olofström: Ronneby musei- och hembygdsförening.
- Andersson, Harald, 2016. "Konsolhuvudena i Ronneby kyrkas södra korsarm", *Blekingeboken: Årsbok för Blekinge hembygdsförbund och Blekinge museum*, Karlskrona, s. 127–145.
- Andersson, Karin, 1997. "Nättraby, Hjortsberga och Edestads kyrkor. Byggnadsarkeologi och dendrokronologi", *Blekingeboken: Årsbok för Blekinge hembygdsförbund och Blekinge museum*, Karlskrona, s. 37–54.
- Andersson, Magnus, 2003. *Skapa plats i landskapet: Tidig- och mellanneolitiska samhällen utmed två västskånska dalgångar*, Acta Archaeologica Lundensia, Series in 8°, no. 42, Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Andersson, Magnus, Magnus Artursson & Kristian Brink, 2016. "Early Neolithic Landscape and Society in South-West Scania – New Results and Perspectives", *Journal of Neolithic Archaeology* 18, s. 23–114.
- Andersson, Magnus & Bo Knarrström, 1999. *Senpaleolitikum i Skåne: En studie av materiell kultur och ekonomi hos Sveriges första fångstfolk*, Stockholm: Riksantikvarieämbetet.
- Andrén, Anders, 1983. "Städer och kungamakt: En studie i Danmarks

- politiska geografi före 1230", *Scandia: Tidskrift för historisk forskning* 49:1, Lund, s. 31–76.
- André, Anders, 1985. *Den urbana scenen: Städer och samhälle i det medeltida Danmark*, Malmö: LiberFörlag.
- André, Anders, 1989. "State and Towns in the Middle Ages: The Scandinavian experience", *Theory and Society: Renewal and critique in social theory* 18, Amsterdam, s. 585–609.
- André, Anders, 1997. "Paradise lost: Looking for deer parks in medieval Denmark and Sweden", *Visions of the past: Trends and traditions in Swedish medieval archaeology*, red. Hans Andersson, Peter Carelli & Lars Ersgård, Lund studies in Medieval Archaeology 19, Stockholm: Central Board of National Antiquities, s. 469–490.
- André, Anders, 1998. "Från antiken till antiken: Stadsvisioner i Skandinavien före 1700", *Staden – himmel eller helvete: Tankar om människan i staden*, Stockholm: Informationsförlaget, s. 142–184.
- André, Anders, 2001. "Mot kriget: Regional identitet över den gamla riksgården mellan Danmark och Sverige", *Från land till stad: En medeltidsarkeologisk resa tillägnad Hans Andersson*, red. Anders André, Lars Ersgård & Jes Wienberg, Lund studies in Medieval Archaeology 29, Stockholm: Almqvist & Wiksell International, s. 177–186.
- André, Anders, 2002. "Platsernas betydelse: Norrön ritual och kultplatskontinuitet", *Plats och praxis. Studier av nordisk förkristen ritual*, red. Kristina Jennbert, Anders André & Catharina Raudvere, Vägar till Midgård 2, Lund: Nordic Academic Press, s. 299–342.
- André, Anders, 2014. *Tracing Old Norse Cosmology: The world tree, middle earth, and the sun in archaeological perspective*, Vägar till Midgård 16, Lund: Nordic Academic Press.
- André, Carl-Gustaf, 2006. "Avlatsbrev från Västgötadeln av Skara stift", *Avlatsbrev från Västgötadeln av Skara stift*, red. Johnny Hagberg, Skara: Skara stiftshistoriska sällskap, s. 9–50.
- André, T., E. André, B. E. Berglund & S.-Y. Yu, 2007. "New insights on the Yoldia Sea low stand in the Blekinge archipelago, southern Baltic Sea", *GFF: A quarterly journal* 129(4), s. 277–285.
- André, Åke, 1981. "Fasta", *Kulturhistorisk leksikon för nordisk middelalder fra vikingetid til reformationstid*, bd. 4, København: Rosenkilde og Bagger, s. 182–189.
- André, Carl Göran, 1960. *Kyrka och frälse i Sverige under äldre medeltid*, Stockholm.
- Anglert, Marit, 1984. *Sölvesborg. Medeltidsstaden rapport 54*, Stockholm: Riksantikvarieämbetet & Statens historiska museer.
- Anglert, Marit, 1993. "Kyrkorna i Möre", *Möres kristnande*, red. Henrik Williams, Projektet Sveriges kristnande: publikationer 2, Uppsala: Lunne böcker, s. 145–170.
- Anglert, Marit, 2018. "Ett landskaps historia är dess kyrkas: En beskrivning av Hobby medeltida kyrka", *Lunds stift i nordost – glimtar av Blekinge kyrkohistoria*, del 1, red. Jan-Olof Aggedal, Marcus Bernhardtsson, Anna Minara Ciardi, Jozsef Nemeth & Bertil Nilsson, Stiftshistoriska sällskapet i Lunds stifts årsbok 2018, Lund: Stiftshistoriska sällskapet i Lunds stift, s. 23–39.
- Anglert, Mats, 1986. "Medeltida kapell i Skåne – en första sammanställning", *Medeltiden och arkeologin: Festskrift till Erik Cinthio*, red. Anders André, Marit Anglert, Mats Anglert, Ulla Britta Ekstrand, Lars Ersgård, Henrik Klackenborg, Barbro Sundén & Jes Wienberg, Lund Studies in Medieval Archaeology 1, Lund: Institute of Archaeology, s. 117–130.
- Anglert, Mats, 1995. *Kyrkor och herravälde: Från kristnande till sockenbildning i Skåne*, Lund Studies in Medieval Archaeology 16, Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Anjar, J., N. K. Larsen, L. Håkansson, P. Möller, H. Linge, D. Fabel & S. Xu, 2014. "A 10 Be-based reconstruction of the last deglaciation in southern Sweden", *Boreas* 43, s. 132–148.
- Ankarloo, Bengt, 1996. *Ronneby stadsbok 1634–1640*, Lund: Historiska media.
- Antonsson, K., 2006. *Holocene Climate in Central and Southern Sweden: Quantitative Reconstructions from Fossil Data*, Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.
- Apicella, Coren L., Frank Marlowe, James Fowler & Nicholas A. Christakis, 2012. "Social networks and cooperation in hunter-gatherers", *Nature* 481, s. 497–501.
- Apel, Jan, 2001. *Daggers, Knowledge and Power: The Social Aspects of Flint-Dagger Technology in Scandinavia 2350–1500 cal BC*, Uppsala: Dept. of Archaeology and Ancient History.
- Apel, Jan, 2005. "Flinthantverk och samhälle i södra Skandinavien under senneolitikum och tidig bronsålder", *Mellan sten och järn: Rapport från det 9:e nordiska bronsålderssymposiet, Göteborg 2003-10-09/12, del 1*, red. Joakim Goldhahn, Göteborg: Institutionen för arkeologi, Göteborgs universitet, s. 1–12.
- Appel, Hans Henrik, 1991. *At være almuen mægtig: De jyske bønder og øvrigheden på reformationstiden*, Odense: Landbrohistorisk Selskab.
- Appel, Hans Henrik, 1999. *Tinget, magten og æren: Studier i sociale processer og magtrelationer i et jysk bondesamfund i 1600-tallet*, Odense University studies in history and social sciences 219, Odense: Odense Universitetsforlag.
- Arbman, Holger, 1938. "En bronsåldersbygd: Utgrävningen vid Agdatorp, Nättraby socken, sommaren 1937", *Blekingeboken: Årsbok för Blekinge hembygdsförbund och Blekinge museum 1937*, Karlskrona: Blekinge hembygdsförbunds förlag, s. 9–24.
- Arnesson-Westerdahl, Agneta, 1983. "Mesolitiskt hundfynd vid Hornborgasjön: Värdefullt fauna- och domestikationshistoriskt fynd", *Fauna och flora: Populär tidskrift för biologi* 78, Lidingö: Naturcentrum AB, s. 71–72.
- Arnesson-Westerdahl, Agneta, 1984. *Den tidigmesolitiska faunan vid Hornborgasjön, Västergötland: Osteologisk analys av djurbensmaterialet från 1983 års arkeologiska undersökningar på Almeö 96B*, opublicerad rapport, Skara: Skaraborgs länsmuseum (stencil).
- Arnesson-Westerdahl, A. & P. Ericson, 1987. "Den tidigmesolitiska faunan vid Hornborgasjön i Västergötland", Opublicerat manuskript, Statens historiska museer, Stockholm.
- Aronsson, Peter, 1992. *Bönder gör politik. Det lokala självstyret som social arena i tre smålandssocknar, 1680–1850*, Lund: Lund University Press.
- Arrhenius, Birgit, 1960. "Båtgraven i Augerum", *Tor: Meddelanden från Uppsala universitets museum för nordiska fornsaker*, Uppsala, s. 167–185.
- Artelius, Tore, 2010. *Den gamla döden och den nya: Om vikingatidens förkristna begravningar, religiösa idéer och religionsskiftet*, JASS: Jönköpings läns museum arkeologisk skriftserie 1, Jönköping: Jönköpings läns museum.
- Artursson, Magnus, 2005a. "Byggnadstradition", red. Per Lagerås & Bo Strömberg, *Bronsåldersbygd 2300–500 f. Kr.*, Stockholm: Riksantikvarieämbetet.
- Artursson, Magnus, 2005b. "Gårds- och bebyggelsestruktur", red. Per Lagerås & Bo Strömberg, *Bronsåldersbygd 2300–500 f. Kr.*, Stockholm: Riksantikvarieämbetet.
- Artursson, Magnus, 2005c. "Böndernas hus", *Järnålder vid Öresund*, bd 1: Specialstudier och syntes, red. Anne Carlie, Lund: UV Syd, Avdelningen för arkeologiska undersökningar, Riksantikvarieämbetet.

- Artursson, Magnus, 2009. *Bebyggelse och samhällsstruktur: Södra och mellersta Skandinavien under senneolitikum och bronsålder 2300–500 f. Kr.*, Göteborg: Göteborgs universitet.
- Artursson, Magnus & Tony Björk, 2007. "Vatland – ett vattenrike: Tankar kring en bronsåldersbygd 2300–500 f.Kr.", *Vägar till Vatland: En bronsåldersbygd i nordöstra Skåne 2300–500 f.Kr.*, red. Magnus Artursson, Stockholm: Riksantikvarieämbetets förlag.
- Arvidsson, Eva, 1985. *Elleholm*, Medeltidsstaden rapport 47, Stockholm: Riksantikvarieämbetet & Statens historiska museer.
- Aspeborg, Håkan, 2021. *Jakten efter sankt Enevalds källa: Arkeologisk forskningsundersökning. Blekinge, Sölvesborgs kommun, Sölvesborgs socken, Sölvesborg 4:5, L6888 (Sölvesborg 36)*, Arkeologerna, Statens historiska museer, rapport 2021:143, Stockholm: Statens historiska museer.
- Atterman, Ingemar, 1967. "Kring Hallarumsviken: En utflykt i östblekingsk vikingabygd", *Blekingeboken: Årsbok för Blekinge hembygdsförbund och Blekinge museum*, Karlskrona, s. 36–69.
- Atterman, Ingemar, 1977. "Fiskeläger vid Blekingekusten", *Blekingeboken: Årsbok för Blekinge hembygdsförbund och Blekinge museum*, Karlskrona, s. 47–88.
- Atterman, Ingemar, 1980. "På Pilkaholmen: Glimtar från livet i ett blekingskt fiskeläger", *Blekingeboken: Årsbok för Blekinge hembygdsförbund och Blekinge museum*, Karlskrona, s. 73–116.
- Atterman, Ingemar, 1983. "Om forntida vakt och värn vid Blekingekusten", *Blekingeboken: Årsbok för Blekinge hembygdsförbund och Blekinge museum*, Karlskrona, s. 91–124.
- Bagge, Axel & Knut Kjellmark, 1939. *Stenåldersboplatserna vid Siretorp i Blekinge*, Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Bailey, Geoffrey N., 2014. "New developments in submerged prehistoric archaeology: An overview", red. Amanda M. Evans, Joseph C. Flatman & Nicholas C. Flemming, *Prehistoric archaeology on the continental shelf: A global review*, New York: Springer, s. 291–300.
- Bang-Andersen, Sveinung, 2012. "Colonizing contrasting landscapes: The pioneer coast settlement and inland utilization in South Norway 10,000–9500 years before present", *Oxford Journal of Archaeology*, vol. 31, s. 103–120.
- Banning, Knud, 1985. *Kalkmalerierna i Skånes, Hallands og Blekinges kirker 1100–1600*, København: GAD.
- Barfod, Jørgen H., 1990. *Flådens fødsel*, Marinehistorisk selskabs skrift 22, København: Marinehistorisk Selskab.
- Baudou, Evert, 1960. *Die regionale und chronologische Einteilung der jüngeren Bronzezeit im Nordischen Kreis*, Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Becker, Cornelia, Norbert Benecke, Ana Grabundžija, Hans-Christian Küchelmann, Susan Pollock, Wolfram Schier, Chiara Schoch, Ingo Schrakamp, Britta Schütt & Martin Schumacher, 2016. "The Textile Revolution: Research into the Origin and Spread of Wool Production between the Near East and Central Europe", *eTopoi: Journal for Ancient Studies*, vol. 6: Space and Knowledge, s. 102–151.
- Bengtsson, Bengt, 1938. "Kristianopel som fästning: En historik och en rapport", *Blekingeboken: Årsbok för Blekinge hembygdsförbund och Blekinge museum*, Karlskrona, s. 55–80.
- Bennike, O., P. Rasmussen & K. Aaris-Sørensen, 2007. "The harp seal (*Phoca groenlandica* Erxleben) in Denmark, southern Scandinavia, during the Holocene", *Boreas* 37, s. 263–272.
- Bennike Madsen, Haakon, 1978. *Det danske skattevæsen: Kategorier og klasser: Skatter på landbefolkningen 1530–1660*, Odense University studies in history and social sciences 53, Odense: Odense Universitetsforlag.
- Bentley, Gillian R. 1985. "Hunter-gatherer energetics and fertility: A reassessment of the !Kung San", *Human Ecology* 13, s. 79–109.
- Berg, Harald & Svalenius, Ivan, 1956. *Växjö stads historia: Tiden fram till 1718*, Växjö: Drätselkontoret.
- Bergerbrant, Sophie, 2020. "Wool textiles in the Early Nordic Bronze Age: Local or Traded?", *The textile revolution in Bronze Age Europe: Production, specialisation, consumption*, red. Serena Sabatini & Sophie Bergerbrant, Cambridge: Cambridge University Press, s. 255–273.
- Berggren, Åsa, 2018. *Pilbladet 1, tidigneolitiska flintgruvor: Arkeologisk undersökning 2014, Pilbladet 1, RAÄ Södra Sallerup 10:1, Södra Sallerups socken, Malmö kommun, Skåne län*. Sydsvensk Arkeologi, rapport 2018:29.
- Berglund, Birgitta, K. Eriksson, I. Holm, H. Karlsson, J. Karlsson, S. Pettersson, A. Sundberg, B. Ulfskiöld & S. Welinder, 2009. "The historical archaeology of the medieval crisis in Scandinavia", *Current swedish archaeology* 17, s. 55–78.
- Berglund, Björn E., 1960. "Pysslingebacken: En östblekingsk jägar- och fiskarboplats från yngre stenåldern", *Blekingeboken: Årsbok för Blekinge hembygdsförbund och Blekinge museum*, Karlskrona: Blekinge hembygdsförbunds förlag, s. 9–44.
- Berglund, Björn E., 1966. *Late-quaternary vegetation in eastern Blekinge, Southeastern Sweden: A Pollen-Analytical Study*, Opera Botanica 12:2, Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Berglund, Björn E., Rolf Petré & Bengt Salomonsson, 1964. "Hällkistorna på Inlängen", *Blekingeboken: Årsbok för Blekinge hembygdsförbund och Blekinge museum*, Karlskrona: Blekinge hembygdsförbunds förlag, s. 13–27.
- Berglund, Björn E. & Per Sandgren, 2010. "Strandförskjutningen i Blekinge – Från istid till nutid", *Blekingeboken: Årsbok för Blekinge hembygdsförbund och Blekinge museum*, Karlskrona: Blekinge hembygdsförbunds förlag, s. 6–31.
- Berglund, Björn E., Leif Björkman, Björn H. Holmqvist & Thomas Persson, 2006. "Vegetationens utveckling från istid till nutid", *Blekinges flora*, red. Lars Fröberg, Uppsala: SBF-Förlaget, s. 77–89.
- Berglund, Björn E., P. Sandgren, L. Barnekow, G. Hannon, H. Jiang, G. Skog & S.-Y. Yu, 2005. "Early Holocene history of the Baltic Sea, as reflected in coastal sediments in Blekinge, southeastern Sweden", *Quaternary International* 130, s. 11–139.
- Berglund, Björn E. & Per Sandgren, 2010. "Strandförskjutningen i Blekinge: Från istid till nutid", *Blekingeboken: Årsbok för Blekinge hembygdsförbund och Blekinge museum*, Karlskrona: Blekinge hembygdsförbunds förlag, s. 6–31.
- Berglund, Björn E., Per Sandgren, Lena Barnekow, Gina Hannon, Hui Jiang, Göran Skog & Shi-Yong Yu, 2005. "Early Holocene history of the Baltic Sea, as reflected in coastal sediments in Blekinge, southeastern Sweden", *Quaternary International* 130, s. 111–139.
- Berglund, Björn E., Nils Forshed, Anton Hansson & Jonas Lindström, 2021. *Östra skärgården i Blekinge: Natur och kultur under 4000 år*, Jämför: Östra Blekinge Hembygdsförening.
- Bergman Karl, 2002. *Makt, möten, gränser: Skånska kommissionen i Blekinge 1669–70*, Lund: Nordic Academic Press.
- Bergman, Karl, 2003. "Skogen, lokalsamhället och makten i 1500- och 1600-talens Blekinge", *Blekingeboken: Årsbok för Blekinge hembygdsförbund och Blekinge museum*, Karlskrona, s. 28–45.
- Bergsvik, Knut Andreas & Eva David, 2015. "Crafting Bone Tools in Mesolithic Norway: A Regional Eastern-Related Know-How", *European Journal of Archaeology* 18(2), s. 190–221.
- Binford Lewis R., 2001. *Constructing frames of reference: An analytical method for archaeological theory building using hunter-gatherer and environmental data sets*, Berkeley: University of California Press.

- Bird-David, Nurit, 1999. "Animism" revisited: Personhood, environment, and relational epistemology", *Current Anthropology* 40(51), s. 67–91.
- Bisgaard, Lars, 2019. *Christian 2: En biografi*. København: Gads Forlag.
- Bitsch Christensen, Søren, 2004. "De danske middelaldersbyers fremkomst, udvikling og udforskning – et bud på nogle hovedlinjer", *Middelalderbyen*, Danske bystudier 1, red. Søren Bitsch Christensen, Aarhus: Aarhus universitetsforlag, s. 13–62.
- Björck, Niclas, 2011. "Bostäder och boplatsoorganisation under stenålder", *In Situ Archaeologica* 2009–2010, s. 117–132.
- Björck, Niclas, Magnus Artursson & Karl-Fredrik Lindberg (red.), 2020. *Tråsättra: Aspekter på säljägarnas vardag och symbolik: Arkeologisk undersökning, Stockholms län, Uppland, Österåkers kommun, Österåker socken, Tråsättra 1:14, Österåker 553 (L2013:7729): Dnr 5.1.3.-2016-00458*, Stockholm: Arkeologerna, Statens historiska museer.
- Björck, Svante & Nils-Olof Svensson, 1994. "Östersjöns och Västerhavets utveckling", *Sveriges Nationalatlas*, bd 12: Berg och jord, red. Curt Fredén, Vällingby: Sveriges nationalatlas, s. 138–142.
- Björck, Svante, 1995. "A review of the history of the Baltic Sea, 13.0–8.0 ka BP" *Quaternary International* 27, s. 19–40.
- Björck, Svante, M. Rundgren, Ö. Ingölfsson & S. Funder 1997. "The Preboreal oscillation around the Nordic Seas: Terrestrial and lacustrine responses", *Journal of Quaternary Science* 12, s. 455–465.
- Björck, S., T. Andrén, S. Wastegård, G. Possnert & K. Schoning, 2002. "An event stratigraphy for the Last Glacial-Holocene transition in eastern middle Sweden: Results from investigations of varved clay and terrestrial sequences", *Quaternary Science Reviews* 21, s. 1489–1501.
- Björck, Mikael, 2016. *Gribshunden: En studie av site formation process*, Kandidatuppsats i arkeologi, Institutionen för arkeologi och antik historia, Uppsala: Uppsala universitet (stencil).
- Björck, Mikael, 2021. *Marinarkeologisk forskningsundersökning av fartyglämning L1978:8207/ Elleholm 116*, Blekinge museum, rapport 2021:32, Karlskrona: Blekinge museum.
- Björck, Mikael, manus. *Blekinges pålsparrar*, Blekinge museum rapport, Karlskrona: Blekinge museum.
- Björck, Tony, 1994. "Härdar på rad: Om spåren efter en kultplats från bronsåldern", *Fornvännen* 93(2), Stockholm: Kungl. Vitterhets historie och antikvitetsakademien, s. 73–79.
- Björck, Tony, 2019. "En skärvstenshöj i Blekinge och de rituella miljöerna under bronsåldern i södra Sverige", *Fornetid längs Ostkusten* 5, red. Michael Dahlin & Roger Wikell, Västervik: Västerviks museum/Tjustbygdens kulturhistoriska förening, s. 123–158.
- Björck, Tony, 2022. How to bury the dead: A study on regional variations in the southern Baltic area during Late Pre-Roman and Early Roman Iron Age, *Journal of Archaeology and Ancient History* 2022, no. 66, s. 1–66.
- Björck, Tony, Thomas Persson & Helene Wilhelmson, 2011. *Istabygravfältet*, Karlskrona: Blekinge museum.
- Björck, Tony, Mikael Henriksson, Fredrik Larsson, Carl Persson, Elisabeth Rudebeck & Johan Åstrand, 2016. *Lussabacken norr: Boplatslämningar från mesolitikum, neolitikum, bronsålder och järnålder: Särskild arkeologisk undersökning 2011, Ysane socken, Sölvesborgs kommun i Blekinge län*, Blekinge museum rapport 2014:9, Karlskrona: Blekinge museum.
- Björck, Tony & Helena Victor, 2021. "Med elden längs vattnet: Rituella noder under bronsåldern i västra Blekinge", *Att leva vid Vesan: Arkeologi längs nya väg E22 i västra Blekinge*, red. Elisabeth Rudebeck & Mats Anglert, Karlskrona: Blekinge museum, s. 397–416.
- Björck, Tony & Matthijs O. A. Vos, 2021, "Skebbas rör på Lister: En gammal undersökning i nytt ljus", *Ale: Historisk tidskrift för Skåneland* 2021(1), Lund: De skånska landskapens historiska och arkeologiska förening, s. 11–29.
- Björck, Tony, Mikael Henriksson, Carl Persson & Johan Åstrand (red.), 2016. *Lussabacken norr: Boplatslämningar från mesolitikum, neolitikum, bronsålder och järnålder: Särskild arkeologisk undersökning 2011, Ysane socken, Sölvesborgs kommun i Blekinge län*, Blekinge museum rapport 2014:9, Karlskrona: Blekinge museum.
- Björck, Tony, Bo Knarrström & Carl Persson, 2014. *Damm 6 och Bro 597: Boplatslämningar och en hydda från tidigmesolitikum: Särskild arkeologisk undersökning 2011 och arkeologisk förundersökning 2012, Ysane socken, Sölvesborgs kommun i Blekinge län*, Blekinge museum rapport 2014:14, Karlskrona: Blekinge museum.
- Björckman, Leif, 2007. *Från tundra till skog: Miljöförändringar i norra Skåne under jägarstenåldern*, Stockholm: Riksantikvarieämbetet.
- Björckman, Leif & Per Sjögren, 2003. "Long-term history of land-use and vegetation at Ire, an agriculturally marginal area in Blekinge, south Sweden", *Vegetation History and Archaeobotany*, vol. 12(1), s. 61–74.
- Björckquist, Karl-Axel, 1967. "Halwara Berg – Wikinga Borgen – Silverberget: Ett preliminärt meddelande om en blekingsk fornborg", *Blekingeboken: Årsbok för Blekinge hembygdsförbund och Blekinge museum* 1967, Karlskrona: Blekinge hembygdsförbunds förlag, s. 28–35.
- Björckquist, Karl-Axel, 1975. "Också en byggnad: Om rösearkitektur under bronsåldern", *Blekingeboken: Årsbok för Blekinge hembygdsförbund och Blekinge museum* 1975, Karlskrona: Blekinge hembygdsförbunds förlag, s. 21–25.
- Björckquist, Karl-Axel, 1987. "Längesedan och nära: Ouvertyr med förbehåll", *Kring en åkrök: Ronneby – stad och bygd*, red. Per Beijer, Karlshamn: Lagerblad, s. 19–53.
- Björckqvist, Karl-Axel & Thomas Persson, 1973a. "Rapport från Blekinge museums underjordiska verksamhet", *Ale: Historisk tidskrift för Skåneland* 1973(3), Lund: De skånska landskapens historiska och arkeologiska förening, s. 44–50.
- Björckqvist, Karl-Axel & Thomas Persson, 1973b. "Gambal landz wäg Kongs Lyden kallad: Om en antikvarisk resa, dryg en rast lång, mellan Bräkne-Hoby och Ronneby", *Blekingeboken: Årsbok för Blekinge hembygdsförbund och Blekinge museum*, Karlskrona, s. 7–30.
- Björckquist, Karl-Axel & Thomas Persson, 1977. "Bonde, by och bygd: Istaby som arkeologiskt projekt", *Blekingeboken* 1977, Karlskrona: Blekinge hembygdsförbunds förlag, s. 13–27.
- Björckquist, Karl-Axel & Thomas Persson, 1979. "Istabyundersökningen summeras: Ett kåseri kring en räknoperation", *Ale: Historisk tidskrift för Skåneland*, 1979(2), Lund: De skånska landskapens historiska och arkeologiska förening, s. 1–17.
- Björckquist, Karl-Axel & Thomas Persson, 1979. *Stenarna där barn vi lekt: En studie i blekingsk bebyggelsehistoria under brons- och järnålder*. Examensarbete. Lund. C-uppsats i arkeologi, Lunds universitet.
- Björckquist, Karl-Axel & Thomas Persson, 1990. "Förkärla socken: Bondebygd, storgods, riksintresse", *Blekingeboken: Årsbok för Blekinge hembygdsförbund och Blekinge museum* 1990, Karlskrona: Blekinge hembygdsförbunds förlag, s. 35–64.
- Björn, Claus, 1981. *Bonde, herremand, konge: Bonden i 1700-tallets Danmark*, København.
- Björnsson, Sven, 1946. *Blekinge: En studie av det blekingska kulturlandskapet*, Meddelanden från Lunds universitets geografiska institution, avhandlingar 9, Lund: Gleerups.

- Blank, Malou, Karl-Göran Sjögren, Corina Knipper, Karin M. Frei & Jan Storå, 2018. "Isotope values of the bioavailable strontium in inland southwestern Sweden – A baseline for mobility studies", *PLOS ONE* 13(10):e0204649. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0204649>
- Blankholm, Hans Peter, 1996. *On the Track of a Prehistoric Economy: Maglemosian Subsistence in Early Postglacial South Scandinavia*, Århus: Aarhus University Press.
- Blankholm, Hans Peter, 2008. "Southern Scandinavia", *Mesolithic Europe*, red. Geoff Bailey & Penny Spikins, Cambridge: Cambridge University Press, s. 107–131.
- Bloch, Marc, 1967. *Feudal society*, vol. I–II: Social Classes and Political Organization, transl. L. A. Manyon, foreword M. M. Postan, London: Routledge.
- Blom, K. Arne & Jan Moen, 1993. *Kyrka och kultur*, Lund: Studentlitteratur.
- Blomkvist, Nils, 1979. "Kalmars uppkomst och äldsta tid", *Kalmar stads historia I: Kalmarmrådets forntid och stadens äldsta utveckling, Tiden till 1300-talets mitt*, red. Ingrid Hammarström, Kalmar: Kulturnämnden i Kalmar, s. 167–310.
- Blomkvist, Nils, 2005. *The discovery of the Baltic the reception of a Catholic world-system in the European north (AD 1075–1225)*, Leiden: Brill.
- Blomkvist, Nils, 2008. "Kung Bugislav på spåren? Gråborg och den gåtfulla Kalmarna leiðanger 1123/24", *Gråborg på Öland. Om en borg, ett kapell och en by*, red. Göran Tegnér, Stockholm: Kungl. Vitterhets historie och antikvitets akademien, s. 161–183.
- Boethius, Adam, 2016. "Something rotten in Scandinavia: The world's earliest evidence of fermentation", *Journal of Archaeological Science* 66, s. 169–180.
- Boethius, Adam, 2017. "Signals of sedentism: Faunal exploitation as evidence of a delayed-return economy at Norje Sunnansund, an Early Mesolithic site in south-eastern Sweden", *Quaternary Science Reviews* 162, s. 145–168.
- Boethius, Adam, 2018a. *Fishing for ways to thrive: Integrating zooarchaeology to understand subsistence strategies and their implications among Early and Middle Mesolithic southern Scandinavian foragers*, Acta Archaeologica Lundensia, Series in 8°, no 70, Lund: Department of Archaeology and Ancient History, Lund University.
- Boethius, Adam, 2018b. "The use of aquatic resources by Early Mesolithic foragers in Southern Scandinavia", *Ecology of Early Settlement in Northern Europe: Conditions for Subsistence and Survival*, red. Per Persson, Felix Riede, Birgitte Skar, Heidi M. Breivik & Leif Jonsson, The Early Settlement of Northern Europe, vol. 1, Sheffield/Bristol: Equinox Publishing, s. 311–334.
- Boethius, Adam, 2021. "Insikten som förändrar: Om fiskets betydelse under tidigmesolitikum", *Att leva vid Vesan: Arkeologi längs nya väg E22 i västra Blekinge*, red. Elisabeth Rudebeck & Mats Anglert, Karlskrona: Blekinge museum, s. 107–121.
- Boethius, Adam & Torbjörn Ahlström, 2018. "Fish and resilience among early Holocene foragers of southern Scandinavia: A fusion of stable isotopes and zooarchaeology through Bayesian mixing modelling", *Journal of Archaeological Science* 93, s. 196–210.
- Boethius, Adam, Mathilda Kjällquist, Melanie Kielman-Schmitt, Torbjörn Ahlström & Lars Larsson, 2021. "Early Holocene Scandinavian foragers on a journey to affluence: Mesolithic fish exploitation, seasonal abundance and storage investigated through strontium isotope ratios by laser ablation (LA-MC-ICP-MS)", *PLoS ONE* 16(1): e0245222. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0245222>
- Boethius, Adam, Mathilda Kjällquist, Melanie Kielman-Schmitt, Torbjörn Ahlström & Lars Larsson, 2022. "Diachronic forager mobility: Untangling the Stone Age movement patterns at the sites Norje Sunnansund, Skateholm and Västerbjers through strontium isotope ratio analysis by laser ablation", *Archaeological and Anthropological Sciences* 14, article 176.
- Bolin, Sture, 1934. *Ledung och frälse: Studier och orientering över danska samfundsförhållanden under äldre medeltid*. Lund.
- Bollongino, Ruth, Joachim Burger, Adam Powell, Marjan Mashkour, Jean-Denis Vigne, Mark G. Thomas, 2012. "Modern taurine cattle descended from small number of near-eastern founders", *Molecular Biology and Evolution*, vol. 29(9), s. 2101–2104. doi: 10.1093/molbev/mss092. Epub 2012 Mar 14. PMID: 22422765.
- Bolvig, Axel, 1994. *Bondens bilder: Om kirker og kunst i dansk senmiddelalder*. København: Gyldendal.
- Bondevik, Stein, Svein Kristian Stormo & Gudrun Skjerdal, 2012. "Green mosses date the Storegga tsunami to the chilliest decades of the 8.2 ka cold event", *Quaternary Science Reviews* 45, s. 1–6.
- Bonnier, Ann-Cathrine, 1987. *Kyrkorna berättar: Upplands kyrkor 1250–1350*, Uppsala: Upplands fornminnesförening.
- Bonow, Madeleine & Ingvar Svanberg, 2013. "Karpfiskarnas tillbakagång i svenskt kosthåll", *Från matproduktion till gastronomi*, red. Madeleine Bonow, Per Wramner & Paulina Rytkönen, Huddinge: Södertörns högskola, s. 91–114.
- Borgreen, Øjvind, 1994. "Den danske krones træforsyning og skovpolitik 1550–1650", *Bol og by*, årg. 10, nr 1 (1994), s. 51–63.
- Borna, Hélène, 1984. *Fornborgarna i Blekinge*, Examensarbete. Lund. C-uppsats i arkeologi, Lunds universitet.
- Botwid, Katarina, 2017. *Understanding Bronze Age Life: Pryssgården (LBA) in Sweden from an Artisanal Perspective*, Lund: Lund University, Department of Archaeology.
- Bradley, Richard, 1984. *The social foundations of prehistoric Britain: Themes and variations in the archaeology of power*, London: Longman.
- Bradley, Richard, Courtney Nimura, & Peter Skoglund, 2020. "Meetings Between Strangers in the Nordic Bronze Age: The Evidence of Southern Swedish Rock Art", *Proceedings of the Prehistoric Society* 86, s. 261–283.
- Branje, Gustav, 1979. "Sören Norrby och Blekinge: Om myntprägling i Ronneby", *Blekingeboken: Årsbok för Blekinge hembygdsförbund och Blekinge museum*, Karlskrona, s. 96–100.
- Brilkman, Kajsa, Morten Flink-Jensen & Hanne Sanders (red.), 2019. *Reformation i två riken – Reformationens historia och historiografi i Sverige och Danmark*, Centrum för Öresundsstudier 38, Göteborg: Makadam.
- Brinch Petersen, Erik, 1990. "Nye grave fra Jægerstenalderen: Strøby Egede og Vedbæk", *Nationalmuseets Arbejdsmark* 1990, København: Nationalmuseet, s. 19–33.
- Brink, Kristian, 2009. *I palissadernas tid: Om stolphål och skärvor och sociala relationer under yngre mellaneneolitikum*, Malmö: Arkeologienheten, Malmö Museer.
- Brink, Kristian, Karina Hammarstrand Dehman & Bertil Helgesson, 2014. *Herrestorp 3:2 och 3:3: hyddor, gravar, gårdar: Fornlämning Vellinge 71 och 87, Vellinge socken, Vellinge kommun, Skåne län, Arkeologisk slutundersökning 2012*, Sydsvensk Arkeologi rapport 2014:14.
- Brink, Stefan, 1998. "Land, bygd, distrikt och centralort i Sydsvrige: Några bebyggelsehistoriska nedslag", *Centrala platser, centrala frågor: Samhällsstrukturen under järnåldern*, Lars Larsson & Birgitta Hårdh, Uppåkrastudier 1, Acta Archaeologica Lundensia series in 8°, No. 28, Stockholm: Almqvist & Wiksell International.

- Brink, Stefan, 2002. "Runstenar och gamla vägar i norra Småland", *Om runstenar i Jönköpings län*, red. Jan Agertz & Linnea Varenius, Småländska kulturbilder, s. 103–118.
- Broberg, G., 2004. *Kattens historia: Sverige speglar i djurets öga*, Stockholm: Atlantis.
- Brorsson, Torbjörn, 2023. "Keramikanalys", *Norjeskogen och Norjegravfältet: gravar och boplatsslämnningar från neolitikum, bronsålder och äldre järnålder: Särskild arkeologisk undersökning 2011, arkeologisk förundersökning 2012 och arkeologisk utredning 2011 och 2013: Ysane socken, Sölvesborgs kommun i Blekinge län, del 2*, Helena Victor, Kenneth Alexandersson, Anders Edring, Fredrik Strandmark & Elisabeth Rudebeck, Karlskrona: Blekinge museum, s. 734–773.
- Brorsson, Torbjörn & Mikael Henriksson, 2011. *Yngre järnålder i Gärestad och Augerum: Fyndanalys och förstudie*, Blekinge museum rapport 2011:6, Karlskrona: Blekinge museum.
- Brorsson, Torbjörn & Helena Victor, 2021. "Norjeskogen i världen: Från Norjegravfältet till Baltikum", *Att leva vid Vesan: Arkeologi längs nya väg E22 i västra Blekinge*, red. Elisabeth Rudebeck & Mats Anglert, Karlskrona: Blekinge museum, s. 377–396.
- Broström, Anna & Per Lagerås, 2021. "Jordbruket i västra Blekinge under neolitikum, bronsålder och järnålder", *Att leva vid Vesan: Arkeologi längs nya väg E22 i västra Blekinge*, red. Elisabeth Rudebeck & Mats Anglert, Karlskrona: Blekinge museum, s. 161–177.
- Broström Anna, A.-B. Nielsen, M.-J. Gaillard, K. Hjelle, F. Mazier, H. Binney, J. Bunting, R. Fyfe, V. Meltsov, A. Poska, S. Räsänen, W. Soepboer, H. von Stedingk, H. Suutari & S. Sugita, 2008. "Pollen productivity estimates of key European plant taxa for quantitative reconstruction of past vegetation – a review", *Vegetation History and Archaeobotany* 17(5), s. 461–478.
- Broström, Sven-Gunnar, 2008a. *Hällristningar i Blekinge: Bussevik i Torshamns socken: Redogörelse för inventering och dokumentation utförd 2007 av Sven-Gunnar Broström och Lena König*, BOTARK-rapport 2008:9, Tumba: BOTARK AB.
- Broström, Sven-Gunnar, 2008b. *Hällristningar i Blekinge: Svanhalla i Torshamns socken: Redogörelse för inventering och dokumentation utförd 2007 av Sven-Gunnar Broström och Lena König*, BOTARK-rapport 2008:10, Tumba: BOTARK AB.
- Broström, Sven-Gunnar & Lena König, 2011. *Hällristningar i Blekinge "Horsahällen", RAÄ 11 i Torshamns socken: Redogörelse för nydokumentation utförd 2009*, BOTARK-rapport 2011:5, Tumba: BOTARK AB.
- Brown, K. J., H. Seppä, G. Schoups, R. S. Fausto, P. Rasmussen & H. J. B. Birks, 2012. "A spatio-temporal reconstruction of Holocene temperature change in southern Scandinavia", *The Holocene* 22, s. 165–177.
- Brunet, Jörg, 2003. "Glimtar ur Blekinges skogshistoria", *Blekingeboken: Årsbok för Blekinge hembygdsförbund och Blekinge museum* 2003: Skog och historia, Karlskrona: Blekinge hembygdsförbunds förlag, s. 12–27.
- Bruzellius, Anders & Birger Bergh (red.), 1986. *S:t Knuts gille i Lund: 1586 års skrå: Minnesskrift 1986*, Lund: Gillet.
- Buchwald, Vagn Fabritius, 2005. *Iron and steel in ancient times*, Historisk-filosofiske Skrifter 29, København: Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab.
- Burenhult, Göran (red.), 1997. *Ajvide och den moderna arkeologin*, Stockholm: Natur och kultur.
- Burenhult, Göran, 1999. *Arkeologi i Norden* 2, Stockholm: Natur och Kultur.
- Burger Joseph R. & Trevor S. Fristoe, 2018. "Hunter-gatherer populations inform modern ecology", *PNAS* 2018, s. 1137–1139.
- Büntgen, U., W. Tegel, K. Nicolussi, M. McCormick, D. Frank, V. Trouet, J. O. Kaplan, F. Herzig, K.-U. Heussner, H. Wanner, J. Luterbacher & J. Esper, 2011. "2500 Years of European Climate Variability and Human Susceptibility", *Science* 331, s. 578–582.
- Bägerfeldt, Lars, 1992. *Megalitgravarna i Sverige: Typ, tid, rum och social miljö*, 2. rev. uppl., Stockholm: Stockholm s universitet.
- Caliebe, Make, Almut Nebel, Cheryl Makarewicz, Michael Krawczak & Ben Krause-Kyora, 2017. "Insights into early pig domestication provided by ancient DNA analysis", *Scientific Reports* 7:44550; doi: 10.1038/srep44550.
- Callmer, Johan, 1991. "Territory and Dominion in the Late Iron Age in Southern Sweden", *Regions and reflections in honour of Märta Strömberg*, red. Kristina Jennbert, Lars Larsson, Rolf Petré & Bozena Wyszomirska-Werbart, Acta Archaeologica Lundensia Series in 8° N° 20, Lund: Almqvist & Wiksell International, s. 257–274.
- Carelli, Peter, 2001. *En kapitalistisk anda: Kulturella förändringar i 1100-talets Danmark*, Lund studies in Medieval Archaeology 26, Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Carlie, Anne, 1994. *På arkeologins bakgård: En bebyggelsearkeologisk undersökning i norra Skånes inland baserad på synliga gravar*, Acta Archaeologica Lundensia, series in 8°, No. 22. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Carlie, Anne, 2004. *Forntida byggnadskult: Tradition och regionalitet i södra Skandinavien*, Riksantikvarieämbetet, Arkeologiska undersökningar, skrifter 57, Stockholm: Riksantikvarieämbetet.
- Carlie, Anne & Magnus Artursson, 2005. "Böndernas gårdar", *Järnålder vid Öresund*, bd 1: Specialstudier och syntes, red. Anne Carlie, Stockholm: Riksantikvarieämbetet.
- Carlsson, Anders, 2015. *Tolkande arkeologi och svensk forntidshistoria: Från stenålder till vikingatid*, Stockholm studies in Archaeology 64, Stockholm: Stockholm University.
- Carlsson, Gottfrid, 1924. "Ture Turesson (Bielke)", *Svenskt biografiskt lexikon* 4, Stockholm, s. 153.
- Carlsson, Gottfrid, 1946. "Lunds ärkesäte och domkyrka 1289–1536", *Lunds domkyrkas historia 1145–1945*, utg. Ernst Newman, bd 1, Stockholm: Svenska kyrkans diakonistyrelses bokförlag, s. 357–553.
- Carlsson, Tom, 2007. *Mesolitiska möten: Strandvägen, en senmesolitisk boplatz vid Motala ström*, Acta Archaeologica Lundensia, Series in 8°, No 54, Lund: Department of Archaeology and Ancient History, Lund University.
- Carver, Martin, 1998. *Sutton Hoo – burial ground of Kings?* London: British Museum Press.
- Charlesén, Janne, 1981. *Elleholms kyrka*, Sölvesborg.
- Charpentier Ljungqvist, Fredrik, 2018. *Klimatet och människan under 12 000 år*, Stockholm: Dialogos.
- Chaudhary, Nikhil & Annie Swanepoel, 2023. "What can we learn from hunter-gatherers about children's mental health? An Evolutionary Perspective", *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, DOI: 10.1111/jcpp.13773
- Christensen, Aksel E., 1968. *Kongemagt og aristokrati: Epoker i middelalderlig dansk statsopfattelse indtil unionstiden*, København: Ejnar Munksgaards Forlag.
- Ciani, Elena *et al.*, 2020. "On the origin of European sheep as revealed by the diversity of the Balkan breeds and by optimizing population-genetic analysis tools", *Genetics Selection Evolution* 52:25, <https://doi.org/10.1186/s12711-020-00545-7>
- Ciardi, Anna Minara, 2021. "Lunds domkapitels äldsta historia – tiden fram till 1274", *Lunds domkapitels och domkyrkoråds historia*, red.

- Anders Jarlert, bd 1, Lund: Lunds universitets kyrkohistoriska arkiv, s. 27–66.
- Clarke, Peter D, 2007. *The interdict in the thirteenth century: A question of collective guilt*. Oxford: Oxford University Press.
- Constandse-Westerman, Trinette S. & Raymond R. Newell, 1989. "Social and biological aspects of the Western European Mesolithic population structure: A comparison with the demography of North American Indians", *The Mesolithic in Europe: Papers presented at the third international symposium*, red. Clive Bonsall, Edinburgh: John Donald Publishers Limited.
- Coudert, Allison P., 2017. "Rethinking Max Weber's Theory of Disenchantment", *Magic and magicians in the Middle Ages and the early modern time: The occult in pre-modern sciences, medicine, literature, religion, and astrology*, red. Albrecht Classen, Berlin/Boston: De Gruyter, s. 705–740.
- Coutinho, Alexandra, Torsten Günther, Arielle R. Munters *et al.*, 2020. "The Neolithic Pitted Ware culture foragers were culturally but not genetically influenced by the Battle Axe culture herders", *American Journal of Physical Anthropology* 172, s. 638–649, <https://doi.org/10.1002/ajpa.24079>
- Craig, Oliver Edward, John Chapman, Carl Heron & Laura H. Willis, László Bartosiewicz, Gillian Taylor, Alasdair Whittle & Matthew James Collins, 2005. "Did the first farmers of central and eastern Europe produce dairy foods?", *Antiquity* 79(306), 882–894. doi:10.1017/S0003598X00115017
- Crombé, Philippe & Erick Robinson, 2014. "¹⁴C dates as demographic proxies in Neolithisation models of northwestern Europe: A critical assessment using Belgium and northeast France as a case-study", *Journal of Archaeological Science*, vol. 52, s. 558–566.
- Cronholm, Christoffer, 1976 [1750–1757]. *Blekinges beskrivning*, utg. Torsten Rosencrantz, Malmö: Blekingia
- Crumlin-Pedersen, Ole & Trakadas, Athena (red.) 2003. *Hjortspring: A Pre-Roman Iron-Age Warship in Context*, Ships and Boats of the North 5. Roskilde: The Viking Ship Museum in Roskilde.
- Cullberg, Carl, 1960. "Der Dolch von Nätraby", *Meddelanden från Lunds Universitets Historiska Museum*, s. 34–42.
- Dahr, Elias, 1937. *Studien über Hunde aus primitiven Steinzeitkulturen in Nordeuropa*, Lund: Gleerup.
- Dahr, Elias, 1939. "Benmaterialet från boplatsskomplexet vid Siretorp", red. Axel Bagge & Knut Kjellmark, *Stenåldersboplatserna vid Siretorp i Blekinge*, Stockholm: Wahlström & Widstrand, s. 242–245.
- Damlien, Hege, 2016. *Between Tradition and Adaption: Long-term trajectories of lithic tool-making in South Norway during the postglacial colonization and its aftermath (c. 9500-7500 cal. BC)*, Stavanger: Faculty of Social Sciences, Museum of Archaeology, University of Stavanger.
- Damlien, Hege, Mathilda Kjällquist & Kjel Knutsson, 2018. "The pioneer settlement of Scandinavia and its aftermath: New evidence from western and central Scandinavia", *Technology of Early Settlement in Northern Europe. Transmission of knowledge and culture*, red. Kjel Knutsson, Helena Knutsson, Jan Apel & Håkon Glørstad, The Early Settlement of Northern Europe, vol. 2, Sheffield/Bristol: Equinox Publishing, s. 99–137.
- Damlien, Hege & Steinar Solheim, 2018. "The pioneer settlement of eastern Norway", *Early economy and settlement of Northern Europe: Pioneering, resource use, coping with change*, red. Hans Peter Blankholm, The Early Settlement of Northern Europe vol. 3, Sheffield/Bristol: Equinox Publishing, s. 335–367.
- Damlien, Hege, Inger Marie Berg-Hansen, Lene Melheim, Axel Mjørum, Per Persson, Almut Schülke & Steinar Solheim, 2021. *Steinalderen i Sørøst-Norge: Faglig program for steinalderundersøkelser ved Kulturhistorisk museum*, Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- David, Éva, 2006. "Redskaber af ben og tak i tidlig Maglemosekultur – et teknologisk studie", *Stenalderstudier: Tidligt mesolitiske jægere og samlere i Sydskandinavien*, red. Berit Valentin Eriksen, Jysk Arkæologisk Selskabs skrifter 55, Højbjerg: Jysk Arkæologisk Selskab, s.77–99.
- David, Éva, 2007. "Technology on Bone and Antler industries: A Relevant Methodology for Characterizing Early Post-Glacial Societies (9th–8th Millenium BC)", *Bones as Tools. Current methods and interpretations in worked bone studies*, red. Christian Gates St-Pierre & Renee Walker, B.A.R. International Series 1622, Oxford: BAR publishing, s. 35–50.
- David, Éva & Mathilda Kjällquist, 2018. "Transmission of crafting traditions in the Mesolithic: A study of worked material from Norje Sunnansund, Sweden", *Technology of Early Settlement in Northern Europe. Transmission of knowledge and culture*, red. Kjel Knutsson, Helena Knutsson, Jan Apel & Håkon Glørstad, The Early Settlement of Northern Europe, vol. 2, Sheffield/Bristol: Equinox Publishing, s. 231–276.
- Davis, B. A. S., S. Brewer, A. C. Stevensson & J. Guiot, 2003. "The temperature of Europe during the Holocene reconstructed from pollen data", *Quaternary Research Reviews* 22, s. 1701–1716.
- DD = *Diplomatarium Danicum*, udg. Det danske sprog- og litteraturselskab, København: Reitzel, 1938-ff.
- DDL = *Diplomatarium diocesis Lundensis: Lunds ärkestifts urkundsbok*, utg. Lauritz Weibull, Monumenta Scaniae historica, Lund 1900–1939.
- De Geer, G., 1882. "Om en postglacial landsänkning i södra och mellersta Sverige", *Sveriges Geologiska Undersökning, Ser. C*, 52, s. 1–16.
- De Geer, G., 1888. "Skandinaviens nivåförändringar under kvartärperioden", *Geologiska föreningens förhandlingar* 10: 366–379.
- De Geer, G., 1890. "Skandinaviens nivåförändringar under kvartärperioden", *Geologiska föreningens förhandlingar* 12, s. 61–110.
- Dendorfer, Jürgen & Ralf Lützelshwab (red.), 2011. *Geschichte des Kardinalats im Mittelalter*, Päpste und Papsttum 39, Stuttgart: Anton Hiersemann.
- Digerfeldt, Gunnar, 1988. "Reconstruction and regional correlation of Holocene lake-level fluctuations in Lake Bysjön, South Sweden", *Boreas* 17, s. 165–182.
- Digerfeldt, Gunnar, 1997. "Reconstruction of Holocene lake-level changes in Lake Kalvsjön, southern Sweden, with a contribution to the local palaeohydrology at the Elm Decline", *Vegetation History and Archaeobotany* 6, s. 9–14.
- Digerfeldt, Gunnar & H. Håkansson, 1993. "The Holocene paleolimnology of Lake Sämbofsjön, Southwestern Sweden", *Journal of Paleolimnology* 8, s. 189–210.
- Dodgshon, Robert A., 1987. *The European past: Social evolution and spatial order*, Basingstoke: Macmillan Education.
- Dodgshon, Robert A., 1998. *Society in time and space. A geographical perspective on change*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Dübeck, Inger, 1987. *Fra gammel dansk til ny svensk ret: Den retlige forsvenskning i de tabte territorier 1645–1683*, København: Rigsarkivet.
- Edekling, Magnus, 2010. *När Blekinge blev danskt*, Borås: Recito.
- Edenmo, Roger, 2008. *Prestigeekonomi under yngre stenåldern: Gåvoutbyten och regionala identiteter i den svenska båtbyggekulturen*,

- Uppsala: Institutionen för arkeologi och antik historia, Uppsala universitet.
- Edgren, Helena & Markus Hiekkänen, 1993. "Havet, kapellen och franciskanerna", *Hikuin* 20, Højbjerg: Forlaget Hikuin, s. 155–170.
- Edman, G. & S. Källrot, 1939. "Bestämning av kolade trärester, harpax, avtryck av växtdelar i krukskärvar etc., från boplatsskomplexet vid Siretorp", *Stenåldersboplatserna vid Siretorp i Blekinge*, red. Axel Bagge & Knut Kjellmark, Stockholm: Wahlström & Widstrand, s. 246–250.
- Edring, Anders, 2005. *Berget i backens skugga: Det sociala landskapet på Kristianstadssläätten under tidig- och mellanneolitikum*, Lund: Institute of Archaeology, University of Lund.
- Edring, Anders, 2008. "Två mesolitiska boplatser vid Yngsjö i nordöstra Skåne", *Fornvännen* 103, s. 1–12.
- Einarsson, Lars & Björn Wallbom, 2001. *Marinarkeologisk besiktning och provtagning för datering av ett fartygsvrak beläget i farvattnen syd Saxemara, Ronneby kommun, Blekinge län*, rapport, Kalmar läns museum, RAÄ dnr 321-2817-2009, Kalmar: Kalmar läns museum.
- Einarsson, Lars & Matthew Gainsford, 2007. *Rapport om 2006 års marinarkeologiska undersökningar av Skeppsvraket vid St. Ekö, Saxemara, Ronneby kommun, Blekinge län*, rapport, Kalmar läns museum, RAÄ dnr 321-2819-2009, Kalmar: Kalmar läns museum.
- Ekdahl, N. J., 1836. Ove Brade till kungen 22/3 1523. *Handlingar rörande Severin Norrby och de under hans ledning stående krigsföretagen mot Sverige*, utg. av N. J. Ekdahl, Christiern II:s arkiv 1, Stockholm.
- Eksström, J., 1993. *The Late Quaternary History of the Urus (Bos primigenius Bojanus 1827) in Sweden*, Lund: Dept. of Quaternary Geology, Lunds universitet.
- Ellegård, Alvar, 1987. "Who were the Eruli?", *Scandia: Tidskrift för historisk forskning* 53:1, Lund: Scandia, s. 5–34.
- Enger, P. H., 1937. "Fornborgar", *Blekingeboken: Årsbok för Blekinge hembygdsförbund och Blekinge museum* 1937, Karlskrona: Blekinge hembygdsförbunds förlag, s. 3–52.
- Enghoff, Inge Bødker, 1994. "Fishing in Denmark during the Ertebølle period", *International Journal of Osteoarchaeology* 4, 65–96.
- Englund, Lars-Erik, 2002. *Blåstbruk: Myrjärnshantieringens förändringar i ett långtidsperspektiv*, Jernkontorets Bergshistoriska skriftserie 40, Stockholm: Jernkontoret.
- Ericson, P. G. P. & T. Tyrberg, 2004. *The Early history of the Swedish Avifauna: A review of the subfossil record and early written sources*, Stockholm: Kungl. Vitterhets historie och antikvitets akademien.
- Ericson, Tyra, 2014. *Jämjö 6:1: Förhistorisk boplat med järnhantering, Blekinge, Jämjö socken, Jämjö 6:1, fornlämning Jämjö 122: Arkeologisk undersökning 2009, UV rapport 2014:88*, Stockholm: Riksantikvarieämbetet.
- Ericson, Tyra & Mikael Henriksson, 2015. *Gustavstorpsvägen: Mellanneolitiska hyddor vid en kustnära våtmark: Särskild arkeologisk undersökning och arkeologisk förundersökning 2011, Mörrum socken, Karlshamns kommun i Blekinge län*, Blekinge museum rapport 2014:8.
- Ericsson, Alf, 2012. *Terra mediaevalis: Jordvårderingssystem i medeltidens Sverige*, Uppsala: Acta Universitatis agriculturae Sueciae 81, Uppsala: Swedish University of Agricultural Sciences.
- Ericsson, Tyra, 2014. *Jämjö 6:1: Förhistorisk boplat med järnhantering, Blekinge, Jämjö socken, Jämjö 6:1, fornlämning Jämjö 122, Riksantikvarieämbetet UV rapport 2014:88*, Stockholm: Riksantikvarieämbetet.
- Eriksson, Gunilla, 2003. *Norm and difference: Stone Age dietary practice in the Baltic region*, Stockholm: Arkeologiska forskningslaboratoriet.
- Eriksson, Gunilla, 2004. "Part-time farmers or hard-core sealers? Västerbjers studied by means of stable isotope analysis", *Journal of Anthropological Archaeology* 23:2, s. 135–162.
- Eriksson, Gunilla, Anna Linderholm, Elin Fornander, Marie Kanstrup, Pia Schoultz, Hanna Olofsson & Kerstin Lidén, 2008. "Same island, different diet: Cultural evolution of food practice on Öland, Sweden, from the Mesolithic to the Roman Period", *Journal of Anthropological Archaeology* 27, s. 520–543.
- Eriksson, M. & O. Magnell, 2001. "Det djuriska Tågerup: Nya rön kring Kongemose- och Erteböllekulturens jakt och fiske", red. P. Karsten & B. Knarrström, *Tågerup: Specialstudier*, Lund: UV Syd, Avd. för arkeologiska undersökningar, Riksantikvarieämbetet, s. 156–237.
- Eriksson, Niklas, 2015. "Skeppsarkeologisk analys", *Gribshunden (1495): Skeppsvrak vid Stora Ekön, Ronneby, Blekinge: Marinarkeologiska undersökningar 2013–2015*, red. Johan Rönnby, Blekinge museum rapport 21, Karlskrona: Blekinge museum, s. 13–32.
- Erixon, Sigurd, 1913. "Stenåldern i Blekinge", *Fornvännen* 8, s. 125–212.
- Erixon, Sigurd, 1952. "Byggnadsskicket hos svenska bönder under medeltiden, huvudsakligen i belysning av nyare tidens material", *Nordisk Kultur XVII: Byggnadskultur*, red. Sigurd Erixon, Stockholm: Bonniers, s. 284–347.
- Ersgård, Lars, 1988. "Vår marknad i Skåne": *Bebyggelse, handel och urbanisering i Skanör och Falsterbo under medeltiden*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Ersgård, Lars, 2006. "Lerbottarna och det tidigmedeltida samhället", *Liljan – Om arkeologi i en del av Malmö, red. Stefan Larsson, Lund/ Malmö: Riksantikvarieämbetet/Malmö Kulturmiljö*, s. 48–63.
- Etting, Vivian, 2010. *The royal castles of Denmark during the 14th century: An analysis of the major royal castles with special regard to their functions and strategic importance*. Copenhagen: Nationalmuseet.
- Fabeck, Charlotte, 1991. "Samfundsorganisation, religiösa ceremonier och regional variation", *Samfundsorganisation och regional variation: Norden i romersk jernalder og folkevandringstid: Beretning fra 1. Nordiske jernalderssymposium på Sandbjerg slot 11–15 april 1989*, red. Charlotte Fabeck & Jytte Ringtved, Jysk arkæologisk selskabs skrifter XXVII, Højbjerg: Jysk Arkæologisk Selskab, s. 283–304.
- Falk, Ann-Britt, 2008. *En grundläggande handling: Byggnadsoffer och dånligt liv i medeltid, Vågar till Midgård 12*, Lund: Nordic Academic Press.
- Fallgren, Jan-Henrik, 2006. *Kontinuitet och förändring: Bebyggelse och samhälle på Öland 200–1300 e Kr*, Aun 35, Uppsala: Department of Archaeology and Ancient History, Uppsala University.
- Fendin, Titti, 2015. *Östra Vång: Arkeologisk förundersökning och särskild undersökning 2012, Hjortsberga socken, Ronneby kommun, Blekinge museum rapport 2015:22*, Karlskrona: Blekinge museum.
- Fendin, Titti, Tyra Ericson & Carl Persson, 2014. *Norje Nordansund: Mesolitiska lägerplatser i ett skärgårdslandskap och boplatslämningar från yngre bronsålder-äldre järnålder: Särskild arkeologisk undersökning 2011, Ysane socken, Sölvesborgs kommun i Blekinge län*, Blekinge museum rapport 2014:11, Karlskrona: Blekinge museum.
- Fischer, Anders, Jesper Olsen, Mike Richards, Jan Heinemeier, Árny E. Sveinbjörnsdóttir & Pia Bennike, 2007. "Coast-inland mobility and diet in the Danish Mesolithic and Neolithic: Evidence from stable isotope values of humans and dogs", *Journal of Archaeological Science*, vol. 34, s. 2125–2150.
- Fischer, Svante, 2021. "Minnet efter Valentinianus III", *Saker: Föremål berättar Blekinges historia*, red. Jonas Eckerbom, Christoffer Sandahl & Susanne Ström, Karlskrona: Blekinge museum, s. 114–117.

- Flannery, Kent V., 1969. "Origins and ecological effects of early domestication in Iran and the Near East", *The domestication and exploitation of plants and animals: Proceedings of a meeting of the research seminar in archaeology and related subjects held at the Institute of Archaeology, London University*, red. Geoffrey W. Dimbleby & Peter J. Ucko, London, s. 73–100.
- Fleithmann, Dominik, Manfred Mudelsee, Stephen J. Burns, Raymond S. Bradley, Jan Kramers & Albert Matter, 2008. "Evidence for a widespread climatic anomaly at around 9.2 ka before present", *Paleoceanography* 23, s. 1–6.
- Flink, Gerhard (red.), 1995. *Kung Valdemars segelled*, Stockholm: Riksantikvarieämbetet.
- Foley, Brendan, 2022. *Gribshunden: Forskningsundersökning av skeppsvrak vid St. Ekön, RAÄ Ronneby 728: Marinarkeologisk undersökning 202*. Blekinge museum rapport 2022:11, Karlskrona: Blekinge museum.
- Fornander, Elin, 2013. "Dietary diversity and moderate mobility: Isotope evidence from Scanian Battle Axe Culture burials", *Journal of Nordic Archaeological Science* 18, s. 13–29.
- Forsgren, Magdalena, 2012. "Till frågan om de rituella depåernas beskaffenhet", *In Situ Archaeologica*, vol. 10:165–184.
- Frandsen, Karl-Erik, 1995. "Bønderne og Hæren i Danmark 1614–1662", *Dansk Historisk Tidsskrift*, bd 95, hæfte 1, København, s. 155–173.
- Fraser, Magdalena, 2018. *People of the Dolmens and Stone Cists: An archaeogenetic Investigation of Megalithic Graves from the Neolithic Period on Gotland*, Uppsala: Institutionen för arkeologi och antik historia.
- Fraser, Magdalena, Federico Sanchez-Quinto, Jane Evans, Jan Storå, Anders Götherström, Paul Wallin, Kjel Knutsson & Mattias Jakobsson, 2018. "New insights on cultural dualism and population structure in the Middle Neolithic Funnel Beaker culture on the island of Gotland", *Journal of Archaeological Science: Reports* 17, s. 325–334.
- French, Jennifer C. & Christina Collins, 2015. "Upper Palaeolithic population histories of Southwestern France: A comparison of the demographic signatures of ¹⁴C date distributions and archaeological site counts", *Journal of Archaeological Science*, vol. 55, s. 122–134.
- Fridericia, Julius Albert, 1889–1890, "Historisk-statistiske Undersøgelser over Danmarks Landboforhold i det 17de Aarhundrede", *Dansk Historisk Tidsskrift*, 6 række, bd 2, København, s. 219–263
- Friman, Bo, 2012. *Ljungaviken etapp 1: Ett gravfält från yngsta bronsålder–förromersk järnålder och en mesolitisk boplatz, Blekinge, Mjällby och Sölvesborgs socken, Sölve 3:10 meter, Sölvesborg fornlämning 87: Arkeologisk undersökning 2011*, Riksantikvarieämbetet UV rapport 2012:168, Stockholm: Riksantikvarieämbetet.
- Friman, Bo & Per Lagerås, 2022. "From Neolithic Boom-and-Bust to Iron Age Peak and Decline: Population and Settlement Dynamics in Southern Sweden Inferred from Summed Radiocarbon Dates", *European Journal of Archaeology* 2022, s. 1–21. doi:10.1017/eaa.2022.43
- Fritz, Birgitta, 1972–1973. *Hus, land och län: Förvaltningen i Sverige 1250–1434*, vol. 1–2, Stockholm studies in History 18, Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Fritzbøger, Bo, 1992. *Danske skove 1500–1800: En landskabshistorisk undersøgelse*, Odense: Landbohistorisk Selskab.
- Frostenson, Sigvard, 1966. *Avaskär: Medeltidsstaden som försvann – Kristianopels föregångare*. Torsås.
- Fröjmark, Anders, 1992. *Mirakler och helgonkult: Linköpings biskopsdöme under senmedeltid*, Uppsala: Uppsala universitet.
- Fuglestedt, Ingrid, 2012. "The pioneer condition on the Scandinavian Peninsula: The last frontier of a 'Palaeolithic Way' in Europe", *Norwegian Archaeological Review* 45, s. 1–29.
- van Geel, B., J. Buurman & H. T. Waterbolk, 1996. "Archaeological and palaeoecological indications of an abrupt climate change in The Netherlands, and evidence for climatological teleconnections around 2650 BP", *Journal of Quaternary Science* 11, s. 451–460.
- Gelting, Michael H., 2012. "Lund, Dalby og Bornholm: Politik og mission i biskop Eginos tid", *Locus Celebris: Dalby kyrka, kloster och gård*, red. Stephan Borgehammar & Jes Wienberg, Centrum för Öresundsstudier 28, Göteborg: Makadam, s. 101–111.
- Gillingstam, Hans, 1947. "Medeltidsätten Slaweka: Med släkttavlor", *Personhistorisk tidskrift* 1947, årg. 45, häfte 1–2, Stockholm : Personhistoriska samfundet, s. 1–51.
- Glete, Jan, 1993. *Navies and Nations: Warships, navies and state building in Europe and America 1500–1860*, Stockholm studies in history 48, Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Glykou, Aikaterini, Lembi Lōugas, Giedre Piličiauskienė, Ulrich Schmölcke, Gunilla Eriksson & Kerstin Lidén, 2021. "Reconstructing the ecological history of the extinct harp seal population of the Baltic Sea", *Quaternary Science Reviews* 251 (106701), s. 1–15.
- Glorstad, Håkon, 2014. "Deglaciation, sea-level change and the Holocene colonization of Norway", *Geological Society, London, Special Publications*, 411, s. 9–25.
- Goldhahn, Joakim, 2013. *Bredarör på Kivik: En arkeologisk odysseé*, Simrishamn: Artes liberales.
- Greisman, A. & M.-J. Gaillard, 2009. "The role of climate variability and fire in early and mid-Holocene forest dynamics of southern", *Journal of Quaternary Science* 24, s. 593–611.
- Gron, Kurt J. & Peter Rowley-Conwy, 2017. "Herbivore diets and the anthropogenic environment of early farming in southern Scandinavia", *The Holocene*, vol. 27(1), s. 98–109.
- Gronenborn, Detlef, 2010. "Climate, Crisis, and the 'Neolithisation' of Central Europe Between IRD-events 6 and 4", *Die Neolithisierung Mitteleuropas: Internationale Tagung, Mainz 24. bis 26. Juni 2005*, bd. 4, red. Detlef Gronenborn & Jörg Petrasch, Mainz: Verlag des Römisch-Germanischen Zentralmuseums, s. 61–81.
- Gruszczynski, Jacek, 2019. *Viking silver, hoards and containers: The archaeological and historical context of Viking-age silver coin deposits in the Baltic c. 800–1050*, London: Routledge.
- Græbe, Henrik, 1971. *Kyrkorna i Vä, Sveriges kyrkor, Gälds härad, Skåne bd III:1*, Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Gräslund, Ann-Sofi, 2001. *Ideologi och mentalitet: Om religionsskiftet i Skandinavien från en arkeologisk horisont*, Uppsala: Uppsala universitet.
- Gräslund, Bo & Neil Price, 2012. "Twilight of the gods? The 'dust veil event' of AD 536 in critical perspective", *Antiquity* 86, s. 428–443.
- Gron, Ole, 2020. "Late Mesolithic marine territoriality in coastal southern Scandinavia", *Archäologische Informationen* 43, s. 277–288.
- Gron, Kurt J. & Lasse Sørensen, 2018, "Cultural and economic negotiation: a new perspective on the Neolithic Transition of Southern Scandinavia", *Antiquity* 92, s. 958–974.
- Guerra Doce, Elisa, 2014. "The Origins of Inebriation: Archaeological Evidence of the Consumption of Fermented Beverages and Drugs in Prehistoric Eurasia", *Journal of Archaeological Method and Theory* 22(3), doi:10.1007/s10816-014-9205-z
- Guinard, Michel & Niklas Groop, 2007. "Handtagskärror och tvärpilar: En diskussion om stenteknologi och sociala processer under

- senmesolitikum och början av neolitikum”, *Stenåldern i Uppland: Uppdragsarkeologi och eftertanke*, red. Niklas Stenbäck, Uppsala: Riksantikvarieämbetet, UV GAL, s. 207–225.
- Gullbekk, Svein H., 2010. ”Klassisk problemstilling – handel eller herjing?”, *Myntstudier* 2010:1, s. 28–36.
- Gullstrand, Robin, 1994. ”Lokalt självstyre i Blekinge: Participation och representation i Mörrum och Backaryd ca 1770–1800: En undersökning av den politiska kulturen i två Blekingesocknar”, *Scandia* 1994:2, Lund, s. 155–207.
- Gummesson, Sara, Fredrik Hallgren & Anna Kjellström, 2018. ”Keep your head high: Skulls on stakes and cranial trauma in Mesolithic Sweden”, *Antiquity* 92, s. 74–90.
- Gurevich, Aron J., 1985. *Categories of Medieval Culture*, London: Routledge.
- Gurstad-Nilsson, Hans, 1995. *Stenålder i gränsbygd: En bebyggelsearkeologisk analys med utgångspunkt från specialinventeringar av Emmaboda kommun*, Kalmar läns museums arkeologiska rapporter 1995:4.
- Gurstad-Nilsson, Hans, 2001. ”En neolitisering – två förlopp: tankar kring jordbrukskulturens etablering i Kalmarsundsområdet”, *Möre – historien om ett småland: E22-projektet*, red. Gert Magnusson & Susanne Selling, Kalmar: Kalmar läns museum, s. 129–164.
- Gustafsson, Harald, 1988. ”The Conglomerate State: A Perspective on State Formation in Early Modern Europe”, *Scandinavian Journal of History* 1988:3–4, London: Routledge, Taylor & Francis, s. 189–213.
- Gustafsson, Harald, 2000. *Gamla stater och nya riken: Statsbildning, politisk kultur och identiteter under Kalmarunionens upplösningsskede 1512–1541*, Stockholm: Bokförlaget Atlantis.
- Gustafsson, Harald, 2008a. *Skåne i Danmark: En dansk historia till 1658*, Centrum för Danmarksstudier 16, Göteborg: Makadam Förlag.
- Gustafsson, Harald, 2008b. ”De överlappande pusslen: Om partikularistiska och multietniska konglomeratstater i det tidigmoderna Europa”, *Maktens mosaik: Enhet, särart, och självbild i det svenska riket*, red. Max Engman & Nils Erik Villstrand, Skriftser utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 715, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland, s. 59–73.
- Gustafsson, Harald, 2016. ”Sverige som partner 1319–1905: Ett perspektiv”, *Historisk Tidskrift* 136(1), Stockholm: Svenska historiska föreningen, s. 3–31.
- Gustavsson, Kenneth, 1993. ”Undersökningar vid franciskanerkonventet på Kökar, Åland”, *Hikuin* 20, Højbjerg: Forlaget Hikuin, s. 171–186.
- Gustin, Ingrid, 2004. *Mellan gåva och marknad: Handel, tillit och materiell kultur under vikingatid*, Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Gustin, Ingrid, 2018. ”Öppenskär – en hemlighetsfull ö i Blekinges östra skårgård”, *Ale: Historisk tidskrift för Skåneland* 2018(2), Lund: De skånska landskapens historiska och arkeologiska förening, s. 41–52.
- Gustin, Ingrid, i tryck. ”Coins and People in Central Blekinge: A New Perspective on the Johannishus Hoard”.
- Gustin, Ingrid & Mikael Henriksson, 2022. *Store Backe – ett järnåldersgravfält i östra Blekinge*, Karlskrona: Blekinge museum.
- Gustin, Ingrid & Bertil Helgesson, 2024. ”Chronology of Vång based on the jewellery and comparisons with other magnate farms and central places”, *Västra Vång an Iron Age Settlement in Central Blekinge, Sweden*, red. Mikael Henriksson, Karlskrona: Blekinge museum.
- Günther, Torsten, et al., 2018. ”Population genomics of Mesolithic Scandinavia: Investigating early postglacial migration routes and high-latitude adaptation”, *PLOS Biology* 16(1), s. e2003703.
- Gøgsig Jakobsen, Johnny Grandjean, 2017. *Lolland-Falster, Vordingborg og korstogene*, Lolland-Falsters Historiske Samfunds Årbog 2017, Maribo: Lolland-Falsters Historiske Samfund, s. 55–85.
- Görman, Marianne, 1987. *Nordiskt och keltiskt: Sydskandinavisk religion under yngre bronsålder och keltisk järnålder*, Lund.
- Görman, Marianne & Mikael Henriksson, 2006. ”Maskbilden från Västra Vång: Ett keltiskt avtryck i Blekinges äldre järnålder?”, *Fornvännen* 101, Stockholm: Kungl. Vitterhets historie och antikvitetsakademien, s. 168–183.
- Götherström, Anders, Cecilia Anderung, Linda Hellborg, Rengert Elburg, Colin Smith, Dan G. Bradley & Hans Ellegren, 2005. ”Cattle domestication in the Near East was followed by hybridization with aurochs bulls in Europe”, *Proceedings of the Royal Society B* 272, s. 2345–2350, doi:10.1098/rspb.2005.3243
- Hagelqvist, Tony & Mats Widenborg, 1977. *Björkärr: En boplatz från yngre stenåldern i östra Blekinge: Ett undersökningsobjekt i kronologi och ekologi*, Seminarieuppsats i arkeologi, särskilt nordeuropeisk, Lunds universitet (stencil).
- Hallberg, Göran, 1990. *Ortnamn i Blekinge*, Stockholm: Norstedt.
- Hallenberg, August, 1927. ”Kristianopel såsom stad under svensk vålde”, *Blekingeboken: Årsbok för Blekinge hembygdsförbund och Blekinge museum* 1927:II, Karlskrona, s. 1–85.
- Hallenberg, August, 1938. ”Från 1600-talets Bleking under danskt vålde”, *Blekingeboken: Årsbok för Blekinge hembygdsförbund och Blekinge museum*, Karlskrona, s. 25–54.
- Hallenberg, August, 1940. ”Från Blekinge allmoge under danskt vålde”, *Blekingeboken: årsbok för Blekinge hembygdsförbund och Blekinge museum* 1940, Karlskrona: Blekinge hembygdsförbunds förlag.
- Hallgren, Fredrik, 2008. *Identitet i praktik: Lokala, regionala och överregionala sociala sammanhang inom nordlig trättbågarkultur*, Uppsala: Departement of archaeology and ancient history, Uppsala university.
- Hallgren, Fredrik, 2011. ”The Early 'Trichterbecher' of Mälardalen, eastern central Sweden”, *Bericht der Römisch-Germanischen Kommission*, bd. 89, Frankfurt am Main, s. 111–134.
- Hammarlund, D., S. Björck, B. Buchardt, C. Israelson & C. T. Thomsen, 2003. ”Rapid hydrological changes during the Holocene revealed by stable isotope records of lacustrine carbonates from Lake Igelsjön, southern Sweden”, *Quaternary Science Reviews* 22, s. 353–370.
- Hammelin, A., 1934. ”Borgberget (En fornbygd)”, *Blekingeboken: Årsbok för Blekinge hembygdsförbund och Blekinge museum* 1934, Karlskrona: Blekinge hembygdsförbunds förlag, s. 198–202.
- Hanell, Krister. 1964. ”Hoby kyrka: En översikt över dess historia”, *Bräkne-Hoby: En sockenbok*, red. Folke Wirén, Karlshamn: Lagerblad, s. 69–87.
- Hanlon, Conleth & Göran Prah, 1998. *Stenåldersprojekt Ryd: Lösfindsinventering av Almundsryds socken*, Smålands museum rapport 1998:4, Växjö: Smålands museum.
- Hansen, Kenth, 2020. *Medeltida stadsaristokrati: Världsligt frälse i de skånska landskapens städer*, Lund studies in Historical Archaeology 21, Lund: Lunds universitet.
- Hansson, Anton, Björn Nilsson, Arne Sjöström, Svante Björck, Sofia Holmgren, Hans Linderson, Ola Magnell, Mats Rundgren & Dan Hammarlund, 2018. ”A submerged Mesolithic lagoonal landscape in the Baltic Sea, south-eastern Sweden – Early Holocene environmental reconstruction and shore-level displacement based on a multiproxy approach”, *Quaternary International* 463, s. 110–123.

- Hansson, A., S. Björck, K. Heger, S. Holmgren, H. Linderson, O. Magnell, B. Nilsson, M. Rundgren, A. Sjöström, D. Hammarlund, 2018. "Shoreline displacement and human resource utilization in the southern Baltic Basin coastal zone during the early Holocene: New insights from a submerged Mesolithic landscape in south-eastern Sweden", *The Holocene* 28, s. 721–737.
- Hansson, Anton, Dan Hammarlund, Giacomo Landeschi, Arne Sjöström & Björn Nilsson, 2019. "A new early Holocene shoreline displacement record for Blekinge, southern Sweden, and implications for underwater archaeology", *Boreas*, vol. 48, s. 57–71. <https://doi.org/10.1111/bor.12339>
- Hansson, Anton, Hans Linderson & Brendan Foley, 2022. "Casks from Gribshunden (1495) – Dendrochronology of late medieval shipboard virtual containers", *International Journal of Nautical Archaeology*, vol. 51, s. 358–375.
- Hansson, Anton, Adam Boethius, Dan Hammarlund, Per Lagerås, Ola Magnell, Björn Nilsson, Anette Nilsson Brunlid & Mats Rundgren, 2019. "Shoreline Displacement, Coastal Environments and Human Subsistence in the Hanö Bay Region during *The Mesolithic*", *MDPI quaternary*, 2(1):14.
- Hansson, Martin, 1992. "Vid en 1600-talsgata: Om arkeologi i Kristianopel", *Blekingeboken: Årsbok för Blekinge hembygdsförbund och Blekinge museum*, Karlskrona, s. 105–118.
- Hansson, Martin, 1999. "Graves, gravefields and burial customs – variation as theme: A discussion of Late Iron Age gravefields", *Lund Archaeological Review* 1999, Lund: Institute of Archaeology, University of Lund, s. 49–66.
- Hansson, Martin, 2001. *Huvudgårdar och herravälden: En studie av småländsk medeltid*, Lund studies in Medieval Archaeology 25, Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Hansson, Martin, 2004. "Frälse och kungamakt i medeltidens Blekinge", *Blekingeboken: Årsbok för Blekinge hembygdsförbund och Blekinge museum*, Karlskrona, s. 36–60.
- Hansson, Martin, 2006. *Aristocratic landscape: The spatial ideology of the Medieval aristocracy*, Lund Studies in Historical Archaeology 2, Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Hansson, Martin, 2010. "Byggherrar och porträttmotiv – ett arkeologiskt perspektiv på aktörer och individer i det tidigmoderna Sverige", *Modernitetens materialitet: Arkeologiska perspektiv på det moderna samhällets framväxt*, red. Anna Lihammer & Jonas M Nordin, The Museum of National Antiquities, Stockholm, studies 17, Stockholm: Statens historiska museum, s. 131–150.
- Hansson, Martin, 2011. *Medeltida borgar: Maktens hus i Norden*, Lund: Historiska media.
- Hansson, Martin, 2014. "Att hysa folk på gården: Ett försök till byggnadsarkeologi", *Medeltida storgårdar: 15 uppsatser om ett tvärvetenskapligt forskningsproblem*, red. Olof Karsvall & Kristoffer Jupiter, Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphici 131, Uppsala: Kungl. Gustav Adolfs akademien för svensk folkkultur, s. 165–188.
- Hansson, Martin, 2016. "Björketorpsstenen, Vång och en helig förbannelse", *Vikten av Vång – En järnåldersplats tar form*, Karlskrona: Blekinge museum, s. 23–32.
- Hansson, Martin, 2017a. "Medeltidens Växjö – En arkeologisk berättelse om ursprung och utveckling", *Växjö, Kalmar och Smålands tidigaste urbanisering*, red. Mats Anglert & Stefan Larsson, Stockholm: Arkeologerna, Statens historiska museer, s. 49–90.
- Hansson, Martin, 2017b. "Senmedeltida städer – En diskussion kring orsaker, aktörer och regional urbanitet med utgångspunkt i Småland", *Växjö, Kalmar och Smålands tidigaste urbanisering*, red. Mats Anglert & Stefan Larsson, Stockholm: Arkeologerna, Statens historiska museer, s. 117–158.
- Hansson, Martin, 2021. *Kastalen "Hagbards källare", RAÄ 67 samt intilliggande husgrund, RAÄ 668, Arkeologisk forskningsundersökning*, Blekinge museum rapport 2021:31, Karlskrona: Blekinge museum.
- Hansson, Martin, 2022. "The medieval towers on the island of Gotland", *Lund Archaeological Review* 26–27, Lund: Institute of Archaeology, University of Lund, s. 63–80.
- Hansson, Martin, 2023. "Att bygga borg och anlägga stad – Några tankar om Sölvesborg", *Fornvännen* 118(2), s. 101–118.
- Hansson, Martin, 2024. *Kastalen Hagbards källare RAÄ67 samt intilliggande husgrund, RAÄ668. Arkeologisk forskningsundersökning 2023*. Med bidrag av Robert Bergman Carter, Max Jahrehorn, Erik Johansson, Hans Linderson, Hanna Sjöberg, Bengt Westergaard, Martina Hjertman & Immo Trinks. Blekinge Museum rapport 2024:10.
- Harlitz, Erika, 2010. *Urbana system och riksbildning i Skandinavien: En studie av Lödöses uppgång och fall ca 1050–1646*, Göteborg: Institutionen för historiska studier, Göteborgs universitet.
- Harrison, Dick, 1999. *Krigarnas och helgonens tid: Västeuropas historia 400–800 e.Kr*, Stockholm: Prisma.
- Harrison, Dick, 2000. *Stora Döden: Den värsta katastrof som drabbat Europa*, Stockholm: Ordfront.
- Harrison, Dick, 2009. *Sveriges historia 600–1350*, Stockholm: Norstedts.
- Harrison, S. P. & G. Digerfeldt, 1993. "European lakes as palaeohydrological and palaeoclimatic indicators", *Quaternary Science Reviews* 12, s. 233–248.
- Hauptman, Katherine, 2002. *Bilder av betydelse: Hällristningar och bronsålderslandskap i nordöstra Östergötland*, Stockholm Studies in Archaeology 23 Stockholm: Stockholms universitet.
- Hedeager, Lotte, 1992. *Iron Age Societies: From tribe to state in northern Europe, 500 B.C. to A.D. 700*, Oxford: Blackwell.
- Hedeager, Lotte, 1992. *Danmarks jernalder: Mellem stamme og stat*, Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Hedeager, Lotte, 1998. *Skuggor ur en annan verklighet: Fornnordiska myter*, Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Hedeager, Lotte & Henrik Tvarnø, 2001. *Tusen års europahistorie: Romere, germanere og nordboere*, Oslo: Pax.
- von Heijne, Cecilia, 2004. *Särpräglad: Vikingatida och tidigmedeltida myntfynd från Danmark, Skåne, Blekinge och Halland (ca 800–1130)*, Stockholm Studies in Archaeology 31, Stockholm: Stockholms universitet.
- Heinsalu, A., 2000. "Diatom stratigraphy and palaeoenvironment of the Yoldia Sea in Northern Estonia", *Proceedings of the Estonian Academy of Sciences, Geology* 49(3), s. 218–243.
- Helgesson, Bertil, 2002. *Järnålderns Skåne: Samhälle, centra och regioner*. Acta Archaeologica Lundensia series in 8°, No. 38, Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Helgesson, Bertil & Andreas Svensson, 2023. "Knowledge from Fragmented Bronzes: Complexity and Potential", *Västra Vång an Iron Age Settlement in Central Blekinge, Sweden*, red. Mikael Henriksson, Karlskrona: Blekinge museum.
- Hellgren, Felicia & Ola Magnell, 2021a. "Animal osteologi", *Megaliter, menhirer och bebyggelse från tidigneolitikum, senneolitikum och yngre bronsålder–yngre järnålder. Arkeologisk undersökning 2019 inför utbyggnad av Södra stambanan Lund–Flackarp, Skåne län, Skåne, Staffanstorps kommun, Flackarp socken, fastighet Flackarp 2:9 och 7:1*, red. Magnus Andersson, Magnus Artursson, Kristian Brink & Fredrik Strandmark. Arkeologerna, Statens historiska museer rapport 2021:134, Sydsvensk Arkeologi rapport 2021:10, s. 238–258.

- Hellgren, Felicia & Ola Magnell, 2021b. "Animal osteologi", *Borstahusen 1:1: Om sten- och bronsåldersaktiviteter kring en våtmark vid Öresundskusten, Arkeologisk undersökning 2020: Skåne, Landskrona kommun, Landskrona socken, Borstahusen 1:1, L1986:6687, L2019:64 och L1985:686*, red. Adam Bolander, Arkeologerna, Statens historiska museer rapport 2021:177, s. 105–129.
- Hellstam, Antonia, 2019. *The woman behind it all: Searching for social roles of women in Late Iron Age central Blekinge*, Master thesis, Department of Archaeology and Ancient History, Lund: Lund University.
- Helmersson, Stina & Uno Röndahl, 2005. *Herulerna: Det bortglömda folket*, Arkelstorp: Epona.
- Helms, Mary W., 1993. *Craft and the kingly ideal: Art, trade, and power*, Austin: University of Texas Press.
- Henriksson, Mikael, 2004. *Siretorpsområdet, Mjällby socken, Sölvesborgs kommun: Arkeologisk översiktstudie*, Blekinge museum rapport 2004:7, Karlskrona: Blekinge museum.
- Henriksson, Mikael, 2006. *Björkenäs 1:12, Mörrums socken, Karlshamns kommun: Särskild undersökning*, Blekinge museum rapport 2006:17, Karlskrona: Blekinge museum.
- Henriksson, Mikael, 2007. *Projekt Inlängen III: Torhamns socken, Karlskrona kommun, Antikvarisk kontroll*, Blekinge museum rapport 2007:1, Karlskrona: Blekinge museum.
- Henriksson, Mikael, 2008. *Västra Vång, Hjortsberga socken, Ronneby kommun: Särskild undersökning*, med bidrag av Björn Gedda, Blekinge museum rapport 2008:24, Karlskrona: Blekinge museum.
- Henriksson, Mikael, 2010. *Mjällby 1:27 & Siretorp 2:14, RAÄ 74 Mjällby socken, Sölvesborgs kommun: Särskild undersökning*, Blekinge museum rapport 2010:18, Karlskrona: Blekinge museum.
- Henriksson, Mikael, 2011. *Västra Vågs bygata, RAÄ 189, Hjortsberga socken, Ronneby kommun, Särskild utredning*, Blekinge museum rapport 2011:13, Karlskrona: Blekinge museum.
- Henriksson, Mikael, 2017. *RAÄ Hjortsberga 271: Arkeologisk undersökning och återställande av stensättning, skadad av skogsbruket, Hjortsberga socken, Ronneby kommun, Blekinge län*, Blekinge museum rapport 2017:12, Karlskrona: Blekinge museum.
- Henriksson, Mikael, 2019. *Arkeologiska förväntningar i mötet med ett landskap: Stenålderns Blekinge ur ett kunskapsperspektiv*, Huddinge: Södertörns högskola.
- Henriksson, Mikael, 2020. *Sjöborg/Elleholm: Arkeologisk forskningsgrävning 2019*, Blekinge museum, rapport 2020:9, Karlskrona: Blekinge museum.
- Henriksson, Mikael, 2021. *Sjöborg/Elleholm: Arkeologisk forskningsgrävning 2020*, Blekinge museum, rapport 2021:41, Karlskrona: Blekinge museum.
- Henriksson, Mikael, 2022. *Öppenskar 2022: Arkeologisk efterundersökning etapp 3*, Blekinge museum rapport 2022: 45, Karlskrona: Blekinge museum.
- Henriksson, Mikael & Björn Nilsson, 2004. "Projekt Inlängen: Om ett återbesök på en unik stenåldersplats", *Blekingeboken: Årsbok för Blekinge hembygdsförbund och Blekinge museum*, Karlskrona: Blekinge hembygdsförbunds förlag, s. 9–20.
- Henriksson, Mikael & Björn Nilsson (red.), 2016. *Vikten av Vång: En järnåldersboplatz tar form*, Karlskrona: Blekinge museum.
- Henriksson, Mikael, Björn Nilsson & Ingrid Gustin, 2016. *Hästholmen 1:67: Arkeologisk efterundersökning etapp 2*, Blekinge museum rapport 2016:8, Karlskrona: Blekinge museum.
- Henriksson, Mikael, Carl Persson & Johan Åstrand (red.), 2016. *Lussabacken norr: Boplatzlämningar från mesolitikum, neolitikum, bronsålder och järnålder: Särskild arkeologisk undersökning 2011, Ysane socken, Sölvesborgs kommun i Blekinge län*, Blekinge museum rapport 2014:9, Karlskrona: Blekinge museum.
- Hermansen, Victor, 1934. "Træk af Kalundborgs historie i middelalderen", *Fra Holbeak amt: Historiske aarbøger XXVIII*, Holbæk: Historisk samfund for Holbæk amt, s. 119–136.
- Hermanson, Lars, 2000. *Släkt, vänner och makt: En studie av elitens politiska kultur i 1100-talets Danmark*, Göteborg: Historiska institutionen, Göteborgs universitet.
- Hertell, E. & Tallavaara, M. 2011. "High mobility or gift exchange. Early Mesolithic exotic chipped lithics in Southern Finland", *Mesolithic interfaces: Variability in lithic technologies in Eastern Fennoscandia*, red. Tuija Rankama, Helsinki: Suomen arkeologinen seura, s. 10–14.
- Hijma, M. P. & K. M. Cohen, 2010. "Timing and magnitude of the sealevel jump preluding the 8200 yr event", *Geology* 38, s. 275–278.
- Hjardar, Kim & Vegard Vike, 2011. *Vikingar i krig*. Oslo: Spartacus.
- Hjärthner-Holdar, Eva, 1993. *Järnets och järnmetallurgins introduktion i Sverige*, Uppsala: Institutionen för arkeologi, Uppsala universitet.
- Hjärthner-Holdar, Eva, Lena Grandin, Katarina Sköld & Andreas Svensson, 2018. By Who, for Whom?: Landscape, Process and Economy in the Bloomery Iron Production AD 400–1000, *Journal of archaeology and ancient history* 21, Uppsala: Institutionen för arkeologi och antik historia, Uppsala universitet. s. 1–50.
- Hoff, Annette, 1997. *Lov og Landskab: Landskabslovenes bidrag til forståelsen af landbrugs- og landskabsudviklingen i Danmark ca. 900–1250*, Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Holmberg, Rikard, 1990. *Kyrkobyggnad, kult och samhälle: Landskyrkan i Lunds forna ärkestift genom tiderna*, Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Holmqvist, Elisabeth, Åsa M. Larsson, Aivar Kriiska, Vesa Palonen, Peko Pesonen, Kenichiro Mizohata, Paula Kouki & Jyrki Räisänen, 2018. "Tracing grog and pots to reveal neolithic Corded Ware Culture contacts in the Baltic Sea region (SEM-EDS, PIXE)", *Journal of Archaeological Science* 91, s. 77–91.
- Holt, Brigitte M. & Vincenzo Formicola, 2008. "Hunters of the Ice Age: The biology of Upper Paleolithic people", *American Journal of Physical Anthropology* 137, s. 70–99.
- Håkansson, Anders, 2017. *Bebyggelsehierarkier och bylandskap: Om övergången mellan vikingatid och medeltid ur ett halländskt perspektiv*, Hallands läns museers skriftserie 33, Lund Studies in Historical Archaeology 20, Halmstad: Kulturmiljö Halland, Stiftelsen Hallands läns museer.
- Hållans Stenholm, Ann-Mari, 2012. *Fornminnen: Det förflutnas roll i det förkristna och kristna Mälardalen, Vågar till Midgård 15*, Lund: Nordic Academic Press.
- Hårdh, Birgitta, 1976a. *Wikingzeitliche Depotfunde aus Südschweden: Probleme und Analysen*, Bonn: Habelt.
- Hårdh, Birgitta, 1976b. *Wikingzeitliche Depotfunde aus Südschweden: Katalog und Tafeln*, Bonn: Habelt.
- Hårdh, Birgitta, 1977. "Fynd av guld och silver i Blekinge", *Blekingeboken: årsbok för Blekinge hembygdsförbund och Blekinge museum* 55, Karlskrona: Blekinge hembygdsförbunds förlag, s. 28–43.
- Hårdh, Birgitta, 1996. *Silver in the Viking Age: A Regional-Economic Study*, Acta Archaeologica Lundensia, Series in 8°, No. 25, Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Hårdelin, Alf, 1998. "Den medeltida biskopen – personen och pikterna: En studie av pontifikalenas biskopsbild", *Kult, kultur och kontemplation: Studier i medeltida svenskt kyrkoliv*, red. Alf Hårdelin, Opuscula selecta II. Skellefteå: Artos, s. 62–78.
- Härenstam, Curt, 1946. *Finnveden under medeltiden*, Lund: Gleerups.

- Högberg, Anders & Debbie Olausson, 2007. *Scandinavian Flint: An Archaeological Perspective*, Aarhus: Aarhus University Press.
- Imer, Lisbeth, 2016. *Danmarks runesten: En fortælling*, København: Nationalmuseet.
- Imperiale, Peter, 2011. *Interpreting Mammalian Bone Data from Southern Scandinavian Meso-lithic and Neolithic Sites*, Submitted in partial fulfillment of the Requirements for the degree of Master of Arts in Anthropology, Hunter College, The City University of New York, January 30, 2011 (stencil).
- Ingesman, Per, 1990. *Ärkesædets godsadministration i senmiddelalderen*, Skånsk senmedeltid och renässans 12, Lund: Vetenskapssocieteten i Lund.
- Ingstad, Olof, 1915. *Bidrag till Ronneby stads historia: Efter tryckta och otryckta källor*, Karlskrona.
- Ingvardson, Gitte, T., 2020. *Vikingskattenes mennesker: Bornholmske sølvskatte som aktører i det økonomiske, sociale, kulturelle og symbolske felt fra ca. 850–ca. 1150*, Københavns universitet.
- Ingvardson, Gitte, T., 2021. "Silver hoarding on Bornholm and Gotland: Hoards as windows onto Viking-Age life", *Viking-Age Trade: Silver, Slaves and Gotland*, red. Jacek Gruszczyński, Marek Jankowiak & Jonathan Shepard, London: Routledge, s. 358–376.
- Ingvardson, Gitte T., Dirk Müter & Brendan Foley, 2022. "Purse of medieval silver coins from royal shipwreck revealed by X-ray microscale Computed Tomography (µCT) scanning", *Journal of Archaeological Science: Reports* 43, <https://doi.org/10.1016/j.jasrep.2022.103468>
- Isaksson, Sven & Fredrik Hallgren, 2012. "Lipid residue analyses of Early Neolithic funnel-beaker pottery from Skogsmossen, eastern Central Sweden, and the earliest evidence of dairying in Sweden", *Journal of Archaeological Science* 39, s. 3600–3609.
- Iversen, Rune, 2010. "In a world of worlds: The Pitted Ware complex in a large scale perspective", *Acta Archaeologica*, vol. 81, s. 5–43.
- Iversen, Rune, 2016. "Arrowheads as indicators of interpersonal violence and group identity among the Neolithic Pitted Ware hunters of southwestern Scandinavia", *Journal of Anthropological Archaeology* 44, s. 69–86.
- Iversen, Rune, 2017. "Big-men and small chiefs: The creation of Bronze Age societies", *Open Archaeology* 2017(3), De Gruyter, s. 361–375.
- Jaanusson, Hille, 1966. *Rapport över arkeologisk undersökning av två fornlämnningar på stadsåga 200, Ronneby stad, Blekinge*, Uppsala.
- Jackes, Mary & Christopher Meiklejohn, 2008. "The Paleodemography of central Portugal and the Mesolithic-Neolithic Transition", *Recent advances in palaeodemography: data, techniques, patterns*, red. Jean-Pierre Bocquet-Appel, Dordrecht: Springer, s. 1–40.
- Jacobsen, Grethe, 1992. "Dansk købstadslovgivning i middelalderen", *Historie. Jyske samlinger* 19/3, s. 393–439.
- Jacobsen, Henrik, 1982. "Byggnadsundersökning av Heliga kors kyrka i Ronneby", *Blekingeboken: Årsbok för Blekinge hembygdsförbund och Blekinge museum*, Karlskrona, s. 105–112.
- Jacobsen, Henrik, 1993. *Romanske vesttårne, deres indretning og funktion. Vesttårne før 1300 i det middelalderlige Danmark øst for Storebælt*, Lund Studies in Medieval Archaeology 12, Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Jacobsen, Lis & Erik Moltke, 1942. *Danmarks Runeinskrifter: Text*, København: Ejnar Munksgaards Forlag.
- Jansson, Per, 1982. *Kalmar under 1600-talet: Omland, handel och krediter*, Studia historica Upsaliensia 125, Uppsala: Uppsala universitet.
- Jarman, M. R. (red.), 1982. *Papers in economic prehistory*, vol. 3: *Early European agriculture: Its foundations and development*, British Academy major research project in the early history of agriculture, Cambridge: Cambridge University Press.
- Jennbert, Kristina, 1984. *Den produktiva gåvan: Tradition och innovation i Sydsandinavien för omkring 5300 år sedan*, Bonn: Habelt.
- Jensen, Jørgen, 2002. *Danmarks oldtid: Bronzealder 2.000–500 f.Kr.*, København: Gyldendal.
- Jensen, Jørgen, 2003. *Danmarks oldtid: Ældre Jernalder 500 f.Kr.–400 e.Kr.*, København: Gyldendal.
- Jessen, Catherine A., Kristoffer Buck Pedersen, Charlie Christensen, Jesper Olsen, Morten Fischer Mortensen & Keld Møller Hansen, 2015. "Early Maglemosian culture in the Preboreal landscape: Archaeology and vegetation from the earliest Mesolithic site in Denmark at Lundby Mose, Sjælland", *Quaternary International*, vol. 378, s. 73–87.
- Jochim, Michael A., 2011. "The Mesolithic", *European Prehistory*, red. Sarunas Milisauskas, New York: Springer, s. 115–142.
- Johannesson, Gösta, 1947. *Den skånska kyrkan och reformationen*, Skånsk senmedeltid och renässans 1, Lund: Vetenskapssocieteten i Lund.
- Johannesson, Gösta, 1981. *Skåne, Halland og Blekinge: Danmarks historie – uden for Danmark*, København: Politikens forlag.
- Johansson, K.-H., 1937. *Svensk sockensjälvstyrelse 1686–1862: studier särskilt med hänsyn till Linköpings stift*, Lund: Gleerup.
- de Jong, R., S. Björck, L. Björkman & L. B. Clemmensen, 2006. "Storminess variation during the last 6500 years as reconstructed from an ombrotrophic peat bog in Halland, southwest Sweden", *Journal of Quaternary Science* 21, s. 905–919.
- Jonsson, Kenneth, 1993. "The routes for the importation German and English finds to the Northern lands in the Viking Age", *Fernhandel und Geldwirtschaft*, red. Bernd Kluge, Sigmaringen: Thorbecke, s. 205–232.
- Jonsson, Kenneth, 1995. "Från utländsk metall till inhemskt mynt", *Myntningen i Sverige 995–1995*, red. Kenneth Jonsson, Ulf Nordlind & Ian Wiséhn, Numismatiska meddelanden XL, Stockholm: Svenska numismatiska föreningen, s. 43–61.
- Jonsson, Kenneth, 2010. *Corpus nummorum saeculorum IX-XI qui in Suecia reperti sunt, 4. Blekinge 1: Catalogue of Coins from the Viking Age found in Sweden*, Stockholm: Kungl. Vitterhets historie och antikvitets akademien.
- Jonsson, Leif, 1986. "Animal bones from Bredasten: Preliminary results", *Bredasten: An early Ertebölle site with a dwelling structure in South Scania*, red. Mats Larsson, Meddelanden från Lunds universitets historiska museum 1985–1986, Lund: Lunds universitets historiska museums, s. 50–51.
- Jonsson, Leif, 1996. *Fauna och landskap i Göteborgstrakten under boreal tid: Djurbensfynden från den boreala kustboplatsen vid Balltorp, Mölnåls kommun, Vg*, Riksantikvarieämbetet UV Väst rapport 1996:25.
- Jonsson, Leif, 1997. *Arkeozoologisk identifiering av benfynd från en omlagrad ertebölleboplatz, Yngsjö 5:31, Åhus socken i Kristianstads kommun, Skåne*, Länsmuseet i Kristianstad rapport 1997:12, Kristianstad: Länsmuseet i Kristianstad.
- Josephson, Jason Ananda, 2017. *The myth of disenchantment: Magic, modernity, and the birth of the human sciences*, Chicago: University of Chicago Press.
- Juhlin Alftberg, Jimmy, 2018. "Elleholmsprojektet", *Ale: Historisk tidskrift för Skåneland*, nr 2–3, Lund: De skånska landskapens historiska och arkeologiska förening, s. 2–18.
- Juhlin Alftberg, Jimmy, 2022. *Elleholmsprojektet: Arkeologisk*

- forskningsgrävning 2021–2022, Blekinge museum, rapport 2022:42, Karlskrona: Blekinge museum.
- Juhlin Alftberg, Jimmy, 2023. "Ronneby kyrka och dess första vapenhus", *Ale: Historisk tidskrift för Skåneland* 2023(1), Lund: De skånska landskapens historiska och arkeologiska förening, s. 27–42.
- Jönsson, Åsa & Johan Åstrand, 2008. *Slättanäs RAA 175, Listerby socken, Ronneby kommun: Arkeologisk förundersökning*, Blekinge museum rapport 2008:11, Karlskrona: Blekinge museum.
- Kaliff, Anders, 2004. "Brandoffer och kremering – speglingar av en elementlära?", *Arkæologisk Forum* 11, København: Foreningen af Fagarkæologer, s. 23–27.
- Kaliff, Anders, 2007. *Fire, water, heaven & earth: Ritual practice and cosmology in ancient Scandinavia: An Indo-European perspective*, Stockholm: Riksantikvarieämbetet.
- Kaliff, Anders, 2008. Himmel och jord, eld och vatten: Kosmologi och rituellt praktik i indoeuropeisk belysning, *Gropar & monument: En vänbok till Dag Widholm*, red. Joakim Goldhahn, Kalmar: Humanvetenskapliga institutionen, Högskolan i Kalmar.
- Karlenby, Leif, 2011. *Stenbärarna: Kult och rituellt praktik i skandinavisk bronsålder*, Uppsala: Uppsala universitet.
- Karlsson, Jan O. M., 1993. "Klostren i det medeltida Sverige – en översiktlig sammanställning", *Hikuin* 20, Højbjerg: Forlaget Hikuin, s. 113–122.
- Karlsson, Mattias, 2009. *Sabotaget 1529 mot Lunds ärkesätets laxfiske i Mörrum: En studie av laxfisket i Mörrumsån före 1658*, Olofström: Vekerum förlag.
- Karlsson, Mattias, 2015. *Konstruktionen av det heliga: Altarna i det medeltida Lunds stift, Skånska medeltid och renässans* 23, Lund: Vetenskapssocieteten i Lund.
- Karsten, Per, 2001. *Dansarna från Bökeberg: Om jakt, ritualer och inlandsbosättning vid jägarstenålderns slut*, Riksantikvarieämbetet arkeologiska skrifter 37, Lund: Riksantikvarieämbetet, avdelningen för arkeologiska undersökningar UV Syd.
- Karsten, Per, 2004. "Peak and transformation of a Mesolithic society 7 500- 4800 BC", *Stone age Scania: significant places dug and read by contract archaeology*, red. Magnus Andersson, Per Karsten, Bo Knarrström & Mac Svensson, Stockholm: Riksantikvarieämbetet, s. 71–142.
- Karsten, Per & Björn Nilsson (red.), 2006. *In the wake of a woman: Stone Age pioneering of north-eastern Scania, Sweden, 10.000–5000 BC: The Årup settlements*, Stockholm: Riksantikvarieämbetet.
- Katajala, Kimmo, 2011. "Maps, borders and state-building", *Physical and cultural space in pre-industrial Europe: Methodological approaches to spatiality*, red. Marko Lamberg, Marko Hakanen & Janne Haikari, Lund: Nordic Academic Press, s. 58–91.
- Kaul, Flemming, 1998. *Ships on bronzes: a study in Bronze Age religion and iconography*, Copenhagen: National Museum.
- Kaul, Flemming, 2007. "Celtic influences during Pre-Roman Iron Age in Denmark", *Keltische Einflüsse im nördlichen Mitteleuropa während der mittleren und jüngeren vorrömischen Eisenzeit*, red. Sebastian Möllers, Wolfgang Schlüter & Susanne Sievers, Bonn: Habelt.
- Kelly, Robert L., 1983. "Hunter-Gatherer Mobility Strategies", *Journal of Anthropological Research* vol. 39(3), s. 277–306.
- Kieffer-Olsen, Jakob, 2018. *Kirke og kirkestruktur i middelalderens Danmark*. Odense: Nationalmuseet/Syddansk Universitetsforlag.
- Kihlstedt, Britta, 2011. "Sittesta: Gropkeramik och människor", *Gropkeramikerna: Rapport från ett seminarium 2011*, red. Peter Bratt & Richard Grönwall, Stockholm: Stockholms läns museum, s. 45–57.
- Kilger, Christoph, 1995. "Myntfynd och den vikingatida silverhandeln", *Myntningen i Sverige 995–1995*, red. Kenneth Jonsson, Ulf Nordlind & Ian Wiséhn, Numismatiska meddelanden XL, Stockholm: Svenska numismatiska föreningen, s. 27–42.
- Kindgren, Hans, 1995. "Hensbacka-Hogen. Hornborgasjön: Early Mesolithic coastal and inland settlements in western Sweden", red. A. Fischer, *Man and sea in the Mesolithic: Coastal settlement above and below present sea level*, Oxford: Oxbow, s. 171–184.
- Kindgren, Hans, 2002. "Tosskärr: Stenkyrka 94 revisited", *Recent studies in the final Palaeolithic of the European plain*, red. Berit Valentin Eriksen & Bodil Bratlund, Højbjerg: Jutland Archaeological Society, s. 49–60.
- Kindgren, Hans, manus. "The Hornborga Lake and the West Swedish Mesolithic", *Västsvenska stenåldersstudier* II, Göteborg: Institutionen för Arkeologi, Göteborgs universitet.
- Kindström, Lars-Göran, 1946. "Sölvesborgs klosterråde", *Blekingeboken: Årsbok för Blekinge hembygdsförbund och Blekinge museum*, Karlskrona, s. 64–71.
- Kindström, Lars-Göran, 1945. "Sölvesborgs slott", *Blekingeboken: Årsbok för Blekinge hembygdsförbund och Blekinge museum*, Karlskrona, s. 9–82.
- Kindström, Lars-Göran, 1962. *Sveriges kyrkor: Konsthistoriskt inventarium*, Blekinge, bd. 4, häfte 3: Sölvesborgs kyrkor, Stockholm: Kungl. Vitterhets- Historie och Antikvitetsakademien.
- Kindström, Lars-Göran, 1965. "En gammal stadsplan - en Sölvesborgsstudie", *Blekingeboken: Årsbok för Blekinge hembygdsförbund och Blekinge museum*, Karlskrona, s. 7–20.
- Kjellmark, Knut, 1904. "Öfversikt af Sveriges stenåldersboplatser", *Ymer*, Stockholm: Svenska sällskapet för antropologi och geografi, s. 187–225.
- Kjellmark, Knut, 1919. "Om benredskapen från mossarna på Listerlandet i Blekinge". *Rig* 2 (4), s. 217–226.
- Kjems, Rud, 2006. *Runamo: Skriften der kom og gik*, Højbjerg: Wormianum.
- Kjällquist, Mathilda, 2001. "Gåvor eller avfall? En studie av sex mesolitiska gravar från Tägerup", *Tägerup specialstudier*, red. Per Karsten & Bo Knarrström, Skånska spår, Arkeologi längs Väst kustbanan, Lund: Riksantikvarieämbetet, avdelningen för arkeologiska undersökningar UV Syd, s. 32–69.
- Kjällquist, Mathilda, 2020. *Kulturkontakter i Sydskandinavien under mesolitikum: Hantverkstraditioner, råmaterialval och mobilitet för 9000 år sedan, med utgångspunkt från Norge Sunnansund i Blekinge*, OPIA 71, Uppsala: Institutionen för arkeologi och antik historia, Uppsala universitet.
- Kjällquist, Mathilda, 2021. "Norge Sunnansund: En kustnära boplat under senboreal och tidigatlantisk tid", *Att leva vid Vesan: Arkeologi längs nya väg E22 i västra Blekinge*, red. Elisabeth Rudebeck & Mats Anglert, Karlskrona: Blekinge museum, s. 89–105.
- Kjällquist, Mathilda, 2022. "Stenåldersbyn vid Ljungaviken", *Arkeologi i Blekinge*, red. Mikael Henriksson, Hanna Menander & Susanne Ström, Karlskrona: Blekinge museum.
- Kjällquist, Mathilda, Andreas Emilsson & Adam Boethius, 2016. *Norge Sunnansund: Boplatslämningar från tidigmesolitikum och järnålder, särskild arkeologisk undersökning 2011 och arkeologisk förundersökning 2011 och 2012, nya väg E22 Sölve–Stensnäs, Ysane socken, Sölvesborgs kommun i Blekinge län*, Blekinge museum rapport 2014:10, Karlskrona: Blekinge museum.
- Kjällquist, Mathilda & Ola Kronberg, 2014. *Ljungaviken etapp 1, östra delen: Tidigneolitiska lämningar av boplatstyp och rituellt karaktär, en liten mellanneolitisk lämning och en järnåldersgrav* Blekinge, Sölvesborgs kommun, Sölvesborg och Mjällby socken, Sölve 3:10 m.fl.

- Arkeologisk undersökning 2011*, Riksantikvarieämbetet UV Syd rapport 2014:114.
- Kjällquist, Mathilda & Bo Friman (red.), 2017. *Ljungaviken etapp 2, yta A: Ett överlagrat boplatssområde från mellanmesolitikum: Blekinge, Sölvesborg kommun, Sölvesborg socken, Sölve 3:10 m. fl., fornlämning Sölvesborg 74*, Arkeologerna, Statens historiska museer, rapport 2017:99, Stockholm: Statens historiska museer.
- Kjällquist, Mathilda & T. Douglas Price, 2019. "Mesolithic mobility and social contact networks in South Scandinavia around 7000 BCE: Lithic raw materials and isotopic proveniencing of human remains from Norje Sunnansund, Sweden", *Journal of Anthropological Archaeology* 53, s. 186–201.
- Kjærsgaard, Torkild, 1996. *Den danske Revolution 1500–1800: En økohistorisk tolkning*, København: Gyldendal forlag, 2 udgave.
- Klackenberg, Henrik, 1986. "Feodalism i Finnveden: biskop Henrik och Berga", *Medeltiden och arkeologin: Festskrift till Erik Cinthio*, red. Anders Andrén, Marit Anglert, Mats Anglert, Ulla-Britta Ekstrand, Lars Ersgård, Henrik Klackenberg, Barbro Sundnér & Jes Wienberg, Lund Studies in Medieval Archaeology 1, Lund: Institute of Archaeology, s. 339–364.
- Klassen, Lutz, 2005. "Refshøjgård: Et bemærkelsesværdigt gravfund fra enkeltgravskulturen", *KUML*, s. 17–59.
- Klassen, Lutz, et al., 2023. "Ginnerup Revisited: New Excavations at a Key Neolithic Site on Djursland, Denmark", *Journal of Neolithic Archaeology* 25, s. 35–65.
- Knarrström, Bo, 2023. "Slitspårsanalys", *Norjeskogen och Norjegravfältet: gravar och boplatslämningar från neolitikum, bronsålder och äldre järnålder: Särskild arkeologisk undersökning 2011, arkeologisk förundersökning 2012 och arkeologisk utredning 2011 och 2013: Ysane socken, Sölvesborgs kommun i Blekinge län, del 2*, Helena Victor, Kenneth Alexandersson, Anders Edring, Fredrik Strandmark & Elisabeth Rudebeck, Karlskrona: Blekinge museum, s. 724–728.
- Knudsen, Anders Leegard, 2013. "Kongeriget Danmark i 1332 – et fallitbo", *Historisk tidsskrift* 108(2), København: Den Danske Historiske Forening, s. 321–340.
- Knutsson, Helena, Kjel Knutsson, Fredrik Molin & Peter Zetterlund, 2016. "From flint to quartz: Organization of lithic technology in relation to raw material availability during the pioneer process of Scandinavia", *Quaternary International* 424, s. 32–57.
- Kristiansen, Kristian, 1982. "The Formation of Tribal systems in Later European Prehistory: Northern Europe, 4000–500 B.C.", *Theory and explanation in archaeology: The Southampton conference*, red. Colin Renfrew, Michael J. Rowlands & Barbara Abbott Segraves, London: Academic Press, s. 241–280.
- Kristiansen, Kristian, 1999. "The Emergence of Warrior Aristocracies in Later European Prehistory and their Long Term History", *Ancient warfare: Archaeological perspectives*, red. John Carman & Anthony Harding, Stroud: Sutton publishing, s. 175–189.
- Kristiansen, Kristian, 2002. "The tale of the sword: Swords and swordfighters in Bronze Age Europe", *Oxford Journal of Archaeology*, vol. 21, No. 4, s. 319–332.
- Kristiansen, Kristian, 2013. "Religion and society in the Bronze Age", *The Handbook of Religions in Ancient Europe*, red. Lisbeth Bredholt Christensen, Olav Hammer & David A. Warburton, Durham: Acumen, s. 77–92.
- Kristiansen, Kristian, 2014. "Towards a New Paradigm? The third science revolution and its possible consequences in archaeology", *Current Swedish Archaeology* 22, s. 11–34.
- Kristiansen, Kristian, 2019. "Who is deterministic? On the nature of interdisciplinary research in archaeology", *Archaeological Dialogues* 26, s. 12–14.
- Kristiansen, Kristian, 2022. "Bronze Age globalisation in numbers: Volumes of trade and its organisation", *The Baltic in the Bronze Age: Regional patterns, interactions and boundaries*, red. Daniela Hofmann, Frank Nikulka & Robert Schumann, Leiden: Sidestone Press, s. 325–344.
- Kristiansen, Kristian & Thomas B. Larsson, 2005. *The rise of Bronze Age society: Travels, transmissions and transformations*: Cambridge University Press.
- Kromann, Anne, Ulla Lund Hansen & Verner Alexandersen (red.), 1995. *Himlingøje – Seeland – Europa: Ein Gräberfeld der jüngeren römischen Kaiserzeit auf Seeland, seine Bedeutung und internationalen Beziehungen*, København: Det Kongelige nordiske oldskriftselskab.
- Krongaard Kristensen, Hans, 2013. *Klostre i det middelalderlige Danmark*, Aarhus: Jysk Arkæologisk Selskab.
- Krongaard Kristensen, Hans & Bjørn Poulsen, 2016. *Danmarks byer i middelalderen*, Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Kvist, Arnold, 1987. "Ronneby från freden i Roskilde 1658 till branden 1741", *Kring en åkrök: Ronneby stad och land*, red. Per Beijer, Ronneby: Ronneby kommun.
- Lagerqvist, Lars O., 1982. *Sverige och dess regenter under 1000 år*, Stockholm: Bonnier.
- Lagerås, Per (red.), 2000. *Arkeologi och paleoekologi i sydvästra Småland: Tio artiklar från Hamnedaprojektet*, Lund: Riksantikvarieämbetet, Avd. för arkeologiska undersökningar.
- Lagerås, Per, 2004. "Koppla greppet om torvmarkerna – Metoder för arkeologisk och paleoekologisk rekognocering", *Aktuella metodfrågor*, red. Maria Lönn, Stockholm: Riksantikvarieämbetet, s. 142–156.
- Lagerås, Per, 2007. *The ecology of expansion and abandonment: Medieval and Post-Medieval land-use and settlement dynamics in a landscape perspective*, Stockholm: Riksantikvarieämbetet.
- Lagerås, Per (red.), 2007. *Environment, society and the Black Death: An interdisciplinary approach to the Late-Medieval crisis in Sweden*, Oxford: Oxbow.
- Lagerås, Per, 2013. "Agrara fluktuationer och befolkningsutveckling på sydsvenska höglandet tolkade utifrån röjningsrösen", *Fornvännen* 108, s. 263–277.
- Lagerås, Per, 2016. "Current knowledge on the late-medieval crisis", red. P. Lagerås, *Environment, Society and the Black Death*, Oxford: Oxbow Books, s. 6–22.
- Lagerås, Per, Carl Persson & Nils-Olof Svensson, 2021. "Vesans dramatiska miljöhistoria: Strandlinjer, vegetation och boplatser genom årtusenden", *Att leva vid Vesan: Arkeologi längs nya väg E22 i västra Blekinge*, red. Elisabeth Rudebeck & Mats Anglert, Karlskrona: Blekinge museum, s. 13–42.
- Lambeck, K. & J. Chappell, 2001. "Sea level change through the last glacial cycle", *Science* 292, s. 679–686.
- Larsen, L. B., B. M. Vinther, K. R. Briffa, T. M. Melvin, H. B. Clausen, P. D. Jones, M.-L. Siggaard-Andersen, C. U. Hammer, M. Eronen, H., H. Grudd, B. E. Gunnarsson, R. M. Hantemirov, M. M. Naurzbaev & K. Nicolussi, 2008. "New ice core evidence for a volcanic cause of the A.D. 536 dust veil", *Geophysical Research Letters* 35, 4, February 2008, L04708, s. L04708.
- Larsson, Fredrik (i tryck). *Järnålderns järn i Skåne*, Kristianstad: Sydsvensk Arkeologi.
- Larsson, Göran, 1995. "Blekinge i den nordiska storpolitikens skugga 1560–1658", *Blekingeboken: Årsbok för Blekinge hembygdsförbund och Blekinge museum*, Karlskrona, s. 9–21.
- Larsson, Hugo, 1927. "Till frågan om Blekinges politiska ställning i äldre tider", *Blekingeboken: Årsbok för Blekinge hembygdsförbund*

- och Blekinge museum 1927, Karlskrona: Blekinge hembygdsförbunds förlag, s. 3–15.
- Larsson, Lars, 1988. *Ett fångstsamhälle för 7000 år sedan*, Kristianstad: Signum.
- Larsson, Lars, 1990. "Dogs in fraction, symbols in action", *Contributions to the Mesolithic in Europe*, red. Pierre M. Vermeersch & Philip Van Peer, Leuven: Leuven University Press, s. 153–160.
- Larsson, Lars, 1998. "En hjortharpun från äldre stenåldern: Ett fynd vid Utklippan på fyrtio meters djup", *Blekingeboken: Årsbok för Blekinge hembygdsförbund och Blekinge museum*, Karlskrona: Blekinge hembygdsförbunds förlag, s. 9–16.
- Larsson, Lars (red.), 2002. *Monumentala gravformer i det äldsta bondesamhället*, Lund: Department of Archaeology and Ancient History [Institutionen för arkeologi och antikens historia.
- Larsson, Lars, 2007. "Mistrust traditions, consider innovations? The Mesolithic–Neolithic Transition in southern Scandinavia", *Going Over: The Mesolithic–Neolithic Transition in North-West Europe*, red. Alasdair Whittle & Vicki Cummings, Oxford: Published for the British Academy by Oxford University Press, s. 595–616.
- Larsson, Lars, 2011. "A ceremonial house as a "home of the Gods? Central buildings in the central place of Uppåkra", *The Gudme/Gudhem Phenomenon*, red. Oliver Grimm & Alexandra Pesch, Schriften des Archäologischen Landesmuseums, Ergänzungsreihe 6, Neumünster: Wachholtz, s. 189–206.
- Larsson, Lars & Birgitta Hårdh (red.), 1998. *Centrala platser, centrala frågor: Samhällsstrukturen under järnåldern: En vänbok till Berta Sjöernquist*, Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Larsson, Lars & Kristian Brink, 2013. "Lost and Found: Houses in the Neolithic of Southern Scandinavia", *Tracking the Neolithic House in Europe*, red. Daniela Hofmann & Jessica Smyth, New York: Springer, s. 329–347.
- Larsson, Lars, Christopher Meiklejohn & Raymond R. Newell, 1981. "Human Skeletal Material from the Mesolithic Site of Ageröd I: HC, Scania, Southern Sweden", *Fornvännen* 76, s. 161–169.
- Larsson, Lars J., 1964. "Sören Norbys skånska uppror", *Scandia: Tidskrift för historisk forskning*, vol. 30:2, Lund: Scandia, s. 217–271.
- Larsson, Lars J., 1986. *Sören Norby och Östersjöpolitiken 1523–1525*, Lund: LiberFörlag/Gleerup.
- Larsson, Lars-Olof, 1964a, *Det medeltida Varend: Studier i det småländska gränslandets historia fram till 1500-talets mitt*, Bibliotheca historica Lundensis 12, Lund: Gleerup.
- Larsson, Lars-Olof, 1964b: "Ett medeltida godscomplex i Blekinge", *Blekingeboken: Årsbok för Blekinge hembygdsförbund och Blekinge museum*, Karlskrona, s. 28–33.
- Larsson, Lars-Olof, 1975 [1964]. *Det medeltida Varend: Studier i det småländska gränslandets historia fram till 1500-talets mitt*. Växjö, 2. uppl.
- Larsson, Lars-Olof, 1978. "Historia kring Huseby", *Skatölövs Hembygdsförenings årsskrift* 1978, Grimslov: Skatölövs hembygdsförening, s. 33–96.
- Larsson, Lars-Olof, 1991. *Växjö genom 1000 år*, Stockholm: Norstedt.
- Larsson, Lars-Olof, 1997. *Kalmarunionens tid: Från drottning Margareta till Kristian II*, Stockholm: Tiden förlag.
- Larsson, Lars-Olof, 1999. "Land och län under kristendomens millenium", *Landen kring sjöarna: En historia om Kronobergs län i mångtusenårigt perspektiv*, red. Lennart Johansson, Kronobergsboken 1999–2000, Växjö: Kronobergs läns hembygdsförbund/Smålands museum, s. 61–276.
- Larsson, Lars-Olof, 2000. "Från blästbruk till bruksdöd: Studier kring järnhantering i södra Småland fram till det industriella genombrottet", *Från blästbruk till bruksdöd: Småländsk järnhantering under 1000 år*, red. Lars-Olof Larsson & Leif Rubensson, Jernkontorets bergshistoriska skriftserie 35, Stockholm: Jernkontoret, s. 11–252.
- Larsson, Lars-Olof, 2003. *Gustav Vasa – landsfader eller tyrann?*, Stockholm: Prisma.
- Larsson, Lars-Olof & Leif Rubensson, 2000. *Från blästbruk till bruksdöd: Småländsk järnhantering under 1000 år*, Jernkontorets bergshistoriska skriftserie 35, Stockholm: Jernkontoret
- Larsson, Mikael & Brendan Foley, 2023. "The king's spice cabinet – Plant remains from Gribshunden, a 15th century royal shipwreck in the Baltic Sea", *PLoS ONE* 18(1): e0281010. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0281010>
- Larsson, Thomas B., 1986. *The Bronze Age metalwork in Southern Sweden: Aspects of social and spatial organization 1800–500 B.C.*, Umeå: Department of Archaeology, Umeå University.
- Larsson, Thomas B., 1999. "Symboler, ideologier och förbindelser under äldre bronsålder", *Arkeologi i Norden* 1, red. Göran Burenhult, Stockholm: Natur & Kultur, s. 422–423.
- Larsson, Åsa M., 2009. *Breaking and making bodies and pots: Material and ritual practices in Sweden in the third millennium BC*, Uppsala: Department of Archaeology and Ancient History, Uppsala University.
- Lee, Richard Borshay, 1968. "What Hunters Do for a Living, or, How to Make Out on Scarce Resources", *Man the hunter*, red. Richard Borshay Lee, Chicago: Aldine, s. 30–48.
- Leffler, Joen, 2013. "Typology and the Concept of Curation – A Study of Transverse Arrowheads of the Late Scandinavian Mesolithic", *Lund Archaeological Review* 18, s. 7–15.
- Lekholm, C. G., 1951. "A technical study of some Scanian bone fish-hooks", *Meddelanden från Lunds Universitets Museum* 150–151, Lund: Lunds universitets historiska museum, s. 245–265.
- Lepiksaar, J., 1982. "Djurrester från den tidigatlantiska boplaten vid Segebro nära Malmö", red. L. Larsson, *Segebro, en tidigatlantisk boplat vid Sege ås mynning*, Malmö: Malmö museum, s. 105–128.
- Levinson, Karin, 1984. "Jernet introduktion i Danmark", *KUML* 1982–83, Højbjerg: Jysk Arkæologisk Selskab, s. 153–168.
- Lewis, Jonathan P., David B. Ryves, Peter Rasmussen, Jesper Olsen, Laura G. van der Sluis, Paula J. Reimer, Karen Luise Knudsen, Suzanne McGowan, N. J. Anderson & Stephen Juggins, 2020. "Marine resource abundance drove pre-agricultural population increase in Stone Age Scandinavia", *Nature Communications*, 11(1).
- Librado, Pablo, m. fl., 2021. "The origins and spread of domestic horses from the Western Eurasian steppes", *Nature*, vol. 598, s. 634–640.
- Lidén, Kerstin, 1995. *Prehistoric diet transitions: An archaeological perspective*, Stockholm: Arkeologiska forskningslaboratoriet, Stockholms universitet.
- Lidén, Oscar, 1942. *De flinteggade benspetsarnas kulturfas: Studier i anslutning till nya svenska fynd*, Lund.
- Liepe, Lena, 1995. *Den medeltida träskulpturen i Skåne: Produktion och förvärv*, Skånska senmedeltid och renässans 14, Lund: Vetenskapssocieteten i Lund.
- Lihammer, Anna, 2003. "Det centrala landskapet: Elitära miljöer i östra Blekinge under vikingatiden och den tidiga medeltiden", *Landskapsarkeologi och tidig medeltid: Några exempel från södra Sverige*, red. Mats Anglert & Joakim Thomasson, Uppåkrastudier 8, Stockholm: Almqvist & Wiksell, s. 225–263.
- Lihammer, Anna, 2007. *Bortom riksbildningen: Människor, landskap och makt i sydöstra Skandinavien*, Lund studies in Historical Archaeology 7, Lund: Lunds universitet.

- Lihammer, Anna, 2008. "Östra Blekinge mellan vikingatid och tidig medeltid", *Blekingeboken: Årsbok för Blekinge hembygdsförbund och Blekinge museum*, Karlskrona, s. 6–21.
- Lihammer, Anna, 2003. "The centrality of the landscape: Elite milieus in eastern Blekinge during the Viking Age and Early Middle Ages", *Centrality – regionality: The social structure of southern Sweden during the Iron Age*, red. Birgitta Hårdh & Lars Larsson, Stockholm: Almqvist & Wiksell International, s. 257–282.
- Lilja, Helén, 1997. *Östan hav och Västan berg: En färd genom Bromölla kommuns historia*, Bromölla: Bromölla kulturnämnd.
- Lilja, Sven, 2000. *Tjuvehål och stolta städer: Urbaniseringens kronologi och geografi i Sverige (med Finland) ca 1570-tal till 1810-tal*, Stockholm: Stads- och kommunhistoriska institutet.
- Liljegren, Ronnie, 1984. "Vad vet vi om djurlivet vid Blekingekusten under stenåldern", *Blekinges Natur*, s. 162–171.
- Liljegren, Ronny, 1999. "Växternas och djurens invandring", red. T. Germundsson & P. Schlyter, *Sveriges nationalatlas: Atlas över Skåne*, Gävle: Kartförlaget, s. 26–29.
- Liljegren, Ronny & Per Lagerås, 1993. *Från mammututsläpp till kohage: Djurens historia i Sverige*, Dalby.
- Lind, Gunner, 1994. *Hæren og magten i Danmark 1614–1662*, Odense Universitetsforlag, Odense.
- Linderöth, Thomas, 2017. RAÄ Hjortsberga 325 och 326: Arkeologisk förundersökning inför anläggande av GC-väg mellan Listerby och Johannishus, Ronneby kommun, Blekinge museum rapport 2017:15, Karlskrona: Blekinge museum.
- Linderson, Hans, 2012. *Dendrokronologisk analys av Ekö-vraket, Saxemara i Blekinge skärgård*, Nationella laboratoriet för vedanatomi och dendrokronologi, rapport 2012:1, Lund: Lunds universitet.
- Lindkvist, Thomas, 1990. *Plundring, skatter och den feodala statens framväxt: Organisations tendenser i Sverige under övergången från vikingatid till tidig medeltid*, Opuscula Historica Upsaliensia 1, Uppsala: Historiska institutionen, Uppsala universitet, 2 uppl.
- Lindstedt-Cronberg, Marie, 1997. *Synd och skam: Ogifta mödrar på svensk landsbygd 1680–1880*, Tygelsjö: Cronberg Publ.
- Lindström, Jonathan, 2015. *Biskopen och korståget 1206: Om krig, kolonisation, och Guds man i Norden*, Stockholm: Norstedts.
- Ling, Johan, 2008. *Elevated rock art: Towards a maritime understanding of Bronze Age rock art in northern Bohuslän, Sweden*, GOTARC. Serie B, Gothenburg Archaeological Thesis 49, Göteborg: Göteborgs universitet.
- Ling, Johan, 2013. *Rock art and Seascapes in Uppland*, Swedish Rock Art Series 1. Oxford: Oxbow Books.
- Ling, Johan, Timothy Earle & Kristian Kristiansen, 2018. "Maritime Mode of Production Raiding and Trading in Seafaring", *Chiefdoms Current Anthropology* 59, s. 488–524.
- Ling, Johan, Lena Grandin, Lene Melheim & Eva Hjärthner-Holder, 2022. "Metaller och mobilitet: Skandinavien roll i de europeiska kopparnätverken under bronsåldern", *Mobilitet och rörelse: Fältarkeologiska perspektiv*, red. Daniel Sahlén & Marit Holgersson, Stockholm: Stockholm läns museum, s. 66–75.
- Linge, Lars, 1969. *Gränshandeln i svensk politik under äldre Vasatid*, Bibliotheca historica Lundensis 23, Lund: Gleerup.
- Ljungkvist, John, 2006. *En hiar atti rikr: Om elit, struktur och ekonomi kring Uppsala och Mälaren under yngre järnålder*, Uppsala: Institutionen för arkeologi och antik historia, Uppsala universitet.
- Lorenzen, Vilhelm, 1937. *Christian IV:s byanlæg og andre bygningsarbejder*, København.
- Lucquin Alexandre, Harry K. Robson, ester Oras, Jasmine Lundy, Giulia Moretti, Lara González Carretero, Joannes Dekker, Özge Demirci, Ekaterina Dolbunova, T. Rowan McLaughlin, Henny Piezonka, Helen M. Talbot, Kamil Adamczak, Agnieszka Czechaj-Zastawny, Daniel Groß, Witold Gumiński, Sönke Hartz, Jacek Kabaciński, satu Koivisto, Trond Eilev Linge, Ann-Katrin Meyer, Teemu Mökkönen, Bente Philippsen, Gytis Piličiauskas, Vanda Visocka, Aivar Kriiska A, Daan Raemaekers, John Meadows, Carl Heron & Oliver E. Craig, 2023. "The impact of farming on prehistoric culinary practices throughout Northern Europe", *PNAS* 2023 Oct 24:120.
- Lund, Niels, 1996. *Lid, leding og landeværn: Hær og samfund i Danmark i ældre middelalder*, Roskilde: Vikingskibshallen.
- Lund Hansen, Ulla, 1987. *Römischer Import im Norden: Warenaustausch zwischen dem Römischen Reich und dem freien Germanien während der Kaiserzeit unter besonderer Berücksichtigung Nordeuropas*, København: Københavns universitet.
- Lundberg, Erik, 1935. *Herremannens bostad: Studier över nordisk och allmänt västerländsk bostadsplanläggning I: Före 1700-talets mitt*, Stockholm: Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien.
- Lundberg, Erik B., 1941. "Lyckå slott: Kortfattad historik och beskrivning av en nyutgrävd 1500-talsborg", *Blekingeboken: Årsbok för Blekinge hembygdsförbund och Blekinge museum*, Karlskrona, s. 73–88.
- Lundén, Tryggve, 1944. "Sydsvenska lokalhelgon: Sankt Enevald av Sölvesborg", *Credo: Katolsk tidskrift* nr 2, Stockholm, s. 58–87.
- Lundin, Kerstin, 1989. *Kokgropar i Norrbottens kust och inland: Ett försök till tolkning av kokgroparnas funktion*, Uppsats i arkeologi, särskilt nordeuropeisk, Umeå universitet, Institutionen för arkeologi (stencil).
- Lundin, Kerstin, 1992. "Kokgropar i Norrbottens kustland: Ett försök till tolkning av kokgroparnas funktion", *Arkeologi i norr* 3, Umeå: Institutionen för arkeologi och samiska studier, Umeå universitet, s. 139–174.
- Lundström, Victor, Robin Peters & Felix Riede, 2021 "Demographic estimates from the Palaeolithic–Mesolithic boundary in Scandinavia: Comparative benchmarks and novel insights", *Philosophical Transactions of the Royal Society B* 376: 20200037.
- Lönnberg, Egil, 1930. "Stenåldersboplatsen på lasarettområdet i Karlshamn", *Blekinge hembygdsförbunds årsbok* 1930, s. 103–126.
- Lönnberg, Egil, 1931. *Kortfattad redogörelse för 1931 års grävningar på stenåldersboplatsen å Sillnäs udde, Istaby by, Mjällby sn, Blekinge*, opublicerad rapport, Blekinge museum.
- Macäne, Aija, 2022. *Stone Age companions: Humans and animals in hunter-gatherer burials in north-eastern Europe*, Göteborg: Göteborgs universitet.
- Macheridis, Stella, Maria C. Hansson, & Brendan P. Foley, 2020. "Fish in a barrel: Atlantic sturgeon (*Acipenser oxyrinchus*) from the Baltic Sea wreck of the royal Danish flagship Gribshunden (1495)", *Journal of Archaeological Science: Reports* 33, October 2020, 102480.
- Magnell, Ola, 2007. "Hästen och människan i Skåne, 13 000 år tillsammans", *Skånsk hästhistoria*, red. Kerstin Arcadius, Lund: Skånes hembygdsförbund, s. 15–26.
- Magnell, Ola, 2009. "Den urbana borgen och den lantliga staden – djurhållning i det medeltida Sölvesborg", *Ale: Historisk tidskrift för Skåneland* 2009(4), Lund: De skånska landskapens historiska och arkeologiska förening, s. 20–24.
- Magnell, Ola, 2011. "Djurben från Rönneholms mosse: Osteologisk analys av material från utgrävningar 2010", *Reports in Osteology* 2011(4), s. 1–16.

- Magnell, Ola, 2017. "Climate Change at the Holocene Thermal Maximum and Its Impact on Wild Game Populations in South Scandinavia, red. G. Monks, *Climate Change and Human Responses. Vertebrate Paleobiology and Paleoanthropology*, Dordrecht: Springer, s. 123–135.
- Magnell, Ola, 2022, "Från surmört till saltad stör – fisket i Blekinge under niotusen år", *Arkeologi i Blekinge*, red. Mikael Henriksson, Hanna Menander & Susanne Ström, Karlskrona: Blekinge museum, s. 62–64.
- Magnusson, Gert, 1986. *Lågteknisk järnhantering i Jämtlands län*, Jernkontorets bergshistoriska skriftserie 22, Stockholm: Jernkontoret.
- Magnusson, Gert, 2013. "En brytningstid för järnhanteringen – Kring teknik och social organisation i det medeltida samhället", *Ovnstypologi og ovnskronologi i den nordiske jernvinna: Jernvinna i Oppland: Symposium på Kittilbu, 16–18 juni 2009*, red. Berndt Rundberget, Jan Henning Larsen, J. H. & Tom H. Borse Haraldsen, Oslo: Portal, s. 145–159.
- Maier, Charles S., 2016. *Once within borders: Territories of power, wealth, and belonging since 1500*, Cambridge, Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Malmer, Mats P., 1975. *Stridsyxekulturen i Sverige och Norge*, Lund: Liber.
- Malmer, Mats P., 2002. *The Neolithic of south Sweden: TRB, GRK, and STR*, Stockholm: Royal Swedish Academy of Letters, History and Antiquities.
- Malmström, Helena, m.fl., 2019. "The genomic ancestry of the Scandinavian Battle Axe Culture people and their relation to the broader Corded Ware horizon", *Proceedings of the Royal Society B* 286:20191528. <http://dx.doi.org/10.1098/rspb.2019.1528>
- Mannermaa, Kristiina & Katarina von Mosinsky, 2001. *Nymölla vid Skräbeån i Skåne: Nya osteologiska analyser*, C-uppsats i historisk osteologi (HOS 404), Lund: Institutionen för arkeologi och antikens historia, Lunds universitet (stencil).
- Manninen, Mikael A., Hege Damlien, Jan Ingolf Kleppe, Kjel Knutsson, Anton Murashkin, Anja R. Niemi, Carine S. Rosenvinge & Per Persson, 2021. "First encounters in the north: Cultural diversity and gene flow in Early Mesolithic Scandinavia", *Antiquity* 95, s. 310–328.
- Melin, Kalle, 2023. *Nicolai kyrkan i Sölvesborg: Hantverksvetenskaplig analys och provtagning med efterföljande dendrokronologisk analys*, med bidrag av Anton Hansson & Hans Lindersson samt Daniel Melchert, Rapport 2023, Kristianstad: Knadriks Kulturborg AB.
- Menander, Hanna, 2018. *Den goda döden: Arkeologiska studier av gravar och begravningspraxis i S:t Olofkonventet i Skänninge*, Uppsala: Institutionen för arkeologi och antik historia, Uppsala universitet.
- Meyer, Poul, 1949. *Danske bylag: En fremstilling af det danske landsbystyre paa baggrund af rethistoriske studier over jordefællesskabets hovedproblemer*, København: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck.
- Milton, Hans, 1994. *Listers och Sölvesborgs historia: Den förhistoriska och den danska tiden*, Sölvesborg: Sölvesborg kommun.
- Milton, Hans, 2016. "Den tyske riddaren i Ronneby kyrka: Om frälsesläkten van Vitzten i senmedeltidens Skandinavien", *Blekingeboken: Årsbok för Blekinge hembygdsförbund och Blekinge museum*, Karlskrona, s. 21–126.
- Milton, Hans & Ingemar Nilsson, 2012. *Bland heliga kvinnor och män: De senmedeltida kalkmålningarna i S:t Nicolai och S:t Gertruds kyrkor*, Sölvesborg: Sölvesborgs Fornminnesförening.
- Mogren, Mats, 2008. "Riksgränsen", *Landskap bortom traditionen: Historisk arkeologi i nordvästra Skåne*, red. Mats Anglert, Stockholm: Riksantikvarieämbetet, s. 189–224.
- Molin, Fredrik, Mattias Pettersson & Roger Wikell, 2011. "Mesolithic quartz knapping in eastern Middle Sweden", *Lithic Technology* 36 (2), s. 153–164.
- Molin, Fredrik & Roger Wikell, 2009. "Microblade technology in quartz during the Mesolithic in Eastern Middle Sweden", *Current Swedish Archaeology* 15/16, s. 135–156.
- Montelius, Oscar, 1885. *Om tidsbestemning inom bronsåldern med särskild hänsyn till Skandinavien*, Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens handlingar 30, ny följd 10. Stockholm: Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien.
- Montelius, Oscar, 1896. "Sällskapets förhandlingar, sammankomst 18 oktober 1895", *Ymer: Tidskrift utgiven af Svenska Sällskapet för antropologi och geografi* 1895, Stockholm: Svenska sällskapet för antropologi och geografi, s. 238.
- Morey, Darcy, F., 2006. "Burying key evidence: the social bond between dogs and people", *Journal of Archaeological Science* 33, London: Academic Press, s. 158–175.
- Mortensen, Peder & Birgit M. Rasmussen (red.), 1988. *Fra stamme til stat i Danmark 1: Jernalderens stammesamfund*, Jysk Arkæologisk Selskabs skrifter XXII. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Mummert Amanda, Emily Esche, Joshua Robinson & George J. Armelagos, 2011. "Stature and robusticity during the agricultural transition: Evidence from the bioarchaeological record", *Economics & Human Biology* 9(3), s. 284–301.
- Myrberg, Nanouschka, 2000. *Sveriges mynthistoria, Landskapsinventeringen 9: Myntfynd från Blekinge*, Stockholm: Kungliga Myntkabinetet.
- Myrdal, Janken, 2003. *Digerdöden, pestvägor och ödeläggelse: Ett perspektiv på senmedeltidens Sverige*, Stockholm: Runica et Mediaevalia.
- Mänd, Anu, 2018. "The Cult and Visual Representation of Scandinavian Saints in Medieval Livonia", *Saints and Sainthood around the Baltic Sea: Identity, Literacy, and Communication in the Middle Ages*, red. Carsten Selch Jensen, Tracey R. Sands, Nils Holger Petersen, Kurt Villads Jensen & Tuomas M. S. Lehtonen, Kalamazoo: Medieval Institute Publications, s. 101–144.
- Møller Jensen, Janus, 2018. "Korstog mod de hedenske svensker: Nye perspektiver på Kalmarledingen 1123/1124", *Collegium Mediaevale* 2018, s. 151–176.
- Nauman, Sari, 2017. *Ordets kraft: Politiska eder i Sverige 1520–1718*, Lund: Nordic Academic Press.
- NE = *Nationalencyklopedin: Ett uppslagsverk på vetenskaplig grund utarbetat på initiativ av Statens kulturråd*, Höganäs: Bra böcker, 1989–1996.
- Netterström, Jeppe Büchert, 2021. "Domkapitlet mellem magt og magtesløshed: Senmiddelalder og reformationstid (1400–1536)", *Lunds domkapitels och domkyrkoråds historia*, red. Anders Jarlert, bd 1, Lund: Lunds universitets kyrkohistoriska arkiv, s. 119–217.
- Nicklasson, Pål, 1997. *Svärdet ljugar inte: Vapenfynd från äldre järnålder på Sveriges fastland*. Acta Archaeologica Lundensia, Series Prima in 4° N° 22, Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Nielsen, Kay, 2002. "The amphibious capacity of the medieval Danish armies", *Maritime Warfare in northern Europe: Technology, organisation, logistics and administration 500 BC–1500 AD*, red. Anne Nørgård Jørgensen, John Pind, Lars Jørgensen & Birthe Claussen, Copenhagen: National Museum, 65–72.
- Nielsen, Poul Otto & Finn Ole Sonne Nielsen, 2020. *The First Farmers on the Island of Bornholm*, Copenhagen: The Royal Society of Northern Antiquaries.

- Nilsen, Gørrill, 2016. "The use of Marine Mammal Blubber: Parameters for defining Fat-rendering Structures", *Fennoscandia archaeologica* XXXIII, s. 141–155.
- Nilsson, Andreas, manus. *Bronze Craft, Socketed Axes and the Path of Knowledge*.
- Nilsson, Bertil, 1996. *Kristnandet i Sverige: Gamla källor och nya perspektiv*, Projektet Sveriges kristnande 5, Uppsala: Lunne böcker.
- Nilsson, Bertil, 2021. "Materiality in medieval episcopal rites: Some examples", *Materiality and religious practice in medieval Denmark*, red. Sarah Croix & Mads Vedel Heilskov, Turnhout: Brepols, s. 51–70.
- Nilsson, Björn, 1995. "Mjöviksoffret – märkliga yxor från äldre stenålder", *Blekingeboken: Årsbok för Blekinge hembygdsförbund och Blekinge museum*, Karlskrona: Blekinge hembygdsförbunds förlag, s. 49–56.
- Nilsson, Björn, 2003. *Tingens och tankarnas landskap: Försök i naturumgångens arkeologi med exempel ur Blekinges och Smålands förflutna*, Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Nilsson, Björn, 2020. "Riksstressen under vatten – beskrivning, utvärdering och områdesförslag gällande förekomsten av submarina stenålderslandskap i Blekinge", *Länsstyrelsen i Blekinge*, rapport 2020:26, Karlskrona: Länsstyrelsen i Blekinge.
- Nilsson, Björn, Anton Hansson & Arne Sjöström, 2017. *Populär arkeologi* 3, s. 10–17.
- Nilsson, Björn, Arne Sjöström & Per Persson, 2018. "Seascapes of stability and change: The archaeological and ecological potential of early Mesolithic seascapes, with examples from Haväng in the South-Eastern Baltic, Sweden", *The Ecology of Early Settlement in Northern Europe – Conditions for Subsistence and Survival*, red. Per Persson, Felix Riede, Birgitte Skar, Heidi Mjelva Breivik & Leif Jonsson, Sheffield: Equinox, s. 335–352.
- Nilsson, Ola, 1981. *Förhistorisk och medeltida järnhantering i Blekinge*, C-uppsats vid institutionen för arkeologi, särskilt nordeuropeisk, Stockholm: Stockholms universitet (stencil).
- Nilsson, Per, 2017. *Brukade bilder: Södra Skandinavien hällristningar ur ett historiebudsått*, Stockholm studies in Archaeology 72. Stockholm: Stockholms universitet.
- Nisbeth, Åke, 1985. *Bildernas predikan: Medeltida kalkmåleri i Sverige*, Stockholm: Gidlund.
- Noe-Nygaard, Nanna, 1995. *Ecological, sedimentary and geochemical evolution of the Late-glacial to Postglacial Åmose Lacustrine Basin, Denmark*, Oslo: Scandinavian University Press.
- Nordberg, Andreas, 2003. *Krigarna i Odins sal: Dödsföreställningar och krigarkult i fornnordisk religion*, Stockholm: Stockholms universitet.
- Nordberg, Andreas, 2019. "Configurations of religion in Late Iron Age and Viking Age Scandinavia", *Myth, Materiality and Lived Religion: In Merovingian and Viking Scandinavia*, red. Klas Wikström af Edholm, Peter Jackson Rova, Andreas Nordberg, Olof Sundqvist & Torun Zachrisson, Stockholm: Stockholm university press, s. 339–370.
- Nordin, Jonas, 2000. *Ett fattigt men fritt folk: Nationell och politisk självbild i Sverige från sen stormaktstid till slutet av frihetstiden*, Eslöv: B. Östlings bokförlag Symposion.
- Nordin, Jonas M., 2011. "Den organiserade marginalen: En studie i de senmedeltida gillenas arkeologi", *Fornvännen* 106, s. 27–42.
- Nordin, Mikael & Patrik Gustafsson, 2010. "Unto a Good Land: Early Mesolithic Colonization of eastern Central Sweden", *Uniting Sea II: Stone Age societies in the Baltic Sea region*, red. Åsa M. Larsson & Ludvig Pappmehl-Dufay, OPIA 51, Uppsala: Uppsala University, s. 81–106.
- Nordqvist, Bengt, 2000. *Coastal adaptations in the Mesolithic: A study of coastal sites with organic remains from the Boreal and Atlantic periods in Western Sweden*, Gotarc series B, Gothenburg Archaeological Theses No 13, Göteborg: Department of Archaeology, Göteborg University.
- Norman, Peter, 1993. *Medeltida utskärsfiske: En studie av fornlämningar i kustmiljö*, Stockholm: Nordiska museet.
- Nybo Rasmussen, Jørgen, 2002. *Die Franziskaner in den nordischen Ländern in Mittelalter*, Franziskanische Forschungen 43, Kvelaer: Butzon & Bercker.
- Nyborg, Ebbe, 1979. "Enkeltmænd og fællesskaber i organiseringen af det romanske sognekirkebyggeri", *Strejflys over Danmarks bygningskultur: Festskrift til Harald Langberg*, red. Robert Egevang, København: Nationalmuseet, s. 37–64.
- Näsström, Britt-Mari, 2001. *Fornskandinavisk religion: En grundbok*, Lund: Studentlitteratur.
- Nørgaard, Heide W., Pernicka Ernst & Helle Vandkilde, 2019. "On the trail of Scandinavia's early metallurgy: Provenance, transfer and mixing", *PLoS ONE* 14(7): e0219574, <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0219574>
- Nørgård Jørgensen, Anne, 1997. *Military aspects of Scandinavian society in a European perspective, AD 1-1300: Papers from an International Research Seminar at the Danish National Museum, Copenhagen 2-4 May, 1996*, red. Anne Nørgård Jørgensen & Birthe L. Claussen, Copenhagen: PNM.
- Nørgård Jørgensen, Anne, 2021. *Forsvarsanlæg: Pælespærringer, sejladskontrol og søforsvar 500 f. Kr – 1150 e.Kr.*, Kulturministeriet, Slots- og Kulturstyrelsen, <https://slks.dk/omraader/kulturarv/arkaeologi-fortidsminder-og-diger/arkaeologi-paa-land/arkaeologiske-strategier/jernalder-aej-500-fkr-400-ekr-yj-400-800-ekr-vikingetid-800-1050-ekr/forsvarsanlaeg> [hämtad 2022-10-25]
- Odencrantz, Reinhold, 1952. "Hörneborg", *Blekingeboken: Årsbok för Blekinge hembygdsförbund och Blekinge museum*, Karlskrona, s. 88–99.
- Ogenhall, Erik, 2012. *Sten från E22: Bergartsbedömning av mesolitiskt stenmaterial från lokalerna 8–9, 12, 13, 14 & 15 från E22-projektet Sölve–Stensnäs, Blekinge, Ysane socken, RAÄ 41, 44, 47, 14:1 & 52, Riksantikvarieämbetet, UV GAL rapport 2012:13*.
- Ojaveer, E. & M. Kalejs, 2005. "The impact of climate change on the adaptation of marine fish in the Baltic Sea" *ICES Journal of Marine Science* 62, s. 1492–1500.
- O'Keeffe, Tadgh, 2015. *Medieval Irish Buildings, 1100–1600*, Maynooth research guides for Irish local history, Maynooth: Four Court Press.
- Olaus Magnus, 1982. *Historia om de nordiska folken*, Stockholm: Gidlund.
- Olausson, Debbie, 2015. "Burial in the Swedish-Norwegian Battle Axe Culture: Questioning the myth of homogeneity", *Neolithic Diversities: Perspectives from a conference in Lund, Sweden*, red. Kristian Brink, Susan Hydén, Kristina Jennbert, Lars Larsson & Debbie Olausson, Lund: Department of Archaeology and Ancient History, s. 98–106.
- Olausson, Michael, 1995. *Det inneslutna rummet: Om kultiska hägnader, fornborgar och befästa gårdar i Uppland från 1300 f Kr till Kristi födelse*, Stockholm: Stockholms universitet.
- Oldeberg, Andreas, 1974. *Die ältere Metallzeit in Schweden 1*, Stockholm: Kungl. Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien.
- Olrik, Hans, 1895. "Knud Valdemarsen", *Dansk biografisk lexikon* bd. IX, København: Gyldendalske Boghandels Forlag, s. 271–272.
- Olsen, Rikke Agnete, 1996. *Borge i Danmark*, København: Fremad forlag.

- Olsen, Rikke Agnete, 2011. *Danske Middelalderborge*, Aarhus: Aarhus universitetsforlag.
- Olsson, F. & G. Lemdahl, 2009. "A continuous Holocene beetle record from the site Stavsåkra, southern Sweden: Implications for the last 10 600 years of forest and land use history", *Journal of Quaternary Science* 24, s. 612–626.
- Olsson, Katarina, 2022. "Riddare Björn Svendsen (Björn af Avarume) och några andra frälsepersoner av betydelse i Blekinge Östra härad för 600 år sedan", *Ale: Historisk tidskrift för Skåneland* 2022(1–2), Lund: De skånska landskapens historiska och arkeologiska förening, s. 78–99.
- Olsson, Martin, 1932. "En grupp runda kastaler från romansk tid på Sveriges östkust", *Fornvännen* 27, s. 273–304.
- Olsson, Sven-Olof (red.), 1995. *Medeltida danskt järn: Framställning av och handel med järn i Skåneland och Småland under medeltiden*, Halmstad: Centrum för Sydsvensk Kulturmiljöforskning, Högskolan i Halmstad.
- Orme, Bryony, 1981. *Anthropology for Archaeologists: An Introduction*, London: Duckworth.
- Orschiedt, Jörg, 2020. "Violence in Palaeolithic and Mesolithic Hunter-Gatherer Communities", *The Cambridge World History of Violence*, red. Garrett G. Fagan, Linda Fibiger, Mark Hudson & Matthew Trundle, Cambridge: Cambridge University Press, s. 58–78.
- PAGES 2k Consortium, 2013. Progress article. Continental-scale temperature variability during the past two millennia. *Nature Geoscience* 6, May 2013, s. 339–346.
- Papakosta, Vasiliki, Ester Oras & Sven Isaksson, 2019. "Early pottery use across the Baltic – A comparative lipid residue study on Ertebølle and Narva ceramics from coastal hunter-gatherer sites in southern Scandinavia, northern Germany and Estonia", *Journal of Archaeological Science: Reports*, vol. 24, s. 142–151. <https://doi.org/10.1016/j.jasrep.2019.01.003>
- Papmehl-Dufay, Ludvig, 2006. *Shaping an identity: Pitted ware pottery and potters in south-east Sweden*, Stockholm: Department of Archaeology and Classical Studies, Stockholm University.
- Papmehl-Dufay, Ludvig, 2012. "Trattbägararkulturen på Öland i ljuset av äldre och nyare undersökningar", *Fornvännen* 107, s. 153–166.
- Pedersen, Ellen Anne & Mats Widgren, 1999. "Järnålder 500 f.Kr.–1000 e.Kr.", *Jordbrukets första femtusen år, 4000 f. Kr.–1000 e.Kr.: Det svenska jordbrukets historia*, red. Stig Welinder, E. A. Pedersen & Mats Widgren, Stockholm: Natur och Kultur/Lts förlag, s. 237–459.
- Pedersen, Lisbeth, 1995. "7000 years of fishing: Stationary fishing structures in the Mesolithic and afterwards", *Man & Sea in the Mesolithic – Coastal Settlement above and below present sea level*, red. Anders Fischer, Oxbow monograph 53, Oxford: Oxbow, s. 75–86.
- Pernler, Sven-Erik, 1999. *Sveriges kyrkohistoria*, bd 2, Hög- och senmedeltid, Stockholm: Verbum/Svenska kyrkans forskningsråd.
- Persson, C., 1978. Dateringar av Ancyclus- och Littorinatransgressionerna på södra Gotland, *Sveriges Geologiska Undersökning Årsbok, Ser. C-745*, Uppsala, s. 3–34.
- Persson, Carl, 2012. *Den hemliga sjön: En resa till det småländska inlandet för 9000 år sedan*, Göteborg: Institutionen för historiska studier, Göteborgs universitet.
- Persson, Carl, 2016. *Arkeologisk undersökning av två vikingatida grophus i Möby. Mjällby socken, Sölvesborgs kommun, Blekinge län*: Med bidrag av Torbjörn Brorsson, Bo Knarrström, Per Lagerås och Ola Magnell, Blekinge museum rapport 2016:2, Karlskrona: Blekinge museum.
- Persson, Carl, 2017. *Arkeologisk efterundersökning Silnäs udde*, Blekinge museum rapport 2017:2, Karlskrona: Blekinge museum.
- Persson, Carl, 2018. *Kulturlager, gravar och komplexa boplatsslämnningar i Siretorps samhälle. Arkeologiska undersökningar 2015–2018: RAA 73. 74, 177 och 182 Mjällby socken, Sölvesborgs kommun, Blekinge län*, Blekinge museum rapport 2018:9, Karlskrona: Blekinge museum.
- Persson, Carl, 2021. *Arkeologisk förundersökning av kulturlager från stenåldern inom Siretorp 4:19 L1979:3080 (Mjällby 61:1), Mjällby socken, Sölvesborg kommun, Blekinge län*, Blekinge museum rapport 2021:38, Karlskrona: Blekinge museum.
- Persson, Carl, 2022. *Arkeologisk förundersökning av L1978:9402, L1978:9354 och L1978:9401, Slottet 2:24 och Slottet 2, Sölvesborgs socken, Sölvesborgs kommun, Blekinge län*, Med bidrag av Mathilda Kjällquist, Per Lagerås, Ola Magnell och Hans Lindersson, Blekinge museum Rapport 2021:36, Karlskrona: Blekinge museum.
- Persson, Carl & Bo Knarrström, 2021a. "De första 1700 åren i Blekinge", *Att leva vid Vesan: Arkeologi längs nya väg E22 i västra Blekinge*, red. Elisabeth Rudebeck & Mats Anglert, Karlskrona: Blekinge museum, s. 43–88.
- Persson, Carl & Bo Knarrström, 2021b. "Pilspetsarna från istiden", *Saker: Föremål berättar Blekinges historia*, red. Jonas Eckerbom, Christoffer Sandahl & Susanne Ström (red.), Karlskrona: Blekinge museum.
- Persson, Carl & Bo Knarrström, 2021c. "Människor i en föränderlig värld: De första 1 600 åren efter istidens slut", *Att leva vid Vesan: Arkeologi längs nya väg E22 i västra Blekinge*, red. Elisabeth Rudebeck & Mats Anglert, Karlskrona: Blekinge museum, s. 43–88.
- Persson, Carl, Anna Broström & Nils-Olof Svensson, 2016. "Klimat, strandförsjutning och landskapsutveckling i Vesanområdet under 11 700 år", *Lussabacken norr: Boplatsslämnningar från mesolitikum, neolitikum, bronsålder och järnålder. Särskild arkeologisk undersökning 2011, Ysane socken, Sölvesborgs kommun i Blekinge län*, red. Tony Björk, Mikael Henriksson, Fredrik Larsson, Carl Persson, Elisabeth Rudebeck & Johan Åstrand, Blekinge museum rapport 2014:9, Karlskrona: Blekinge museum, s. 29–60.
- Persson, Carl, Per Lagerås & Nils-Olof Svensson, 2021. "Vesans dramatiska miljöhistoria – Strandlinjer, vegetation och boplatser genom årtusenden", *Att leva vid Vesan: Arkeologi längs nya väg E22 i västra Blekinge*, red. Elisabeth Rudebeck & Mats Anglert, Karlskrona: Blekinge museum, s. 13–42.
- Persson, Carl & Bo Knarrström, i tryck. "Intra-site spatial analysis and everyday life – Some insights from a mixed methods data analysis of the early Mesolithic site Bro 597", *Stoned*.
- Persson, Cecilia, 1992. *Engelska mynt i svenska: En studie av de vikingatidernas depåernas sammansättning med utgångspunkt från de engelska mynten*, C-uppsatser, Stockholms universitet, Numismatiska forskningsgruppen (stencil).
- Persson, Per, 1999. *Neolitikums början: Undersökningar kring jordbrukets introduktion i Nordeuropa*, Uppsala: Dept. of Archaeology and Ancient History [Institutionen för arkeologi och antik historia].
- Persson, Stefan, 2005. *Om danska kungar och bönder i riket och i Göinge härad ca 1525–1640*, Göteborg: Makadam förlag
- Persson, Thomas, 1984. "Fornlämnningar och kulturlandskap", *Blekingeboken: Årsbok för Blekinge hembygdsförbund och Blekinge museum*, Karlskrona, s. 35–70.
- Persson, Thomas, 1999. *Norrågården 18:3: Särskild undersökning 1999 av fyndplats för vikingatida depåfynd*, Blekinge museum rapport 2014:24, Karlskrona: Blekinge museum.
- Persson, Thomas, 2003. "På marginalen – om mark och människor i Blekinges skogsbygd", *Blekingeboken: Årsbok för Blekinge hembygdsförbund och Blekinge museum*, Karlskrona, s. 46–81.

- Persson, Thomas, 2008. *Hällristningar i Blekinge, Bussevik Torhamns socken, Karlskrona kommun. Inventering och dokumentation*, Blekinge museum rapport 2008:15. Karlskrona: Blekinge museum.
- Persson, Thomas, 2009a. *Hällristningar i Blekinge, Svanhalla, Torhamns socken, Karlskrona kommun. Inventering och dokumentation*, Blekinge museum rapport 2009:4. Karlskrona: Blekinge museum.
- Persson, Thomas, 2009b. *Hällristningar i Blekinge, Lösen, Lösens socken, Karlskrona kommun. Inventering och dokumentation*, Blekinge museum rapport 2009:5. Karlskrona: Blekinge museum.
- Persson, Thomas, 2009c. *Hällristningar i Blekinge, Torhamn 20:1, Fürstka klippan, Torhamns socken, Karlskrona kommun, Blekinge. Uppmålning*, Blekinge museum rapport 2009:45. Karlskrona: Blekinge museum.
- Persson, Thomas, 2010. *Hällristningar i Blekinge, Väby, Bräkne-Hoby socken, Ronneby kommun. Inventering och dokumentation*, Blekinge museum rapport 2010:1. Karlskrona: Blekinge museum.
- Persson, Thomas, 2015. *Fornlämning 55:1, Skavet, Inlängan S-1: Arkeologisk undersökning 1989, Torhamns socken, Karlskrona kommun*, Blekinge museum rapport 2015:5. Karlskrona: Blekinge museum.
- Persson, Thomas, 2016. *Spår av ett landskap: Bronsålder i Blekinge*, Karlskrona: Blekinge museum.
- Persson, Thomas, 2017. *Hillerslätt 1:4, Arkeologisk undersökning av stensättning RAÄ Hjortsberga 78:1*, Blekinge museum rapport 2017:16. Karlskrona: Blekinge museum.
- Persson, Thomas, 2018. *St Jörgens hospital i Ronneby, Kv Georg 1: Arkeologisk undersökning 1973 inom RAÄ Ronneby 214:1*, Blekinge museum rapport 2018:4. Karlskrona: Blekinge museum.
- Petersson, Nina, 2007. *En grav är mer än bara en grav: Metodutveckling av tafonomi som redskap att förstå olika anläggningar med djur. C/D-uppsats i Arkeologi, Institutionen för arkeologi och antikens historia, Lunds universitet, Lund: Lunds universitet (stencil)*.
- Pettersson, Magnus, 2022. "Fästet vid Bröms", *Arkeologi i Blekinge*, red. Mikael Henriksson, Hanna Menander & Susanne Ström, Karlskrona: Blekinge museum, s. 84–85.
- Pettersson, Mattias & Roger Wikell, 2013. "Tidigmesolitiska säljagare i Tyresta för 10 000 år sedan: Späckbetong, gräsäl och tomtning på en kobbe i Ancylussjön 120 km från fastlandet", *Fornvännen* 108, s. 73–92.
- Pickard, Catriona, 2007. "Late Mesolithic coastal fishing practices: The evidence from Tybrind Vig, Denmark", *On the road: Studies in honour of Lars Larsson*, red. Birgitta Hårdh, Kristina Jennbert & Debbie Olausson, Stockholm: Almqvist & Wiksell, s. 176–182.
- Piezonka, Henny, 2015. *Jäger, Fischer, Töpfer: Wildbeutergruppen mit früher Keramik in Nordosteuropa im 6. und 5. Jahrtausend v. Chr.*, Bonn: Deutsches Archäologisches Institut Eurasien-Abteilung.
- Plag, H.-P. & M. N. Tsimplis, 1999. "Temporal variability of the seasonal sea-level cycle in the North Sea and Baltic Sea in relation to climate variability", *Global and Planetary Change* 20, s. 173–203.
- van der Plicht, J., B. van Geel, S. J. P., Bohncke, J. A. A. Bos, M. Blaauw, A. O. M. Speranza & S. Björck, 2004. "The Preboreal climate reversal and a subsequent solar-forced climate shift", *Journal of Quaternary Science* 19, s. 263–269.
- Poulsen, Bjørn, 2004. "Tilbagegang og vækst i senmiddelalderens danske by", *Middelalderbyen: Danske Bystudier* 1, red. Søren Bitsch Christensen, Aarhus: Aarhus Universitetsforlag/Dansk Center for Byhistorie, s. 191–248.
- Price, Neil, 2002. *The Viking way: Religion and war in late Iron Age Scandinavia*, Aun 31, Uppsala: Department of Archaeology and Ancient History, Uppsala University.
- Price, Neil, 2013. "Tro og Ritual", *Viking*, red. Gareth Williams, Peter Pentz & Matthias Wemhoff/København: Nationalmuseet, s. 162–195.
- Price, T. Douglas, 2015. *Ancient Scandinavia: An Archaeological History from the First Humans to the Vikings*, Oxford: Oxford university Press.
- Price, T. Douglas, Stanley H. Ambrose, Pia Bennike, Jan Heinemeier, Nanna Noe-Nygaard, Erik Brinch Petersen, Peter Vang Petersen & Michael Richards, 2007. "New Information on the Stone Age graves at Dragsholm Denmark", *Acta Archaeologica* 78:2, s. 193–219.
- Randsborg, Klavs, 1980. *The Viking Age in Denmark: The Formation of a State*, London: Routledge.
- Raneke, Jan, 1998. "Temanummer om landskapens vapenbilder", *Ale: Historisk tidskrift för Skåneland*, Lund: De skånska landskapens historiska och arkeologiska förening.
- Rasmussen, Jørgen Nybo, 2002. *Die Franziskaner in den nordischen Ländern im Mittelalter*, Franziskanische Forschungen 40, Kevelaar: Butzon & Bercker.
- Rasmussen, S. O., B. M. Vinther, H. B. Clausen & K. K. Andersen, 2007. "Early Holocene climate oscillations recorded in three Greenland ice cores", *Quaternary Science Reviews* 26, s. 1907–1914.
- Renssen, Hans, Aurélien Mairesse, Hugues Goosse, Pierre Mathiot, Oliver Heiri, Didier M. Roche, Kerim H. Nisancioglu & Paul J. Valdes, 2015. "Multiple causes of the Younger Dryas cold period", *Nature Geoscience*, 8, s. 946–949.
- Richter, Herman, 1930. *Cartographia Scanensis: De äldsta förarbetena till en kartläggning av de skånska provinserna 1589*, Svensk geografisk årsbok, Lund: Sydsvenska geografiska sällskapet.
- Richter, Jane & Nanna Noe-Nygaard, 2003. "A Late Mesolithic hunting station at Agernæs, Fyn, Denmark", *Acta Archaeologica* 74, København: Munksgaard, s. 1–64.
- Rieck, Flemming, 1989. "Aspects of Maritime Scandinavia", *Aspects of coastal defence in Denmark*, red. Ole Crumlin-Pedersen, Roskilde: Kannike Tryk Århus, s. 83–99.
- Riede, Felix, 2009. "Climate and demography in early prehistory: Using calibrated (14)C dates as population proxies", *Human Biology* 81, s. 309–337.
- Riede, Felix, 2014. "The resettlement of Northern Europe", *The Oxford handbook of the archaeology and anthropology of hunter-gatherers*, red. Vicki Cummings, Peter Jordan & Marek Zvelebil, Oxford: Oxford University Press, s. 1–23.
- Riede, Felix, Kevan Edinborough & Mark Thomas, 2009. "Tracking Mesolithic demography in time and space and its implications for explanations of culture change", *Chronology and evolution in the Mesolithic of NW Europe*, red. Philippe Crombé, Mark Van Strydonck, Joris Sergeant, Mathieu Boudin & Machteld Bats, Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, s. 177–194.
- Riede, Felix & Tallavaara, M. 2014. "The Lateglacial and Postglacial pioneer colonisation of northern Europe: An introduction", *Lateglacial and Postglacial pioneers in Northern Europe*, red. Felix Riede & Miikka Tallavaara, Oxford: Archaeopress, s. 3–9.
- Riis, Thomas, 1981. "Det middelalderlige danske rejsekongedømme indtil 1332", *Middelalder, Metode og medier: Festskrift till Niels Skyum-Nielsen*, red. Karsten Fledelius, Niels Lund & Herluf Nielsen, Viborg: Museum Tusculanum Forlag, s.115–136.
- Roesdahl, Else, 2016. "The unification process of the Danish kingdom – and the Danish husebyer and their owners", *Husebyer – status quo, open questions and perspectives, Papers from a workshop at the National Museum Copenhagen 19–20 March 2014*, red. Lisbert Eilersgaard Christensen, Thorsten Lemm & Anne Pedersen, Copenhagen: The National Museum, s. 175–184.

- Rosén, Christina, 2004. *Stadsbor och bönder: Materiell kultur och social status i Halland från medeltid till 1700-tal*, Studies in Medieval Archaeology 35, Riksantikvarieämbetet Arkeologiska Undersökningar skrifter 53, Stockholm: Riksantikvarieämbetet.
- Rosén, Jerker, 1949. *Kronoavsnödringar under äldre medeltid*, Lund: Gleerup.
- Rosén, Margaretha, 1983. "En studie av blekingefiskets utveckling", *Blekingeboken: Årsbok för Blekinge hembygdsförbund och Blekinge museum*, Karlskrona, s. 7–28.
- Rosenberg, Hilding, 1918, *Karlshamns historia*, del 1, 1664–1914, Karlshamn.
- Roslund, Mats, 2020. *Staden växer fram*, Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfonds årsbok 2020, Stockholm: Riksbankens Jubileumsfond.
- Rudebeck, Elisabeth, 1986. *Ångdala, flintgruvor från yngre stenåldern i S. Sallerup, utgrävningar 1977–81*, rapport no. 1, Malmö: Malmö museer, Stadsantikvariska enheten.
- Rudebeck, Elisabeth, 2010. "I trästodernas skugga: Monumentala möten i neolitiseringsens tid", *Arkeologiska och förhistoriska världar: Fält, erfarenheter och stenåldersplatser i sydvästra Skåne*, red. Björn Nilsson & Elisabeth Rudebeck, Malmö: Arkeologienheten, Malmö museer, s. 83–251.
- Rudebeck, Elisabeth, 2021. "Norjeskogen och neolitikum i Blekinge och sydöstra Götaland", *Att leva vid Vesan: Arkeologi längs nya väg E22 i västra Blekinge*, red. Elisabeth Rudebeck & Mats Anglert, Karlskrona: Blekinge museum, s. 179–301.
- Rudebeck, Elisabeth & Mats Anglert (red.), 2021. *Att leva vid Vesan: arkeologi längs nya väg E22 i västra Blekinge*, Blekinge museum, Karlskrona.
- Rudebeck, Elisabeth & Stella Macheridis, 2015. "The proper way of dwelling at the Early Neolithic gathering site of Almhov in Scania, Sweden", *Neolithic Diversities: Perspectives from a conference in Lund, Sweden*, red. Kristian Brink, Susan Hydén, Kristina Jennbert, Lars Larsson & Debbie Olausson, Lund: Department of Archaeology and Ancient History, s. 173–187.
- Ruter, Anthony Henry, 2011. *The Holocene paleolimnology of the Tissö and the terrestrial paleoecology of Western Själland reconstructed from high-resolution lacustrine proxy-data*, Doctoral thesis Department of Geography and Geology, Faculty of Science, University of Copenhagen, Denmark.
- Rönnby, Johan, 2015. "Inledning: Undersökningarna 2013–2015", *Gribsunden (1495): Skeppsvrak vid Stora Ekön, Ronneby, Blekinge: Marinarkeologiska undersökningar 2013–2015*, red. Johan Rönnby, Blekinge museum rapport 21, Karlskrona: Blekinge museum, s. 5–12.
- Rønne, Preben, 1988. "Spiralens gåde", *Skalk: Nyt om gammelt* (6), s. 9–12.
- Sabatini, Serena & Sophie Bergerbrant (red.), 2020. *The textile revolution in Bronze Age Europe: production, specialisation, consumption*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Sahlins, Peter, 1991. *Boundaries: The making of France and Spain in the Pyrenees*, Berkeley: University of California Press.
- Salonen, Kirsä, 2001. *The penitentiary as a well of grace in the late Middle Ages: The example of the province of Uppsala 1448–1527*, Suomalaisen tiedeakateman toimituksia 313, Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.
- Sandblad, Nils-Gösta, 1949. *Skånsk stadsplanekonst och stadsarkitektur intill 1658*, Skånsk senmedeltid och renässans 2, Lund: Vetenskapssocieteten i Lund.
- Sanders, Hanne, 2008. *Efter Roskildefreden 1658: Skånelandskapen och Sverige i krig och fred*, Göteborg: Makadam.
- Sarauw, Torben, 2008. "Early Late Neolithic dagger production in northern Jutland: Marginalised production or source of wealth?", *Bericht der Römisch Germanischen Kommission* 87, s. 213–272.
- Sassaman, Kenneth E., 2004. "Complex hunter-gatherers in evolution and history: A North American perspective", *Journal of Archaeological Research* 12, s. 227–280.
- Sawyer, Peter, 1991. *När Sverige blev Sverige*, Alingsås: Viktoria Bokförlag.
- Schaffner, Stephen F. & Pardis C. Sabeti, 2008. "Evolutionary adaptation in the human lineage", *Nature Education* 1(1):14.
- Schalling, Erik, 1936. *Kyrkogodset i Skåne, Halland och Blekinge under dansk tid*, Statens offentliga utredningar 1936:28, Stockholm: Nordiska bokhandeln.
- Schmidt Sabo, Katalin, 2001. *Vem behöver en by? Kyrkheddinge, struktur och strategi under tusen år*, Riksantikvarieämbetet Arkeologiska Undersökningar skrifter 38, Lund: Riksantikvarieämbetet.
- Schmidt Sabo, Katalin & Bengt Söderberg, 2019. "Byns vara eller icke vara – är det frågan? By och bebyggelse i sydvästra Skåne 400–1800 e.Kr.", *In Situ*, vol. 13, s. 5–54.
- Schmitt, L. 2007. "The West Swedish Hensbacka from an anthropological point of view, and recent developments concerning the final drainage of the Baltic Ice Lake", *Studies in the final Palaeolithic settlement of the Great European Plain, Poznań*, red. M. Kobusiewicz & J. Kabaciński, Poznań: Institute of Archaeology and Ethnology, Polish Academy of Sciences, Poznań Branch & Poznań Prehistoric Society, s. 139–150.
- Schultz, Michael, Petra Carli-Thiele, Tyede H. Schmidt-Schultzf, Uwe Kierdorf, Horst Kierdorf, Wolf-Rüdiger Teegen & Kerstin Kreutz, 1998. "Enamel Hypoplasias in Archaeological Skeletal Remains", *Dental Anthropology*, red. K. W. Alt, F. W. Rösing, M. Teschler-Nicola, s. 293–311.
- Schulz Paulsson, Bettina, 2019. "Radiocarbon dates and Bayesian modeling support maritime diffusion model for megaliths in Europe", *Proceedings of the National Academy of Sciences (PNAS)*, vol. 116 (9), s. 3460–3465. <https://doi.org/10.1073/pnas.1813268116>
- Schück, Adolf, 1926. *Studier rörande det svenska stadsväsendets uppkomst och äldsta tid*, Uppsala.
- Schönhuth, Michael, 2019. "Dead missionaries, wild Sentinelese: An anthropological review of a global media event", *Anthropology Today* 35, s. 3–6.
- SGU= Sveriges geologiska undersökning. Strandförskjutningsmodell, <https://apps.sgu.se/kartvisare/kartvisare-strandforskjutningsmodell.html> [hämtad 2023-04-15].
- Sillitoe, Paul & Karen Hardy, 2003. "Living lithics: Ethnoarchaeology in Highland Papua New Guinea", *Antiquity* 77, s. 555–566.
- Sjöblom, Ingvar, 2015. "Identifiering och historiska sammanhang", *Gribsunden (1495): Skeppsvrak vid Stora Ekön, Ronneby, Blekinge: Marinarkeologiska undersökningar 2013–2015*, red. Johan Rönnby, Blekinge museum rapport 21, Karlskrona: Blekinge museum, s. 33–50.
- Sjöborg, Nils Henrik, 1819. *Anteckningar om medeltidens andeliga inrättningar och brödraskap i Lund, jemte uppgifter hörande till historien om det ännu der bibehållna St. Knuts-gillet*, Lund: Berling.
- Sjöborg, Nils Henrik, 1968 [1792–1793]. *Blekings historia och beskrivning*, Malmö: Blekingia, faksimil.
- Sjögren, Karl-Göran, 2003. *Mångfalldige uhrminnes grafvar: Megalitgravar och samhälle i Västsverige*, Göteborg: Institutionen för arkeologi.
- Sjögren, Karl-Göran & T. Douglas Price, 2012. "A complex Neolithic economy: Isotope evidence for the circulation of cattle and sheep in

- the TRB of western Sweden”, *Journal of Archaeological Science*, vol. 40(1), s. 1–15.
- Sjögren, Karl-Göran & Maria Vretemark, 2023. ”Evaluating caprine remains of the Swedish Funnel Beaker culture through ZooMS”, *Archaeological and Anthropological Sciences* 15, 47. <https://doi.org/10.1007/s12520-023-01743-2>
- Sjöstrand, Alexander, 2022. *Changes, Activities and Bones Intra-site analysis of the Pitted ware culture site Ajvide on the Baltic Sea island of Gotland*, Uppsala: Department of Archaeology and Ancient History, Uppsala University.
- Skoglund, Peter, 2005. *Vardagens landskap: Lokala perspektiv på bronsålderns materiella kultur*, Acta Archaeologica Lundensia Series in 8°, No 49, Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Skoglund, Peter, 2016. *Rock art through time: Scanian rock carvings in the Bronze Age and Earliest Iron Age*, Swedish Rock Art Series 5, Oxford: Oxbow Books.
- Skoglund, Pontus, Lars Larsson & Anna Berg, 2021. ”Expansion and Abandonment in the South Swedish Uplands: A Study of Late Neolithic Monuments in Göteryd Parish”, *Acta Archaeologica* 92(2), s. 187–202.
- Skoglund, Pontus, *et al.*, 2014. ”Genomic Diversity and Admixture Differs for Stone-Age Scandinavian Foragers and Farmers”, *Science*, vol. 344, s. 747–750. DOI: 10.1126/science.1253448
- Skre, Dagfinn, 1996. *Herredømmet: Bosetning og besittelse på Romerike 200 – 1350 e. Kr.*, Oslo.
- Slimak, L., 2023. ”The three waves: Rethinking the structure of the first Upper Paleolithic in Western Eurasia” *PLoS ONE* 18(5): e0277444.
- Smith Eric Alden & Brian F. Codding, 2021. ”Ecological variation and institutionalized inequality in hunter-gatherer societies”, *PNAS* 2021 Mar 30:118.
- Smith, Eric Alden, Kim Hill, Frank Marlowe, David Nolin, Polly Wiessner, Michael Gurven, Samuekl Bowles, Monique-Borgerhoff Mulder, Tom Hertz & Adrian Bell, 2010. ”Wealth transmission and inequality among hunter-gatherers”, *Current Anthropology* 2010, s. 19–34.
- Sommer, R. S., A. Persson, N. Wieseke, & U. Fritz, 2007. ”Holocene recolonization and extinction of the pond turtle, *Emys orbicularis* (L., 1758), in Europe”, *Quaternary Science Reviews* 26, s. 3099–3107.
- Sommer, Robert S., Norbert Benecke, Lembi Lõugas, Oliver Nelle & Ulrich Schmölke, 2011. ”Holocene survival of the wild horse in Europe: A matter of open landscape?”, *Journal of Quaternary Science* 26(8), s. 805–812.
- Steele, James & Marcy Rockman, 2003. ”Where do we go from here?: Modelling the decision-making process during exploratory dispersal”, *Colonization of unfamiliar landscapes: The archaeology of adaptation*, red. Marcy Rockman & James Steele, London: Routledge, s. 130–143.
- Steenstrup, Johannes, 1873–1874. *Studier over Kong Valdemars Jordebog: Efter trykte og utrykte kilder*, Kjøbenhavn.
- Stenholm, Leifh, 1980a. *Ernst: Under ett kvarter i Ronneby, Trelleborg: Armerad Betong Vägförbättringar*.
- Stenholm, Leifh, 1980b. ”Undersökningar i Lyckeby”, *Ale: Historisk tidskrift för Skåneland* 1980(4), Lund: De skånska landskapens historiska och arkeologiska förening, s. 26–28.
- Stenholm, Leifh, 1983. *Avaskär/Kristianopol*, Medeltidsstaden rapport 51, Stockholm: Riksantikvarieämbetet & Statens historiska museer.
- Stenholm, Leifh, 1984. *Ronneby*, Medeltidsstaden rapport 64, Stockholm: Riksantikvarieämbetet & Statens historiska museer.
- Stenholm, Leifh, 1986. *Ränderna går aldrig ur: En bebyggelsehistorisk studie av Blekinges dansktid*, Lund studies in Medieval Archaeology 2, Lund: Lunds universitet.
- Stenholm, Leifh, 2009. *Berättelsen om Blekinge – gränser i ett gränsland*, Olofström: Vekerum förlag.
- Stensköld, Eva, 2004. *Att berätta en senneolitisk historia: Sten och metall i södra Sverige 2350–1700 f. Kr.*, Stockholm: Stockholms universitet.
- Steuer, Heiko, 1984. ”Feinwagen und Gewichte als Quellen zur Handelsgeschichte des Osteseeraums”, *Archäologische und naturwissenschaftliche Untersuchungen an ländlichen und fröstadtschen Siedlungen im deutschen Küstengebiet vom 5. Jahrhundert v. Chr. bis zum 11. Jahrhundert n. Chr.*, red. Herbert Jankuhn, Weinheim.
- Stiner, Mary C., 2001. ”Thirty years on the ‘Broad Spectrum Revolution’ and Paleolithic demography”, *PNAS* 98(13), s. 6993–6996.
- Storå, Jan, 2001. *Reading bones: Stone age hunters and seals in the Baltic*, Stockholm: Department of Archaeology, Stockholm University.
- Strandmark, Fredrik, 2024. *Område 301– boplatsoområde från förromersk järnålder: Arkeologisk undersökning 2021: Blekinge län, Blekinge, Karlskrona kommun, Augerum socken, L1978:9799 Augerum 667*, Blekinge museum rapport 2024:5, Karlskrona: Blekinge museum.
- Strandmark, Fredrik & Caroline Ahlström Arcini 2021. ”Norjegravfältet: Med fokus på kronologisk och rumslig utveckling, demografi och de begravnas geografiska ursprung”, *Att leva vid Vesan: Arkeologi längs nya väg E22 i västra Blekinge*, red. Elisabeth Rudebeck & Mats Anglert, Karlskrona: Blekinge museum, s. 337–375.
- Strid, Jan-Paul, 2006. *Från Mumsmålen till Duvemåla: Den svenska måla-kolonisationen under medeltiden: En topolingvistisk studie*, Stockholm: Sällskapet Runica et Mediaevalia.
- Strömberg, Bo, 2008. *Det förlorade järnet: Dansk protoindustriell järnhantering*, Stockholm: Riksantikvarieämbetet.
- Styffe, Carl Gustaf, 1859–1884. *Bidrag till Skandinaviens historia ur utländska arkiver*, Stockholm: Norstedt.
- Sulgostowska, Zofia, 1999. ”Final Palaeolithic Masovian Cycle and Mesolithic Kunda culture relations”, *Tanged points cultures in Europe: Read at the International Archaeological Symposium, Lubin, September 13–16, 1993*, red. S. Kozłowski, J. Gurba & L. L. Zaliznyak, Lublin s. 85–92.
- Sundqvist, Olof, 2016. *An arena for higher powers: Ceremonial buildings and religious strategies for rulership in late Iron Age Scandinavia*, Leiden: Brill.
- Sundqvist, Olof & Anders Hultgård, 2004. ”The lycophoric names of the 6th and 7th century Blekinge rune stones and the problem of their ideological background”, *Namenwelten: Orts- und Personennamn in historischer Sicht*, red. Astrid van Nahl, Lennart Elmevik & Stefan Brink, Berlin/New York: Walter de Gruyter, s. 583–602.
- Svanberg, Fredrik, 1996. *Maritim arkeologi i östra Blekinge, Blekingeboken: Årsbok för Blekinge hembygdsförbund och Blekinge museum*, Karlskrona, s. 140–151.
- Svanberg, Fredrik, 1999. *I skuggan av vikingatiden: Om Skåne, Halland, Blekinge och Själland*, University of Lund, Institute of Archaeology, report series 66, Lund: Lund University.
- Svanberg, Fredrik, 2003a. *Decolonizing the Viking Age 1*, Acta Archaeologica Lundensia, series in 8°, Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Svanberg, Fredrik, 2003b. *Decolonizing the Viking Age 2: Death Rituals in South-East Scandinavia, AD 800–1000*, Acta Archaeologica Lundensia, series in 4°, Stockholm: Almqvist & Wiksell International.

- Svanberg, Jan, 2012. *Furstebilder från Folkungatid*, Skrifter från Västergötlands museum 39, Skara: Västergötlands museum.
- Svenska gods och gårdar, del IX, Blekinge, red. Waldemar von Sydow & Sten Björkman. Uddevalla: Svenska gods och gårdar, 1938.
- Svensson, Andreas, 2021. Metallhantverksavfall vid Avaskär. Okulär granskning, klassificering och utvärdering av metallurgiskt material från undersökning. Faber Arkeologi Rapport 2021.1.
- Svensson, Andreas, 2022. "Bilaga", *Hälleviksäng 1:27-29: Arkeologisk undersökning 2020 inför nybyggnation av bostäder, L1979:3551 och L1979:6004, Kristianopel socken, Karlskrona kommun, Blekinge län*, red. Mikael Henriksson, Blekinge museum rapport 2022:9, Karlskrona: Blekinge museum.
- Svensson, Andreas, manus. *From the Crucible and at the Anvil: Multimetallity, Spatiality and Socio-economy in Iron Age south-east Scandinavia*, Lund: Institutionen för arkeologi och antikens historia, Lunds universitet.
- Svensson, Björn, 2016. "Gud till ära, kyrkan till prydna och oss själva till evig hägkomst: Epitafierna i Ronneby kyrka och deras donatorer", *Blekingeboken: Årsbok för Blekinge hembygdsförbund och Blekinge museum*, Karlskrona, s.193–211.
- Svensson, N.-O., 1989. *Late Weichselian and early Holocene shore displacement in the central Baltic, based on stratigraphical and morphological records from eastern Småland and Gotland, Sweden*, Lund: Dept. of Quaternary Geology, Lunds universitet.
- Svensson, N.-O. 1991. "Late Weichselian and early Holocene shore displacement in the central Baltic sea", *Quaternary International* 9, s. 7–26.
- Svensson, Nils-Olof, 2001. "Landskapsutveckling och kulturlandskapets historia i Möre, en pollenanalytisk undersökning i Ljungby", *Möre – historien om ett småland: E22-projektet*, red. Gert Magnusson & Susanne Selling, Kalmar: Kalmar läns museum, s. 657–672.
- Svizzero, Serge & Clement A. Tisdell, 2018. "The Demise of the Únétice Culture due to the Reduced Availability of Natural Resources for Bronze Production", *International Journal of Research in Sociology and Anthropology (IJRSA)*, vol. 4(3), s. 1–14. <http://dx.doi.org/10.20431/2454-8677.0403001>
- Swensson, Margareta, 1969. "Bondehamnar i nordvästra Skåne och Blekinge under 1600-talet", *Historisk tidsskrift* 1969–1970, 12 räkke, bd. 4, København: Den Danske Historiske Forening, s. 45–95.
- Swensson, Margareta, 1971. "Ättika, kläde, salt och öl, ved och enestakar: Om Ronneby såsom handelshamn under 1600-talets förra hälft", *Blekingeboken: årsbok för Blekinge hembygdsförbund och Blekinge museum* 1971, Karlskrona: Blekinge hembygdsförbunds förlag.
- Säfvestad, Ulf, 1993. "Högen och bygden - territoriell organisation i skånsk bronsålder", *Bronsålderns gravhögar: rapport från ett symposium i Lund*, red. Lars Larsson, Lund: University of Lund, Institute of Archaeology, s. 161–169.
- Säisä, M., M.-L. Koljonen, R. Gross, J. Nilsson, J. Tähtinen, J. Koskiniemi & A. Vasemägi, 2005. "Population genetic structure and postglacial colonization of Atlantic salmon in the Baltic area based on microsatellite DNA variation", *Canadian Journal of Fisheries & Aquatic Sciences* 62(8), s. 1887–1904.
- Söderberg, Bengt, 1992. *Kvarteret Uttern: Arkeologisk undersökning Sölvesborg, Blekinge*, Riksantikvarieämbetet och Statens Historiska museer, Undersökningsverksamheten, rapport 1992:2, Stockholm: Riksantikvarieämbetet.
- Söderberg, Bengt, 2005. *Aristokratiskt rum och gränsöverskridande: Järrestad och sydöstra Skåne mellan region och rike 600–1100*, Riksantikvarieämbetet, Arkeologiska undersökningar, skrifter, Stockholm: Riksantikvarieämbetet.
- Søgaard, Helge, 1981. "Gilde", *Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid*, bd. 5, København.
- Sørensen, Lasse, 2014. *From hunter to farmer in northern Europe: Migration and adaptation during the Neolithic and Bronze Age*, vol. 1–3, Oxford: Wiley.
- Sørensen, Lasse & Sabine Karg, 2014. "The expansion of agrarian societies towards the north – new evidence for agriculture during the Mesolithic/Neolithic transition in Southern Scandinavia", *Journal of Archaeological Science*, vol. 51, s. 98–114.
- Sørensen, Mikkel, 2006. "Teknologiske traditioner i Maglemosekulturen: En diakron analyse af Maglemosekulturens flækkeindustri", *Stenalderstudier: Tidligt mesolitiske jægere og samlere i Sydsandinavien*, red. Berit Valentin Eriksen, Højbjerg: Jysk arkæologisk selskab, s. 19–75.
- Sørensen, Mikkel, 2018. "Early Mesolithic regional mobility and social organization: Evidence from lithic blade technology and microlithic production in southern Scandinavia", *Technology of Early Settlement in Northern Europe: Transmission of knowledge and culture*, red. Kjøl Knutsson, Helena Knutsson, Jan Apel & Håkon Glørstad, The Early Settlement of Northern Europe, vol. 2, Sheffield/Bristol: Equinox Publishing, s. 173–199.
- Sørensen, Mikkel, Tuija Rankama, Jarmo Kankaapää, Kjøl Knutsson, Helena Knutsson, Stine Melvold, Berit Valentin Eriksen & Håkon Glørstad, 2013. "The first eastern migrations of people and knowledge into Scandinavia: Evidence from studies of Mesolithic technology, 9–8 millennium BC", *Norwegian Archaeological Review*, 46, s. 19–56.
- Sørensen, Søren A., 2017. *The Kongemose culture*, Copenhagen: The Royal Society of Northern Antiquaries.
- Taffinder, Jacqueline, 1998. *The allure of the exotic: The social use of non-local raw materials during the Stone Age in Sweden*, Uppsala: Uppsala universitet.
- Tauber, Henrik, 1981. "13C evidence for dietary habits of prehistoric man in Denmark", *Nature*, 292, s. 332–333.
- Thomasson, Joakim, 2020. "Den ypperligt befästade borgen på den starka klippan: Landborgen, borgen och Helsingborg", *Kring Kärnan* 41: Kärnan – Från dansk riksborg till svenskt kulturarv, Helsingborg: Helsingborgs museum, s. 14–77.
- Tacitus, Cornelius, 2005 [ny utg.]. *Germania*, Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Tallavaara Miikka, Jussi T. Eronen & Miska Luoto, 2018. "Productivity, biodiversity, and pathogens influence the global hunter-gatherer population density", *PNAS* 2018 Feb 6, s. 1232–1237.
- Taylor, Timothy, 2002. *The buried soul: How humans invented death*, Boston: Beacon Press.
- Thomas, Elizabeth R., Erik W. Wolff, Robert Mulvaney, Jorgen P. Steffensen, Sigfus J. Johnsen, Carol Arrowsmith, James W. C. White, Bruce Vaughn & Trevor Popp, 2007. "The 8.2 ka event from Greenland ice cores", *Quaternary Science Reviews* 26, s. 70–81.
- Tilly, Charles, 1984. *Coersion, capital and European states: AD 990–1990*, Oxford: Blackwell.
- Torbrand, Dagny, 1963. *Johannishus fideikommiss intill 1735*, Meddelanden från geografiska institutionen vid Stockholms universitet 147, Lund: Gleerup.
- Torbrand, Dagny, 1965. "The pottash companies in the province of Blekinge at the close of the Danish era (1649–1656)", *Geografiska Annaler*, series B, Human Geography, vol. 47, no. 1, London: Taylor & Francis Ltd.
- Trolle, Tine, 2013. "Human and animal bones from Tybrind Vig: Analysis of material from a burial and settlement", *Tybrind Vig*:

- submerged Mesolithic settlements in Denmark, red. Søren H. Andersen, Højbjerg: Jutland Archaeological Society/Moesgård Museum.
- Tuneld, John (utg.), 1934. *Prästrelationerna från Skåne och Blekinge av år 1624*, Acta Regiae Societatis humaniorum litterarum Lundensis 18, Lund: Gleerup.
- Tuulse, Armin, 1941. *Sveriges kyrkor: Konsthistoriskt inventarium*, Blekinge, bd. 2: Bräkne härad och Listers härad, Stockholm: Kungl. Vitterhets- Historie och Antikvitetsakademien.
- Tuulse, Armin, 1959. *Sveriges kyrkor: Konsthistoriskt inventarium*, Blekinge, bd. 4, häfte 1: Ronneby kyrkor, Stockholm: Kungl. Vitterhets- Historie och Antikvitetsakademien.
- Tuulse, Armin, 1961. *Sveriges kyrkor: Konsthistoriskt inventarium*, Blekinge, bd. 5, häfte 1: Översikt av landskapets kyrkokonst, Stockholm: Kungl. Vitterhets- Historie och Antikvitetsakademien.
- Ullén, Mariann, 2002. "Medeltidens kyrkor", *Blekinge: Landskapets kyrkor*, red. Mariann Ullén, Forskningsprojektet Sockenkyrkorna, kulturarv och bebyggelsehistoria, Stockholm: Riksantikvarieämbetet, s. 21–32.
- Valeri, Renée, 2011. "A Preserve Gone Bad or Just Another Delicacy? Surströmming and Gravlax", *Cured, Smoked, and Fermented: Proceedings of the Oxford Symposium on Food and Cookery 2010*, red. Helen Saberi, Devon: Prospect Book, s. 342–352.
- Vandkilde, Helle, 1996. *From stone to bronze: The metalwork of the late Neolithic and earliest Bronze Age in Denmark*, Aarhus: Jutland Archaeological Society.
- Vandkilde, Helle, 2006. "Warfare and pre-State Societies: An Introduction", *Warfare and Society: Archaeological and social anthropological perspectives*, red. Otto Ton, Henrik Thrane & Helle Vandkilde, Aarhus: Aarhus Society Press.
- Vandkilde, Helle, 2017. *The metal hoard from Pile in Scania, Sweden: Place, things, time, metals, and worlds around 2000 BCE*, Århus: Århus Universitetsforlag and The Swedish History Museum.
- Vanhanen, Santeri, Stefan Gustafsson, Håkan Ranheden, Niclas Björck, Marianna Kemell, & Volker Heyd, 2019. "Maritime Hunter-Gatherers Adopt Cultivation at the Farming Extreme of Northern Europe 5000 Years Ago", *Scientific Reports* 9:4756, <https://doi.org/10.1038/s41598-019-41293-z>
- Varberg, Jeanette, Flemming Kaul & Bernard Gratuze, 2020. "Bronze Age glass and amber: Evidence of Bronze Age long distance exchange", *Adoranten* 2019, s. 5–29.
- Venge, Mikael, 1980. "Bondefred og grænsefred", *Historisk tidsskrift*, bd 80, häfte 1, udg. Den Danske Historiske Forening, København, s. 40–63.
- Vestergaard, Orla, 1966. "Forkøb, landkøb og forprang i middelalderlig dansk handelslovgivning", *Middelalderstudier tilegnet Aksel E. Christensen*, København.
- Victor, Helena, 2002. *Med graven som granne: Om bronsålderns kulthus*, Uppsala: Uppsala universitet.
- Victor, Helena, Kenneth Alexandersson, Anders Edring, Fredrik Strandmark & Elisabeth Rudebeck, 2023a. *Norjeskogen och Norjegravfältet: Gravar och boplatsslämnningar från neolitikum, bronsålder och äldre järnålder: Särskild arkeologisk undersökning 2011, arkeologisk förundersökning 2011 och 2012 och arkeologisk utredning 2011 och 2013, Ysane socken, Sölvesborgs kommun i Blekinge län*, Blekinge museum rapport 2014:12, Karlskrona: Blekinge museum.
- Victor, Helena, Kenneth Alexandersson & Jhonny Therus, 2023b. *Pukavikskogen: Gravar och boplatsslämnningar från neolitikum, yngre bronsålder och äldre järnålder: Särskild arkeologisk undersökning 2011, Ysane socken, Sölvesborgs kommun i Blekinge län*, Blekinge museum rapport 2014:13, Karlskrona: Blekinge museum.
- Vikstrand, Per, 2013. "Gamla Uppsala som förkristen kultplats: En översikt och en hypotes", *Gamla Uppsala i ny belysning*, red. Olof Sundqvist & Per Vikstrand, Uppsala : Swedish Science Press, s. 69–112.
- Villads Jensen, Kurt, 2010. "700–1600", *Danmarks krigshistorie*, red. Ole L. Frantzen & Knud V. Jespersen, København: Gad, 2. uppl., s. 10–157.
- Vinther, B. M., H. B Clausen, D. A. Fisher, R. M. Koerner, S. J. Johnsen, K. K. Andersen, D. Dahl-Jensen, S. O. Rasmussen, J. P. Steffensen & A. M. Svensson, 2006. "A synchronized dating of three Greenland ice cores throughout the Holocene", *Geophys. Res.* 111, D13102, doi:10.1029/2005JD006921.
- Waaben, Ebba, 1995. *Christian 4.s salpeterværker*, Studier og kilder 8, Rigsarkivet, København.
- Wadskjaer, Andreas Valentin, 2018. "Neolithic transverse arrowheads – a great misunderstanding", *Danish Journal of Archaeology* 7:2, s. 221–240.
- Wagner, Adam, 2022. "Runamo affdækket", *Ale: Historisk tidsskrift för Skåneland* 2022, Lund: De skånska landskapens historiska och arkeologiska förening, s. 29–39.
- Wahlberg Traneskog, Tove, 2022. *Fossil åker, gravar och boplat vid Yxnarum, L1979:3473, Yxnarum 7:9 och 21:1: Arkeologisk förundersökning 2022*, Blekinge museum rapport 2022:22, Karlskrona: Blekinge museum.
- Walker, M. J. C., M. Berkelhammer, S. Björck, L. C. Cwynar, D. A. Fisher, A. J. Long, J. J. Lowe, R. M. Newnham, S. O. Rasmussen & H. Weiss, 2012. "Formal subdivision of the Holocene Series/Epoch: a Discussion Paper by a Working Group of INTIMATE (Integration of ice-core, marine and terrestrial records) and the Subcommission on Quaternary Stratigraphy (International Commission on Stratigraphy)", *Journal of Quaternary Science* 27, s. 649–659.
- Wallin Curt, 1984. *De nordiska Knutsgillena och reformationen*, Tomelilla: Österleniana.
- Wallin, Paul, 2017. "Analyser och tolkningar av begravningspraktiker hos mellanneolitisk gropkeramisk kultur på Gotland: Med Äjvidelokalen i fokus", *Arkeologi på Gotland* 2: Tillbakablickar och nya forskningsrön, red. Paul Wallin & Helene Martinsson-Wallin, Visby: Institutionen för arkeologi och antik historia, Uppsala universitet & Gotlands Museum, s. 117–128.
- Wamers, Egon (red.) (2017). *Odin, Thor und Freyja: Skandinavische Kultplatze des 1. Jahrtausends n. Chr. und das Frankenreich: Eine Ausstellung des Archäologischen Museums Frankfurt und des Dänischen Nationalmuseums Kopenhagen*, Regensburg: Schnell & Steiner.
- Wastegård, S., T. Andrén, G. Sohlenius & P. Sandgren, 1995. "Different phases of the Yoldia Sea in the north-western Baltic Proper", *Quaternary International* 27, s. 121–129.
- Watt, Margrethe, 2016. "Gullgubbar i Vång", *Vikten av Vång: En järnåldersboplat tar form*, red. Mikael Henriksson & Björn Nilsson, Karlskrona: Blekinge museum, s. 63–66.
- Weibull, Carl-Gustaf, 1945. *Sölvesborg: Stadens historia genom femhundra år*, Sölvesborg.
- Weibull, Lauritz, 1956. *Sankt knuts gille: Historisk framställning*, Malmö: Allhelm.
- Welinder, Stig, 1998. *Jordbrukets första femtusen år, 4000 f. Kr.–1000 e. Kr.*, Det svenska jordbrukets historia, bd. 1, red. Janken Myrdal, Stockholm: Natur och kultur/LT i samarbete med Nordiska museet och Stift. Lagersberg.

- Westerdahl, Christer, 1989. *Norrlandsleden 1, Källor till det maritima kulturlandskapet: En handbok i marinarkelogisk inventering*, Hörnösand: Länsmuseum Murberget.
- Westerdahl, Christer, 2002. "Sjökrigets och sjöförsvarets kognitiva landskap i äldre tid: Toponymiska och arkeologiska aspekter", *Forum navale* 57, s. 10–42.
- Wicks, Karen & Steven Mithen, 2014. "The impact of the abrupt 8.2 ka cold event on the Mesolithic population of western Scotland: A Bayesian chronological analysis using 'activity events' as a population proxy", *Journal of Archaeological Science* 2014, s. 240–269.
- Widgren, Mats (red.), 1995. *Åganderätten i lantbrukets historia*, Skrifter om skogs- och lantbrukshistoria 8, Stockholm: Nordiska museet.
- Wiechmann, Ralf, 1996. *Edelmetalldepots der Wikingerzeit in Schleswig-Holstein: Vom "Ring brecher" zur Münzwirtschaft*, Offa-Bücher, Bd. 77, Neumünster: Wachholtz.
- Wienberg, Jes, 1993. *Den gotiske labyrint: Middelalderen og kirkerne i Danmark*, Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Wienberg, Jes, 2020. "Centralitet, centralort och centralplats: Diskursens förgreningar", *Meta: Historiskarkeologisk tidskrift*, Uppsala: Historiskarkeologiska föreningen, s. 139–165.
- Wiersma, Ane P., 2008. *Character and causes of the 8.2 ka climate event: Comparing coupled climate model results and palaeoclimate reconstructions*, PhD-Thesis – Research and graduation internal, Vrije Universiteit Amsterdam.
- Winge, Herluf, 1900. "Knogler af dyr", *Affaldsdynger fra Stenalderen i Danmark undersøgte for Nationalmuseet*, red. Anders Peter Madsen, Sophus Müller, Carl Neergaard, C. G. Joh. Petersen, E. Rostrop, Knud J. V. Steenstrup & Herluf Winge, Paris: Hachette, s. 81–89.
- Wolfe, Nathan D., Claire Panosian Dunavan & Jared Diamond, 2007. "Origins of major human infectious diseases", *Nature* 447, s. 279–283.
- Worsaae, Jens Jacob Asmussen, 1846. *Blekingske mindesmærker fra hedenold, betragtede i deres forhold til de øvrige skandinaviske og europæiske oldtidsminder*, Köpenhamn: Reitzel.
- Wyszomirska, Bożena, 1975. "Människofigurer på den skånska groppkeramiken", *Fornvännen* 70, s. 129–137.
- Wyszomirska, Bożena, 1979. "A double grave with yellow ochre at Nymölla in Scania", *Fornvännen* 74, s. 73–84.
- Wyszomirska, Bożena, 1988. *Ekonomisk stabilitet vid kusten: Nymölla III, En tidigneolitisk bosättning med fångstekonomi i nordöstra Skåne*, Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Ystgaard, Ingrid, 2014. *Krigens praksis: Organiserat voldsbruk og materiell kultur i Midt-Norge ca. 100–900 e. Kr*, Trondheim: Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Det humanistiske fakultet, Institutt for historiske studier.
- Yu, S.-Y., E. Andrén, L. Barnekow, B. E. Berglund & P. Sandgren, 2003. "Holocene palaeoecology and shoreline displacement on the Biskopsmåla Peninsula, southeastern Sweden", *Boreas* 32, s. 578–589.
- Yu, S.-Y., B. E. Berglund, P. Sandgren & K. Lambeck, 2007. "Evidence for a rapid sea-level rise 7600 yr ago", *Geology* 35, s. 891–894.
- Zachrisson, Inger, 2010. "Vittnesbörd om pälshandel?: Ett arkeologiskt perspektiv på romerska bronsmynt funna i norra Sverige", *Fornvännen* 105(3), s. 187–202.
- Zachrisson, Torun, 1998. *Gård, gräns, gravfält*, Stockholm studies in Archaeology 15, Stockholm: Stockholms universitet.
- Zagorska, Ilga, 2009. "People and places in the Latvian Mesolithic: A case study from the Zvejnieki archaeological complex" *Mesolithic horizons: Papers presented at the Seventh International Conference on the Mesolithic in Europe, Belfast 2005*, vol. 1, red Sinead McCartan, Oxford, s. 255–260.
- Zeder, Melinda A., 2012. "The broad spectrum revolution at 40: Resource diversity, intensification, and an alternative to optimal foraging explanations", *Journal of Anthropological Archaeology*, 31, s. 241–264.
- Zvelebil, Marek, 1986. "Introduction: The Scope of the Present Volume", *Hunters in transition: Mesolithic societies of temperate Eurasia and their transition to farming*, red. Marek Zvelebil, Cambridge: Cambridge University Press, s. 1–4.
- Åhman, Stefan, 1983. *Pottaskebränning i Sverige och Danmark under 1600-talet: om en bortglömd skogsprodukt och internationell handelsvara*, Acta Wexionensia, serie 1, History & geography 2, Växjö: Högskolan.
- Åkerlund, Agneta, Mats Regnell & Göran Possnert, 1996. "Stratigraphy and chronology of the Lammasmägi Site at Kunda Coastal Estonia", *Coastal Estonia: Recent advances in environmental and cultural history*, red. Tony Hackens, Rixensart: Conseil de l'europe, s. 253–272.
- Åkesson, C., A.-B. Nielsen, A. Broström, T. Persson, M.-J. Gaillard & B. E. Berglund, 2015. "From landscape description to quantification: A new generation of reconstructions provides new perspectives on Holocene regional landscapes of SE Sweden", *The Holocene* 25(1), s. 178–193.
- Åstrand, Johan, 2012. *Gravar och boplatser vid Vedeby, Karlskrona 6:24 Stadsträdgården, Vedeby, Karlskrona socken, Karlskrona kommun: Särskild undersökning 2011*, Blekinge museum rapport 2011:8, Karlskrona: Blekinge museum.
- Åstrand, Johan, 2016. "Järnåldersboplatsen", *Lussabacken norr: Boplatsslämningar från mesolitikum, neolitikum, bronsålder och järnålder. Särskild arkeologisk undersökning 2011, Ysane socken, Sölvesborgs kommun i Blekinge län*, red. Tony Björk, Mikael Henriksson, Fredrik Larsson, Carl Persson, Elisabeth Rudebeck & Johan Åstrand, Blekinge museum rapport 2014:9, Karlskrona: Blekinge museum, s. 29–60.
- Åstrand, Johan, 2019. "Järn och vattenkraft i gränsbygden: om teknikutveckling och samhällsgrupper i skogsbygden mellan Skåne, Småland och Halland", *Med hammare och fackla* 47, Stockholm: Sancte Örjens gille, s. 29–56.
- Åstrand, Johan, 2020. *Järnet vid Brånahult: Blåstbruk under äldre järnålder och medeltid, Arkeologisk undersökning 2019, Fornlämning L1955:3166 (RAÅ Madesjö 377), L1955:3184 (RAÅ Madesjö 375), L1955:3165 (RAÅ Madesjö 374), Fornlämning L1955:3945 (RAÅ Madesjö 387), L1957:6084 (RAÅ Madesjö 331), Brånahult 1:8, Madesjö socken, Nybro kommun, Kalmar län, Småland, Museiarkeologi Sydost, arkeologisk rapport 2020:13, Kalmar: Kalmar läns museum.*
- Åstrand, Johan, 2021a. *Kristianopel 10:51, Arkeologisk undersökning 2020, L1979:3550, Kristianopel socken, Karlskrona kommun, Blekinge museum rapport 2021:10, Karlskrona: Blekinge museum.*
- Åstrand, Johan, 2021b. "Boplatsen och båthuset vid Lussabacken norr", *Att leva vid Vesan. Arkeologi längs nya väg E22 i västra Blekinge*, red. Elisabeth Rudebeck & Mats Anglert, Karlskrona: Blekinge museum, s. 417–436.
- Åstrand, Johan, Ola Magnell, Jens Heimdahl, Torbjörn Brorsson & Åsa Pehrson, 2014. *Arkeologi i det äldsta Sölvesborg: Arkeologisk undersökning i kvarteret Zebran 1 och 19 Sölvesborg socken, fornlämning 44, Sölvesborgs kommun, Blekinge, Blekinge museum rapport 2014:15, Karlskrona: Blekinge museum.*
- Åström, Sven-Erik, 1977. "Majmiseriet: Försök till en komparativ och konceptuell analys", *Historisk Tidskrift för Finland*, Helsingfors:

- Historiska föreningen, s. 90–108.
- Ödman, Anders, 1983a. *Lyckå*, Medeltidsstaden rapport 47, Stockholm: Riksantikvarieämbetet & Statens historiska museer.
- Ödman, Anders, 1983b. "Ett stadssamhälles uppkomst och fall", *Blekingeboken: Årsbok för Blekinge hembygdsförbund och Blekinge museum*, Karlskrona, s. 137–158.
- Ödman, Anders, 1992. "Järnskatt och borglään I: Presentation av ett påbörjat projekt rörande Nordskånes medeltid", *Ale: Historisk tidskrift för Skåneland* 1992(4), Lund: De skånska landskapens historiska och arkeologiska förening, s. 1–14.
- Ödman, Anders, 1993. "Järnskatt och borglään II: Presentation av ett påbörjat projekt rörande Nordskånes medeltid", *Ale: Historisk tidskrift för Skåneland* 1993(1), Lund: De skånska landskapens historiska och arkeologiska förening, s. s. 20–31.
- Ödman, Anders, 1997. "Hörneborg och Kongens Örken", *Vår hembygd: Kyrkhults hembygdsförenings Årsskrift*, Kyrkhult: Kyrkhults hembygdsförening, s. 32–40.
- Ödman, Anders, 2000. "Kolonisation och järnskatt i norra Skåne med Vittsjö socken som exempel", *Järn – Wittsjöskogkonferensen 1999*, red. Anders Ödman, Report series 75, Lund: Institute of Archaeology, University of Lund, s. 7–28.

Österberg, Eva, 1971. *Gränsbygd under krig: Ekonomiska, demografiska och administrativa förhållanden i sydvästra Sverige under och efter nordiska sjuårskriget*, Bibliotheca historica Lundensis 26, Lund: Gleerups.

Elektroniska källor

- Databas över ¹⁴C-daterade sädeskorn, Sydsvensk Arkeologi, Kristianstad & Malmö.
- Diplomatarium Danicum* = Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, Kilder til Danmarks historie 789–1450 – på originalsprog og oversat til dansk, <https://diplomatarium.dk/> [hämtad 2023-08-07].
- Fornsök* = Riksantikvarieämbetet, Fornsök: Söktjänst över fornlämningar i Sverige, <https://www.raa.se/hitta-information/fornsok/> [hämtad 2023-08-07].
- Historiska kartor* = Lantmäteriet, Historiska kartor: Söktjänst över historiska kartor, <https://www.lantmateriet.se/sv/kartor/vara-karttjanster/Historiska-kartor/> [hämtad 2023-08-07]
- SDHK* = Svenskt diplomatariums huvudkartotek, Riksarkivet, <https://sok.riksarkivet.se/SDHK>